

**Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка
Центр науково-освітнього партнерства і мережевої взаємодії
КУ «Центр професійного розвитку педагогічних працівників»
Роменської міської ради Сумської області**

**МАТЕРІАЛИ
IV ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ
«СУЧАСНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР –
ДОСВІД, ПОШУК, РЕЗУЛЬТАТ»**

27 СЕРПНЯ 2025 РОКУ

Суми – 2025

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
(протокол № 2 від 29.09.2025)*

Редакційна колегія:

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

М. Бойченко, доктор педагогічних наук, професор (відповідальний редактор);

А. Сбруєва, доктор педагогічних наук, професор;

О. Семеног, доктор педагогічних наук, професор (відповідальний редактор);

Н. Коваленко, доктор педагогічних наук, професор;

А. Куліченко, доктор педагогічних наук, професор;

М. Бикова, кандидат педагогічних наук, доцент;

Н. Осьмук, кандидат педагогічних наук, доцент;

І. Проценко, кандидат педагогічних наук, доцент;

Ж. Чернякова, кандидат педагогічних наук, доцент;

І. Чистякова, кандидат педагогічних наук, професор

КУ «Центр професійного розвитку педагогічних працівників» Роменської міської ради

Литвин Оксана Іванівна – в. о. директора;

Заглада Моніка Миколаївна – психолог;

Хрокало Геннадій Анатолійович – консультант;

Шкурська Наталія Миронівна – консультант;

Глушенко Павлина Олексіївна – консультант

**Сучасний освітній простір – досвід, пошук, результат: матеріали
IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (27 серпня
2025 року) / упоряд., заг.ред. О.Семеног, М.Бойченко. Суми: Вид-во СумДПУ
імені А.С. Макаренка, 2025. 218 с.**

У збірнику представлені узагальнені результати досліджень учасників IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Сучасний освітній простір – досвід, пошук, результат» (27 серпня 2025 року). Проблематика доповідей та наукових розвідок: тренди та перспективи сучасної освіти; психологічна підтримка та супровід в освітньому процесі; дошкільна освіта: інтеграція традицій та інновацій; культура академічної доброчесності: від теорії до практики.

Для науково-педагогічних, педагогічних працівників, освітніх управлінців, здобувачів вищої освіти.

Suchasnyi osvitnii prostir – dosvid, poshuk, rezultat: Proceedings of the 4th All-Ukrainian Scientific and Practical Online Conference (August 27, 2025) / compiled and ed. by O. Semenog, M. Boichenko. Sumy: Sumy State Pedagogical University named after A.S.Makarenko, 2025. 218 p.

The collection presents the summarized results of research conducted by participants of the 4th All-Ukrainian Scientific and Practical Online Conference “Contemporary Educational Space – Experience, Inquiry, Results” (August 27, 2025). The topics of reports and research studies include: trends and prospects of contemporary education; psychological support and guidance in the educational process; preschool education: integration of traditions and innovations; academic integrity: from theory to practice.

The collection is intended for researchers, teaching staff, educational administrators, and higher education students.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	7
РОЗДІЛ 1 ТРЕНДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ	
1.1. Загальні тренди та виклики освіти	
Калинич Олеся Василівна СТІЙКІСТЬ ОСВІТИ: ВІД КРИЗОВИХ РІШЕНЬ ДО ДОВГОСТРОКОВИХ СТРАТЕГІЙ	9
Палагнюк Віталій Віталійович ОСВІТА В УМОВАХ ВІЙНИ: ФІЛОСОФСЬКА СКЛАДОВА ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ СТІЙКОСТІ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ	12
Рашевська Наталя Василівна ДИНАМІКА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ ТА ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ	15
Кадала Віталій Віталійович ВИЩА ОСВІТА, ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ, ВІЙНА В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ, ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТА ПЕРСПЕКТИВИ	19
Гузенко Олена Павлівна КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ	22
Денєжніков Сергій Сергійович КОМП'ЮТЕРНА ПІДТРИМКА ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	25
Димкович Наталія Юріївна ОСВІТНІ ВТРАТИ ЯК ОДИН ІЗ ВИКЛИКІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ	29
Хорошун Тетяна Борисівна УПРОВАДЖЕННЯ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ: РОЛЬ УЧИТЕЛЯ	32
Гапон Леся Олексіївна РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ВІЙНИ	35
Ткаченко Світлана Василівна ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА У НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЄКТІ «ІНТЕЛЕКТ УКРАЇНИ»	38
Дудченко Антоніна Сергіївна ОМО ВИКЛАДАЧІВ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ЗФПО: МЕРЕЖЕВА ВЗАЄМОДІЯ ТА НАУКОВО-ОСВІТНЄ ПАРТНЕРСТВО	41
1.2. Початкова, середня, старша школа в умовах війни і трансформації освіти	
Федько Світлана Василівна ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ	46
Карпенко Алла Борисівна НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	49
Сінельнікова Олена Анатоліївна СТВОРЕННЯ «ГНУЧКОЇ» МОДЕЛІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ВІЙНИ	51
Акімова Олена Михайлівна, Баля Катерина Сергіївна МОДЕЛЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗА ДОПОМОГОЮ КАРТОК RECS	54
Лях Катерина Володимирівна ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	57
Момот Юлія Віталіївна РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЙ ОСВІТИ ТА НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	60

Андрєєва Анастасія Вікторівна	
МЕДІАГРАМОТНІСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ	
СУЧАСНОЇ ШКОЛИ.....	62
Припроста Катерина Павлівна	
АРТ-ПРОЄКТИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ:	
ФОТО РЕФРЕЙМІНГ	65
Забіяка Марина Романівна	
ТРЕНД НА ЕКОЛОГІЧНУ ОСВІТУ: ЯК ФОРМУВАТИ СВІДОМІСТЬ	
МАЙБУТНЬОГО.....	67
Площик Тетяна Олексіївна	
ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МОЛОДШОГО	
ШКОЛЯРА: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ.....	69
Чорнобай Катерина Анатоліївна	
ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ЛАНКИ	
ОСВІТИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ.....	71
Грона Наталія Вікторівна	
ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ	
МОВИ В ЗВО: КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ	73
Людмила Ромащенко	
АНГЛІЦИЗМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ І ЛІТЕРАТУРІ:	
ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ.....	77
Корчева Ольга Віталіївна	
КВЕСТ-ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА	
ЛІТЕРАТУРИ	80
Ющенко Валентина Василівна	
МОВНА КУЛЬТУРА ТА ЦИФРОВА БЕЗПЕКА: РОЛЬ ФІЛОЛОГА	
У ФОРМУВАННІ ВІДПОВІДАЛЬНОГО ОНЛАЙН-СЕРЕДОВИЩА	83
Чжан Юйцзя	
FORMATION OF AESTHETIC TASTE IN SCHOOLCHILDREN THROUGH	
DIGITAL TECHNOLOGIES	84
Ткаченко Світлана Володимирівна	
ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ : ЯК НУШ ЗМІНЮЄ УРОК АНГЛІЙСЬКОЇ	
МОВИ.....	85
Гумен Світлана Миколаївна	
ЯК ПРАВИЛЬНО СТВОРИТИ ГРУПОВИЙ ПРОЄКТ З АНГЛІЙСЬКОЇ	
МОВИ (ПОРАДИ ДЛЯ ПОЧАТКІВЦІВ)	88
Яковенко Людмила Іванівна	
УЧАСТЬ У МІЖНАРОДНИХ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЯХ ЗА ПРОГРАМОЮ	
«GENERATION GLOBAL» НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	91
Крамар Лада Миколаївна	
ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У НАВЧАННІ ФІЗИКИ: З ДОСВІДУ	
РОБОТИ	94
Демидова Євгенія В'ячеславівна	
ВИКОРИСТАННЯ PADLET ЯК ІНСТРУМЕНТУ ОРГАНІЗАЦІЇ	
ЦИФРОВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	97
Шищенко Інна Володимирівна	
ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ ДЛЯ	
МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	100
Куш Людмила Миколаївна	
ГЕЙМДИЗАЙН ТА РОЗРОБКА ІГОР ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИВЧЕННЯ	
ПРОГРАМУВАННЯ ТА АЛГОРИТМІВ У СТАРШІЙ ШКОЛІ.....	104
Крамар Олексій Петрович	
ОПТИМІЗАЦІЯ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ЦИФРОВИМИ ІНСТРУМЕНТАМИ	
ОЦІНЮВАННЯ.....	107
Wang Bei	
TEACHING VISUAL ARTS IN A DIGITAL ENVIRONMENT:	
EXPERIENCES FROM EUROPEAN UNION COUNTRIES	110

РОЗДІЛ 2 ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ТА СУПРОВІД В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Чорнобук Лідія Олексіївна БЕЗПЕЧНЕ СТИМУЛЮЮЧЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ДЛЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДОШКІЛЬНИКІВ	112
Олешко Інна Григорівна ЗАСОБИ ЗМІЦНЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	116
Шевченко Людмила Миколаївна ГРА ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	120
Шкуренко Наталія Олександрівна ФОРМУВАННЯ СЕНСОРНОГО ДОСВІДУ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЧЕРЕЗ ДИДАКТИЧНІ ІГРИ.....	123
Гаршина Олеся Василівна НЕЙРОЙОГА ЯК ЗАСІБ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	126
Ющенко Людмила Іванівна ВИКОРИСТАННЯ БАЛАНСІРІВ У КОРЕКЦІЙНІЙ РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	128
Мельник Оксана Василівна УЧИТЕЛЬ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЯК ПРОВІДНИК В АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ	130
Пономаренко Марина Сергіївна РЕФЛЕКСІЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕТАП СУЧАСНОГО УРОКУ	134
Оробченко Тетяна Юріївна ФОРМУВАННЯ РЕФЛЕКСИВНИХ НАВИЧОК У ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ЛАНКИ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ	136
Таргоній Наталія Олександрівна ІГРОВІ МЕТОДИ ЯК ЗАСІБ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДО НОВИХ РЕАЛІЙ НАВЧАННЯ	139
Світлана Тітаренко ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ.....	142
Заглада Моніка Миколаївна НЕЙРОБІКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ СТРЕСУ ТА СТАБІЛІЗАЦІЇ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ	146
Зубко Наталія Миколаївна ПСИХОЛОГІЧНА САМОПІДТРИМКА МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ВЧИТЕЛІВ	148
Ількаєв Олександр Валерійович ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ МУЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ	151
Малімон Віталій Іванович САМОТНІСТЬ ЛЮДЕЙ ПІЗЬНОГО ДОРОСЛОГО ВІКУ В КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ	155
Сохранич Анна Володимирівна ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ ОНОВЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ	158
Гончарук Валентина Анатоліївна, Лівітчук Ірина Федорівна ХУДОЖНЄ ВИРАЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЗМУ У ТВОРЧОСТІ МАРІЇ МАТІОС ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ВИВЧЕННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ.....	161

РОЗДІЛ 3 ДОШКІЛЬНА ОСВІТА: ІНТЕГРАЦІЯ ТРАДИЦІЙ ТА ІННОВАЦІЙ

Удовиченко Тетяна Василівна ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ОНЛАЙН	166
Павленко Валентина Миколаївна ПІДГОТОВКА ДИТИНИ ДО ШКОЛИ: КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ВСЕБІЧНОГО РОЗВИТКУ	169
Яковлева Валентина Григорівна РОЛЬ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ	172
Грона Тетяна Володимирівна ВИХОВАННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ВІДПОВІДАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАСОБАМИ КАЗКИ	175
Беркут Олена Вікторівна КАЗКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНЯТ	178
Борган Тетяна Михайлівна ФОЛЬКЛОР У ВІЗЕРУНКАХ УКРАЇНСЬКОГО РУШНИКА.....	181
Черненко Тетяна Петрівна ХУДОЖНЬО-ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ У РОЗВИТКУ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	184
Топчій Світлана Миколаївна ЧАРІВНЕ ПЕРЕПЛЕТІННЯ: ТВОРЧІСТЬ КРІЗЬ НИТКУ ТРАДИЦІЙ	187
Король Анжела Олександрівна ВИКОРИСТАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ ВПРАВ ТА ЗАВДАНЬ ДЛЯ РОЗВИТКУ НАВИЧОК ПИСЬМА З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	190
Кисленко Альона Василівна МАТЕМАТИКА ГРАЮЧИСЬ: ІНТЕГРАЦІЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ ІГОР У ЗАНЯТТЯ З ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОГО РОЗВИТКУ	192
Попович Марина Василівна ІГРИ НА ПРИРОДІ ЯК МЕТОД ПІЗНАННЯ НАВКОЛИШНЬОГО СВІТУ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	196

РОЗДІЛ 4 КУЛЬТУРА АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

Марина Клешньова АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ: БУДУЄМО КУЛЬТУРУ ЧЕРЕЗ ПРАКТИКУ	200
Король Ольга Олександрівна КУЛЬТУРА АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ.....	202
Скрипка Катерина Сергіївна АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ.....	206
Запотічна Роксолана Андріївна ІНТЕГРАЦІЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ.....	209
Логвиненко Вікторія Михайлівна,.....	212
ФІЛОСОФІЯ НАУКИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ТРЕТЬОГО РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ	212
Суслов Роман Володимирович ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СУТНОСТІ ТА СТРУКТУРИ КОМПЕТЕНТНОСТІ «ЗДАТНІСТЬ ЗАСТОСОВУВАТИ ЗАСОБИ РАДІОЕЛЕКТРОННОЇ БОРОТЬБИ» У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ	215

ПЕРЕДМОВА

СУЧАСНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР: ДОСВІД, ПОШУК, РЕЗУЛЬТАТ

Війна змінила наше суспільство, торкнувшись дітей, педагогів, батьків і керівників закладів освіти. Діти, які передчасно подорослішали, стали мудрішими, а подекуди – справжніми психотерапевтами для своїх матерів, бабусь і дідусів. Цей феномен описано у монографії 2024 року «Українська освіта у полум'ї війни» за редакцією академіка Нелі Григорівни Ничкало, до підготовки якої долучилися й учителі Сумщини.

27 серпня 2025 року Суми знову стали центром освітянського діалогу.

IV Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Сучасний освітній простір: досвід, пошук, результат» об'єднала близько 200 педагогів, науковців, управлінців та експертів. Географія: Сумська, Чернігівська Київська області, Умань, Глухів, Харків, Київ, Дніпро, Чернігів, Прилуки, Тернопіль, Чернівці, Івано-Франківськ.

Цей майданчик створений для обговорення найгостріших проблем розвитку освіти та науки в Україні, зокрема в умовах війни, а також формування професійної ідентичності вчителя в кризових умовах.

Конференцію організували: Центр науково-освітнього партнерства і мережевої взаємодії Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка; КУ «Центр професійного розвитку педагогічних працівників» Роменської міської ради Сумської області. Захід модерували: Оксана Литвин, в.о. директора КУ «Центр професійного розвитку педагогічних працівників» Роменської міської ради; Олена Семеног, керівник Центру науково-освітнього партнерства і мережевої взаємодії СумДПУ.

Мета конференції – підтвердити важливість партнерства між університетом, школою та громадою для реалізації освітніх ініціатив. Ми акцентуємо увагу на тому, що університет і школа – не паралельні світи, це партнери.

У 2024–2025 навчальному році вже проведено низку вебінарів із культури якості освіти, мовної культури, подолання освітніх втрат, а також Всеукраїнський конкурс із академічної доброчесності. Особлива подяка – Оксані Литвин, в.о. керівника КУ «Центр професійного розвитку педагогічних працівників» Роменської міської ради, за активну співпрацю.

Цьогоріч заходи конференції відбувалися як на пленарних, так і на секційних засіданнях у п'яти ключових напрямках:

1. Освіта в умовах війни: виклики, адаптація, стійкість.
2. Теоретична і практична психологія: виклики сьогодення.
3. Сучасне дошкілля: від традицій до інновацій.
4. Культура академічної доброчесності: від теорії до практики.
5. Науково-освітнє партнерство: час випробувань і здобутків.

Конференція стала ефективним майданчиком для обміну досвідом, презентації інноваційних підходів та пошуку рішень для розвитку освіти в умовах складних соціально-політичних реалій. Участь педагогів і науковців із різних регіонів України підтвердила важливість співпраці між університетом, школою та громадою.

Запрошуємо освітян долучатися до наступних заходів, ділитися досвідом та формувати сучасний освітній простір, що відповідає викликам часу.

Про захід:

<https://www.youtube.com/watch?v=fMwN9DE5JH8&t=168s>

Олена Семеног,
керівник Центру науково-освітнього партнерства
і мережевої взаємодії
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка

РОЗДІЛ 1

ТРЕНДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

1.1. Загальні тренди та виклики освіти

Калинич Олеся Василівна,
заслужений учитель України, учитель-методист,
начальник управління освіти, релігій і у справах
національностей виконавчого комітету,
Хустська міська рада

СТІЙКІСТЬ ОСВІТИ: ВІД КРИЗОВИХ РІШЕНЬ ДО ДОВГОСТРОКОВИХ СТРАТЕГІЙ

Сьогодні як ніколи важливо говорити про стійкість освіти: від кризових рішень до довгострокових стратегій. Колись, готуючись до конкурсу «Учитель року», обрала за кредо слова англійського письменника Гордона Драйдена: «Виживає не найсильніший і не найрозумніший, а той, хто найшвидше адаптується до змін». Сучасний світ підтверджує ці слова: людство переживає період глибоких трансформацій, які безпосередньо впливають на систему освіти. У нас це спочатку пандемія COVID-19, а потім повномасштабна війна Росії проти України. Безпекові, економічні виклики та технологічні зміни змусили освітні інституції діяти швидко, часто приймаючи кризові рішення. Водночас ці виклики актуалізували питання стійкості освіти – здатності системи адаптуватися до обставин, зберігати якість навчання та створювати умови для розвитку навіть у найважчі часи. Якби в мирний час нам розповідали, скажімо, за рік до війни, як нам доведеться навчати й навчатися, ми б навряд чи повірили в цей фантастичний сценарій катастрофи. А якби й повірили, то сказали б, що ми точно ніколи не впораємося.

Ми стали свідками того, як у кризові часи освіта стикається з численними ризиками і водночас отримує нові можливості для розвитку. Тож спробуємо коротко окреслити деякі з них.

Серед головних загроз – переривання освітнього процесу, втрата доступу до ресурсів, зниження якості викладання та зростання психологічного навантаження на учнів і вчителів.

Також небезпекою є посилення освітньої нерівності, адже не всі мають однаковий доступ до технологій чи безпечних умов навчання. Результати PISA-2022 показали значний розрив між учнями міської та

сільської місцевості в Україні, де учні з великих міст показали значно вищі результати з математики та читання порівняно із сільськими школярами. Різниця в математиці складає понад 4,5 навчальні роки, а в читанні – до 5 років навчання, що свідчить про суттєве відставання сільської освіти.

Водночас кризи стимулюють інноваційні рішення: дистанційні та змішані формати, цифрові інструменти, альтернативні освітні платформи. Перевагою стає розвиток гнучкості та адаптивності як у закладів освіти, так і в учасників освітнього процесу. Освіта в умовах викликів формує нові навички виживання та критичного мислення, таких необхідних для майбутнього. Важливо, щоб суспільство навчилося цінувати роль учителя та освіти загалом як основи стійкості держави. Тут варто зазначити, що освіта – це не лише педагоги, викладачі й здобувачі освіти, а й їхні батьки. Таким чином, освіта є не лише галуззю, але, наповно, у кризові часи – тією колосальною інституцією, яка не дозволяє суспільству впасти в хаос і зневіру.

Таким чином, криза є одночасно і випробуванням, і каталізатором змін, що може привести до якісного оновлення освітньої системи. Кризові рішення зумовлені необхідністю виживання.

Під час раптових потрясінь основним завданням освіти є збереження доступу до знань.

Дистанційне навчання стало відповіддю на пандемію та воєнні загрози. Школи й університети змушені були терміново опановувати онлайн-платформи. Гнучкі формати навчання (змішане навчання, асинхронні курси, цифрові ресурси) забезпечили мінімальний освітній процес у складних умовах. Психологічна підтримка учнів і вчителів вийшла на перший план, адже кризи несуть не лише освітні, а й емоційні втрати.

Масовий виїзд учнів за кордон призвів до необхідності скорочення класів, груп, а такі процеси відповідно боляче вдарили по робочих місцях у закладах освіти, де діє принцип «гроші ходять за дитиною». Найбільше такі зміни торкнулися громад, які постали перед питанням закриття малокомплектних шкіл через брак фінансування – майже всім громадам довелося переформатовувати стратегії розвитку освіти й вносити зміни до освітньої мережі.

Такі кроки мали екстрений характер, проте вони дозволили зберегти освітній процес у надзвичайних обставинах. Перехід до стратегії: освіта як система показала, що витримує виклики. Кризові

рішення – лише перший етап. Для стійкості потрібні довгострокові стратегії, які ґрунтуються на системності та інноваційності.

Інфраструктурна готовність чи неготовність перед загрозами? Виявилося, що школи та університети мусять мати резервні сценарії – від цифрових бібліотек до укриттів і стабільного доступу до енергоресурсів. Важливо зазначити, що уряд сьогодні спрямовує кошти на будівництво укриттів, покращення енергоефективності закладів освіти, протипожежний захист тощо.

Відбувається і посилення безпекових умов. У школах, напевно, за всю історію незалежності почала діяти СОБ – служба освітньої безпеки. Кабінет Міністрів України запустив експериментальний проєкт з посилення безпеки в школах через встановлення металодетекторів, що передбачено Постановою №1245 від 1 листопада 2024 року.

Цифрова трансформація. Використання технологій не як тимчасового рішення, а як інтегрованої частини освітнього процесу. Яскравим прикладом такого рішення може бути платформа ВШО, створена під час ковіду і вдосконалена під час війни. Зараз навіть підручники НУШ, які проходять апробацію, обов'язково містять електронні додатки на цій платформі. З'явилося порівняно нове явище в Україні – дистанційні школи.

Громади впевнено рухаються до створення академічних ліцеїв, у яких учні та учениці здобуватимуть профільну освіту. Також відбувається трансформація професійної освіти. Звичайно, зараз – тільки зародження процесів, тривалих у часі, тому результат таких трансформацій побачимо через певний час.

Професійний розвиток педагогів. Учителі потребують постійної підтримки у сфері цифрових навичок, методик викладання та психологічної стійкості.

Розвиток критичного мислення та навичок адаптивності у здобувачів освіти. Це підготовка до світу, де зміни – це норма.

Український контекст: виклики та можливості. В умовах війни українська освіта стала символом витримки й надії. Вчителі працюють навіть під обстрілами, підтримуючи дітей. Створено альтернативні формати навчання для дітей у вимушеній еміграції – українські онлайн-школи, освітні центри за кордоном. Освіта стала фактором національної безпеки, адже саме вона формує майбутніх фахівців і свідомих громадян.

Разом із викликами з'являються й можливості: інтеграція України у світовий освітній простір, використання досвіду криз для побудови

справді стійкої системи. Стійкість освіти – це не лише здатність пережити кризу, а й уміння вийти з неї сильнішими. Вона передбачає поєднання гнучкості в короткострокових рішеннях і стратегічного бачення майбутнього. Для України освіта стала не лише сферою розвитку, а й елементом виживання та відновлення. Саме завдяки стійкій системі освіти можна сформувати покоління, здатне відбудувати країну та впевнено дивитися у майбутнє.

Палагнюк Віталій Віталійович,
аспірант кафедри філософії і культурології,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

ОСВІТА В УМОВАХ ВІЙНИ: ФІЛОСОФСЬКА СКЛАДОВА ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ СТІЙКОСТІ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ

У світі, де війна завжди являє собою виклик для багатьох суспільств, роль освіти набуває особливої ваги та відповідальності. Деяка невідповідність між техногенним розвитком та усвідомленістю широкого населення у питаннях онтології, гносеології, моралі та етики, вже неодноразово викликала питання у кагортах абсолютно різнопланових мислителів. Наслідки наявності дисонансу особливо яскраво продемонстровані у трагічній історії минулого століття. Простір переосмислення у якому небачені наукові звершення тісно межували з концентраційними таборами та каральною психіатрією...

Просвіта серед молодого покоління вимагає від вчителя чи університетського викладача значно більшого, ніж організація процесу передачі знань – вона стає невід’ємним механізмом формування світоглядних, моральних і культурних основ, що забезпечують стійкість і життєздатність молоді особистості. Виховання на засадах філософської дисципліни виступає незамінним чинником у розвитку внутрішньої сили, адаптивності та усвідомленої позиції молодого покоління. Такий підхід до виформовування навчального процесу спрямований передусім на плекання у незрілих людей системи цінностей, яка базується на критичному осмисленні світу, пошуку власного місця у ньому та відповідальності перед суспільством.

Громадяни з наявністю фундаментальної бази будуть важче піддаватися на вплив величезної градації ворожих спекуляцій, пропагандистських інструментів, тощо... Себто, з одного боку, в контексті вже наявної кризи, такі люди мають шанси ефективніше протистояти дегуманізації, небезпечній підміні понять та дестабілізації задля зменшенню деструктивного впливу війни, а з іншого – політики, державні управлінці, представники медіа та підприємці, які були зрощені в середовищі гуманітаристики, мислинневого підходу, доторку до багатовікової традиції осмислення світу та ролі нашого існування у ньому, будуть, принаймні, у більшій мірі рефлексивні по відношенню до планування майбуття. Співзвучним до цієї тези виявився відомий основоположник американського стилю мудрування Бертран Рассел: «Причини війни – це не неминучі необхідності, а продукт людської невігластва, страху і упереджень, які можна подолати за допомогою освіти та розуму» [1, с. 115].

В умовах агресивного конфлікту, коли обставини можуть бути украй складними і загрозливими, саме моральні орієнтири які у значній мірі кристалізуються при вивченні напрацювань минулого, внутрішня та зовнішня діалогічність, причетність до інтелектуального ядра людства, – стають тією опорою, яка дозволяє боротися проти процесу утрати цілісності особистості та сенсу власного існування. Також засвоєння різноманітних елементів філософського дискурсу сприяє здатності розрізняти фундаментальні цінності, усвідомлювати наслідки власних дій і приймати рішення, що базуються на етичних засадах. Недарма античний мислитель, один з основоположників сучасного академічного підходу Аристотель стверджував: «Добро-дійність є те, що стоїть посередині між двома крайнощами, одна з яких є надлишком, інша – нестачею, і ця середина визначається розумом, яким керує мудра людина» [2, с.47].

Якщо ми помислимо війну як процес з наявністю великих ризиків суттєвого збільшення рівня страждань, крайньої примітивізації думки та заперечення вартості конкретної індивідуальності, – варто розуміти і те, що педагоги повинні надавати своїм учням належний інструментарій для оцінки цих страхітливих подій. Особливо важливим є розвиток у молоді здатності до емпатії і співчуття... Ці моральні якості дозволяють не тільки будувати доброзичливі відносини, а й формують соціальну згуртованість, яка є надзвичайно важливою під час криз. Етичне виховання у контексті філософії сприяє розумінню іншого як співучасника спільного буття, що особливо актуально в умовах війни, де солідарність часто стає питанням життя і смерті, адже як у свій час

удало підкреслив Артур Шопенгавер:»Співчуття є основою моральності» [3, с.334].

Крім індивідуальної моральної стійкості та етичного самоусвідомлення, філософія в освіті має здатність доповнювати вивчення історичного та культурного полотна, у якому розвиваються події. Збереження та належне глибоке осягнення національної ідентичності і культурної спадщини є одним із ключових чинників стійкості суспільства під час війни. Освіта, що базується на побудові бачення державності з онтологічних позицій, допомагає молодим людям усвідомити важливість власної ролі у підтримці політичного життя і ускладнює роботу апологетам шкідливих міфологем. Така конструкція має здатність зміцнювати почуття приналежності до спільноти і мотивує осмислювати благо країни та діяти користуючись критичністю навіть у складних умовах.

Філософська дисципліна, будучи складовою освітнього процесу, розвиває критичне мислення, здатність аналізувати події і явища, бачити їхню глибинну сутність: «Буття-у-світі (Dasein) не є просто присутністю у світі; це спосіб існування, в якому суб'єкт є завжди вже занурений у світ, що означає конкретність, історичність і відношення до речей, людей і самого себе» [4, с. 34].

Подібний інтелектуальний розвиток є необхідним не лише для особистого зростання, а й для формування відповідальної громадянської позиції. Молодь, яка навчається мислити філософськи, здатна краще розуміти складність соціальних процесів, оцінювати моральні дилеми і брати активну участь у побудові суспільства, що відновлюється після війни.

Навчання в умовах війни має завдання допомогти здобувачам освіти зберегти людську гідність і духовну цілісність. Воно формує не просто знання, а стійкі світоглядні орієнтири, які дозволяють переживати втрати і біль з розумінням, не впадаючи у відчай і байдужість... Завдяки цьому освітній процес набуває особливого значення як ресурс для подолання криз, внутрішнього відновлення і творчого розвитку.

Відкриття горизонтів розуміння складних суспільних процесів, розвиток навичок аналізу, логічного мислення і етичного оцінювання власних вчинків та дій інших, – усе це стає можливим завдяки грамотній, своєчасній та всеосяжній імплементації різних віх описаної вище традиції пошуку основ.

Крім того, філософія допомагає проаналізувати глибинні цінності, що лежать в основі державності, права і культури, формуючи

у співвітчизників внутрішню опору. Вивчення питань сенсу життя, справедливості, свободи і відповідальності загартовує дух і виховує громадянську позицію необхідну для збереження цілісності, особливо у складні історичні моменти... Таким чином, філософське знання є ключовим чинником становлення активного та свідомого класу майбутніх культурних акторів.

Отже, філософська складова освіти у воєнний час – це не лише теоретична забавка, а ключовий елемент виховання молодого покоління, здатного протистояти викликам, зберігати моральні цінності та активно творити майбутнє своєї держави. Вона формує стійкість суб'єкта на основі глибокого осмислення життя, моральних засад і культурної спадщини, що є незамінним для стабільності та розвитку суспільства в період випробувань.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Рассел, Б. (2000). *Історія західної філософії* (М. Бородіна, пер.). Київ: Основи.
2. Арістотель. (2007). *Нікомахова етика* (А. Коваль, пер.; О. І. Токарев, ред. і вступ. ст.). Київ: Основи.
3. Шопенгауер, А. (2002). *Світ як воля і уявлення* (В. М. Олійник, пер.). Київ: Основи.
4. Гайдеггер, М. (2000). *Буття і час* (В. Овсієнко, пер.). Київ: Основи.

Рашевська Наталя Василівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Інститут цифровізації освіти НАПН України

ДИНАМІКА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ ТА ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Із початком пандемії COVID-19, а згодом і повномасштабного вторгнення в Україну в системі освіти відбулися суттєві зміни: організація освітнього процесу переорієнтувалася на модель змішаного навчання, в якій традиційні форми поєднувалися з дистанційними, електронними та мобільними технологіями. Для забезпечення якісного освітнього процесу в умовах змішаного навчання як учням, так і вчителям необхідні:

- 1) стабільний доступ до мережі Інтернет;
- 2) забезпеченість відповідними технічними засобами;

3) володіння достатнім часом для організації продуктивної діяльності;

4) сформована внутрішня мотивація до навчання або викладання;

5) усвідомлення важливості ефективності та цілеспрямованості процесу навчання.

Зважаючи на складність забезпечення означених компонентів в умовах сьогодення, у світовій та українській освітній спільноті дедалі активніше порушується питання освітніх втрат, спричинених глобальною пандемією, а згодом – повномасштабною війною на території України.

За даними дослідження Державної служби якості освіти, у 2023-2024 н. р. більшість закладів загальної середньої освіти здійснювали освітній процес в очному форматі (61%), 22% – у змішаному режимі, а 17% – дистанційно. Порівняно з 2022-2023 н.р., частка закладів, які перейшли на очну форму навчання, зросла на 14%, тоді як кількість тих, що працювали дистанційно, зменшилася на 12% [5]. У 2024-2025 навчальному році загальна кількість учнів, які здобували освіту в закладах загальної середньої освіти України, становила 3 739 357 осіб. Із них 59,5% навчалися в очному форматі, а 10,5% – виключно дистанційно [3]. У розрізі самих закладів освіти це становить: 64% працювали в очному форматі, а 16,4% – лише дистанційно [2].

Попри зростання кількості закладів освіти, що працюють в очному форматі, дослідження показують, що за час повномасштабного вторгнення «...погіршився психологічний стан здобувачів освіти; учні почувають себе тривожно, напружено та втомлено. Зменшився відсоток учнів, які почуваються в безпеці, спокійно, енергійно та є щасливими...» [1]. Хоча кількість закладів освіти, що працюють очно, щорічно збільшується, якість процесу навчання знижується внаслідок переривання навчання, спричиненого повітряними тривогами, відсутністю електропостачання та важким емоційним станом учнів.

Аналіз результатів зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) у 2020-2021 рр. та національного мультипредметного тесту (НМТ) у 2022-2024 рр. виявив суттєве зниження кількості учнів, які обирають для складання предмети природничого циклу (фізику, хімію, біологію та географію) з початком повномасштабного вторгнення, що особливо стосується фізики та хімії (таблиця 1).

Таблиця 1

Порівняльний аналіз результатів тестів ЗНО та НМТ від початку пандемії

Рік	Предмет	Загальна кількість зареєстрованих	Взяло участь, % від зареєстрованих	Не подолали пороговий бал
2020	Українська мова	369 562	275 101, 74,44 %	8,32 %
	Історія України	267 542	173 902, 65 %	13,19 %
	Математика	186 072	152 188, 81,79 %	12,71 %
	Фізика	28 110	22 291, 79,3 %	7,7 %
	Хімія	14 052	11 101, 79 %	10,15 %
	Біологія	113 895	74 464, 65,38 %	5,51 %
	Географія	30 939	21 035, 67,99%	5,56%
2021	Українська мова	126 419	68 716, 54,4%	7,45%
	Українська література	250 692	222 533, 88,8%	7,96%
	Історія України	298 994	203 361, 68%	18%
	Математика профіль	291 793	244 839, 83,9%	31,11%
	Математика стандарт	77 340	9 246, 11,9%	
	Фізика	32 091	23 570, 73,5%	8,33%
	Хімія	12 742	9 885, 77,6%	10,8%
	Біологія	127 214	79 388, 62,4%	2,34%
	Географія	175 439	115 949, 66%	5,38%
	Українська мова	237 980	214 980, 90,1%	не встановлювався пороговий бал
2022	Історія України			
	Математика			
2023	Українська мова	288 935	268 219, 92,8%	0,09%
	Історія України	151 839	141 109, 93%	0,15%
	Математика	288 935	268 219, 92,8%	4,2%
	Фізика	5 830	5 257, 90%	4,1%
	Хімія	3 448	3 220, 93%	0,4%
	Біологія	39 501	36 009, 91%	2,1%
	Географія	Не складалась		
2024	Українська мова	312 508	92,18% (основна сесія), 69,80% (додаткова сесія)	0,4%
	Історія України			0,1%.
	Математика			12,8%
	Фізика	8912	92,18% (основна сесія), 69,80% (додаткова сесія)	10,2%
	Хімія	3533		8%
	Біологія	60 008		0,4%
	Географія	68 911		0,2%

Зменшення кількості учнів, які обирають предмети природничого циклу серед випускників закладів загальної середньої освіти, свідчить про потенційну неефективність традиційних підходів до викладання

цих дисциплін, що призводить до навчальних втрат. Це є серйозною проблемою, оскільки країна потребує фахівців технічного спрямування. Низька популярність предметів природничого циклу, зокрема хімії та фізики серед випускників, які обирають предмети для підсумкового складання, може бути зумовлена низкою факторів, зокрема:

1) знижена мотивація до вивчення цих предметів, яка може бути викликана як суб'єктивними (особисті інтереси, ставлення до предмета), так і об'єктивними (якість викладання, доступність ресурсів) причинами;

2) усвідомлення власного недостатнього рівня знань, необхідного для успішного складання мультипредметного тесту;

3) застаріле матеріально-технічне забезпечення кабінетів природничих предметів, що не сприяє зацікавленості предметом;

4) недосконалість мережі закладів загальної середньої освіти, що не забезпечує належні умови для навчання та розвитку учнів, схильних до вивчення природничо-математичних предметів [4].

Попри те, що математику складають усі випускники закладів загальної середньої освіти, треба зазначити, що у 2024 році найбільша кількість випускників не змогла подолати поріг саме з математики, що свідчить про наявність певних проблем в організації навчального процесу з природничо-математичних дисциплін у старшій школі.

Підсумовуючи вищезазначене, виокремимо низку ключових проблем у системі загальної середньої освіти України:

1) перехід від традиційного навчання до змішаного навчання відбувся доволі несподівано, що засвідчило недостатню готовність суспільства до дистанційного формату. Це призвело до суттєвого зниження якості викладання та навчання, особливо помітного на предметах природничо-математичного циклу;

2) значна частина учнів має недостатньо сформовану мотивацію до навчання;

3) більшість випускників закладів загальної середньої освіти мають низький рівень уміння навчатися самостійно, не вміють вибудовувати персональну траєкторію навчання, брати відповідальність за якість свого навчання;

4) попри високий рівень розвитку цифрових технологій в Україні та зростання кількості доступних цифрових навчальних матеріалів, а також появу онлайн-шкіл, рівень навчальних втрат збільшується. Це свідчить про те, що учні та педагоги не змогли швидко адаптуватися до нових умов і належним чином організувати процес навчання.

Одним із пріоритетних шляхів розв'язання зазначених проблем Міністерство освіти і науки України вбачає перехід до старшої профільної школи, зокрема академічних та професійних ліцеїв. Метою такого переходу є створення гнучкої системи навчання, яка сприятиме індивідуалізації освітнього процесу, враховуватиме інтереси та унікальні освітні потреби кожного учня, а також стимулюватиме активне використання цифрових технологій у навчанні.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни. – URL : <https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/yakist-osvity-v-umovah-viyny-web-3.pdf>
2. Очне навчання в Україні повертається попри війну: скільки шкіл працюють онлайн та офлайн. *РГ*: вебсайт. Публікація від 09.06.2025. URL : <https://thepage.ua/ua/news/ochne-navchannya-v-ukrayini-povertayetsya-kilkist-onlajn-ta-oflajn-shkil-u-2024> (дата звернення: 25.07.2025).
3. Підсумки навчального року та плани на 2025/26. *МОН України*. 02.06.2025. URL : <http://www.youtube.com/watch?v=kpINlbe8gLA> (дата звернення: 25.07.2025).
4. Про схвалення Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти). Розпорядження № 960-р від 5 серпня 2020 р. *Кабінет Міністрів України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 25.07.2025).
5. Як заклади освіти розпочали 2023/2024 навчальний рік. *Державна служба якості освіти*. 29.11.2023. URL : <https://sqe.gov.ua/2023-2024-nr-monitoring/>

Кадала Віталій Віталійович,

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри господарсько-правових
дисциплін та економічної безпеки, факультет № 4,
Донецький державний університет внутрішніх справ

ВИЩА ОСВІТА, ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ, ВІЙНА В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ, ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасність доводить необхідність підвищення вимог до професійної компетентності викладача вищої школи, зокрема його здатності ефективно використовувати інноваційні технології. Особливо гостро ця проблема постає в надзвичайних умовах розвитку

України, яка перебуває в зоні активних бойових дій. У цьому контексті важливого значення набуває тайм-менеджмент, що сприяє досягненню поставлених цілей викладачем вищої школи, який постійно працює над удосконаленням свого професійного рівня, опановує новітні методи й технології та вміє планувати власну діяльність з мінімальними часовими втратами й максимальною ефективністю.

Така ситуація підкреслює актуальність обраного напрямку дослідження. Тайм – менеджмент можна вважати ключовим інструментом для управління та розподілу часу осіб, які ведуть активну роботу в системі підвищення власного професійного рівня. Усе окреслене вказує на актуальність обраного напрямку дослідження та його сучасність в надзвичайних умовах розвитку України.

Важливо зазначити, що проблематичні та методологічні питання тайм – менеджменту не є новим в системі досліджень науковою спільнотою, проте не втрачає своєї актуальності в надзвичайних умовах розвитку країни взагалі та сучасної системи освіти зокрема. Проблемні аспекти тайм-менеджменту вітчизняні науковці розглядають у контексті психологічної, педагогічної та управлінської діяльності. Серед дослідників, які приділяли увагу питанням застосування технологій тайм-менеджменту, варто відзначити І. Боришкевича, О. Жука, І. П'ятничука [1], А. Жуковську [2], І. Кириченка та М. Шленьову [3], Л. Яніцьку, Н. Постернак, Г. Малишевську [4] та інших. Науковці ґрунтовно висвітлюють проблеми організації часу, однак рольовий аспект тайм-менеджменту у діяльності викладача вищої школи залишається розкритим лише частково.

І. Колодій [5, с.55] стверджує, що тайм – менеджмент як поняттєва категорія представляє собою «...сукупність знань, умінь і навичок, завдяки яким людина уміє правильно розставляти пріоритети, точно планувати та організовувати свій час, підвищуючи ефективність його використання». Ми погоджуємося з позицією стосовно того, що «...це також сукупність різноманітних технологій щодо постановки цілей та їх досягнення, розвитку навиків самоконтролю, раціонального використання особистого та робочого часу, залучення всіх доступних його резервів».

На нашу думку, визначення рольового сегмента викладача вищої школи має ґрунтуватися на понятті часового лагу. Це положення підтверджується такими аргументами:

- по-перше, розуміння часового лагу вважають найціннішим ресурсом людини, можна ефективно «конвертувати» – перетворюючи на певні життєві цінності.

- по-друге, представники вищої школи тісно поєднані з науковою діяльністю і тому завжди відчувають нестачу часу. У такому випадку виникає необхідність в цілеспрямованому, організованому, ефективному та раціональному плануванні робочого часу;

- по-третє, правильне використання часу є запорукою успішного виконання професійних обов'язків та досягнення поставлених цілей.

Необхідно чітко розробити структуру розподілу власного часу. А можна скористатися порадами науковців, які пропонують чітку структури тайм – менеджменту. Так, В. Лугова [6, с 17] вважає, що «...структура тайм-менеджменту має такі складові: постановка цілей, розстановка пріоритетів, планування, прийняття рішень, реалізація та організація, а також інформація та комунікація, що здійснюється на кожній з означених стадії».

Вважаємо доцільним у межах інструментів тайм-менеджменту для викладачів вищої школи застосовувати матрицю часу як новий підхід до процесу розподілу, використання та контролю часу під час виконання запланованої навчальної, методичної, наукової й організаційної роботи. Метою такого підходу є досягнення визначених результатів та підвищення власного кваліфікаційного рівня. Застосування матриці часу дозволяє:

- по-перше, досягти оптимізацію робочого дня викладача вищої школи;

- по-друге, досягти максимальної концентрації на результаті досягнення цілей в системі планів навчальної, методичної, наукової та організаційної роботи ;

- по-третє, здійснювати викладачем вищої школи власний контроль за швидкістю та точністю виконання намічених цілей і завдань.

З урахуванням отриманих результатів можна дійти висновку, що тайм-менеджмент є дієвим інструментом в організації та управлінні часом викладача вищої школи в сучасних умовах. Рольовий сегмент тайм-менеджменту зумовлений необхідністю вміння викладача оптимально й раціонально використовувати власний час для досягнення результативності в різних видах навчальної, методичної, наукової та організаційної діяльності, попри надзвичайні обставини, що склалися в країні.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Боришкевич І.І., Жук О.І., П'ятничук І.І. Використання основних інструментів тайм-менеджменту задля підвищення особистої ефективності. *Ефективна економіка*. 2020. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7876>

2. Жуковська А.Ю. Сучасні методи та технології тайм-менеджменту. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Економічна»*, Вип. 101. 2021. С. 79-90.
3. Кириченко І.В., Шленьова М.Г. Класичні підходи до тайм-менеджменту в сучасних реаліях. *Науковий огляд*. 2022. № 1 (81). С. 18–29.
4. Яніцька Л. В., Постернак Н. О., Малишевська Г. І. Тайм-менеджмент науково-педагогічних працівників в умовах воєнного стану. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 14(28) С.1113-1129.
5. Колодій І. В. Ефективний тайм-менеджмент як невід’ємний складник управління персоналом. *Сучасний менеджмент: витоки, реалії та перспективи розвитку*: тези доп. ІХ Всеукр. студент. наук.-практ. конф., присвяч. 72-ій річниці від дня народження д.е.н., професора Петра Степановича Березівського. Львів, 2023. 449 с. С. 54 – 57.
6. Лугова В. М. Основи самоменеджменту та лідерства: навчальний посібник. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. 212 с.

Гузенко Олена Павлівна,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри господарсько – правових
дисциплін та економічної безпеки, факультет № 4,
Донецький державний університет внутрішніх справ

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

Тайм-менеджмент був і залишається одним із провідних інструментів управління в різних сферах діяльності. Освітня сфера не є винятком. Ба більше, воєнний конфлікт в Україні актуалізує потребу кожного громадянина переосмислити цінність власного життя та роль у життєдіяльності суспільства загалом. Особливо це стосується представників вищої освіти, які відповідають не лише за формування власних професійних компетентностей, а й за підготовку молодого покоління, здатного реалізувати себе в складних умовах. Упровадження інноваційних форм і прийомів в освітньому процесі потребує від викладачів вищої школи особливих навичок для успішної адаптації.

У цьому контексті постає проблема раціонального використання часу кожним учасником освітнього процесу для досягнення

поставлених цілей, тобто впровадження такого інструменту, як тайм-менеджмент. Для його ефективного застосування у діяльності викладачів вищої школи необхідним є розуміння як сутнісного змісту, так і принципів тайм-менеджменту, що забезпечить можливість успішної адаптації в педагогічній практиці.

У науковій спільноті ця проблема знайшла відображення у монографічних і дисертаційних дослідженнях. Спостерігається також активне обговорення питань тайм-менеджменту в освітніх циклах та на різних наукових дискусійних платформах. Серед українських учених, які присвятили свої праці різним аспектам тайм-менеджменту, варто відзначити О. Могилевську, С. Павловського, М. Поворозник, Л. Парійта [1], Л. Приходченко, Н. Піроженко [2], Ю. Скибу, О. Жабенка, О. Отича, Г. Чорнойвана, О. Ярошенка [3] та ін. Дослідники ґрунтовно аналізують особливості тайм-менеджменту, однак динамічність сучасного життя засвідчує потребу його подальшого глибшого вивчення.

Науковці розглядають поняття тайм-менеджменту з різних позицій. Так, Н. Буняк [4, с. 280] визначає його як сукупність «...різноманітних технологій щодо встановлення цілей та їх досягнення, розвитку навичок самоконтролю, раціонального використання особистого й робочого часу, залучення всіх доступних його резервів». Н. Любченко [5, с. 92] трактує тайм-менеджмент як «...самокерування і самоорганізацію людини; управління власними ресурсами для досягнення значущих для неї цілей, тобто вміння їх набувати, зберігати, розвивати та раціонально використовувати, бути успішною і самодостатньою».

Д. Дячкова [6] пропонує розглядати тайм-менеджмент як «...уміння організовувати, планувати та розподіляти власний час між окремими видами діяльності». Науковиця обґрунтовує, що здатність ефективно керувати часом і раціонально його використовувати для досягнення цілей у представників вищої школи визначається поняттям «часова компетентність».

Н. Постернак [7, с. 188] наголошує на тісному взаємозв'язку між поняттями «тайм-менеджмент» і «часова компетентність», в основі якого лежить принцип ефективного використання часу. При цьому тайм-менеджмент визначається як комплекс умінь керування власним часом, тоді як часова компетентність є складнішим особистісним утворенням і передбачає здатність до оптимального його використання. Ми поділяємо позицію Н. Постернак [7, с. 190] щодо того, що «...ефективність формування сприйняття часу, а як наслідок – сформована часова компетентність науково-педагогічних працівників

в умовах воєнного стану буде оптимальною за умови використання технік тайм-менеджменту». Очевидно, що саме «...такий підхід дозволить науково-педагогічним працівникам сформувати власний стиль керування часом в умовах воєнного стану, що забезпечить ефективне використання потенційних часових ресурсів у науково-педагогічній діяльності».

Для ґрунтовнішого розуміння тайм-менеджменту науковці пропонують активно застосовувати його принципи. На думку І. Олійник [8, с. 149], «принципи тайм-менеджменту» – це вихідні положення, що визначають діяльність студента, пов'язану з ефективним використанням часу. До основних принципів відносять:

- **пріоритизацію** (визначення терміновості, складності й важливості завдання перед його виконанням);
- **планування** (визначення часу і послідовності виконання завдань);
- **структурування** (система відстеження виконання завдання та результатів);
- **від складного до простого** (розподіл робочого часу із пріоритетом найскладніших завдань на початок дня);
- **недопущення багатозадачності** (неможливість починати нову справу, не завершивши попередню);
- **порядок і чистота робочого місця** (як чинник підвищення ефективності праці);
- **самотивацію** (здатність працювати з максимальною віддачею та ефективністю) [8, с. 149].

Отже, у сучасних умовах тайм-менеджмент має стати одним із пріоритетних інструментів формування й удосконалення професійного рівня викладача вищої школи та його саморозвитку. В умовах воєнних викликів зростає роль викладача, який має не лише вдосконалювати власні навички, а й сприяти підготовці молодого покоління, здатного раціонально керувати часом і досягати поставлених цілей.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Тайм-менеджмент: навч. посіб. / О.Ю.Могилевська, С.А.Павловський, М.Ю. Поворозник, Л.В. Парійта ін. Київ КНДУ 2025. 242 с.
2. Технології тайм-менеджменту в управлінській діяльності державних службовців: монографія/ Л.Л. Приходченко, Н.В.Піроженко та ін.; під. Заг. ред. Л.Л. Приходченко. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2021. 180 с.
3. Теоретичні основи і механізми розвитку науково-педагогічного потенціалу університетів України у контексті розширення інститу-

- ційної автономії та в умовах воєнного стану : монографія / Ю. Скиба, О. Жабенко, О. Отич, Г. Чорнойван, О. Ярошенко; за ред. Ю. Скиби. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2022. 99 с.
4. Буняк Н.М. Тайм-менеджмент як інструмент підвищення ефективності діяльності підприємства. Економіка і суспільство. 2018. № 14. С. 279–283.
 5. Любченко Н.В. Технології тайм-менеджменту в управлінській діяльності керівника навчального закладу. Вісник післядипломної освіти: зб. наук. пр. 2016. Вип. 1 (30). С. 82–97.
 6. Дячков Д. В. Теоретичні та методологічні засади сучасного тайм-менеджменту: визначення та значення часу, властивості й види часу, атрибути часу: лекція всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=sJLX33mhWZg>
 7. Постернак Н. О Дослідження сприйняття часу науково-педагогічними працівниками в умовах воєнного стану . Тайм-менеджмент – мистецтво управляти часом науково-педагогічного працівника: матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 29 травня – 9 липня 2023 року. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2023. 236 с. С.187-191.
 8. Олійник І. О. Тайм-менеджмент майбутніх учителів початкових класів як умова ефективного дистанційного навчання. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. 2023. Вісник 52. С.147-155.

Денєжніков Сергій Сергійович,

кандидат філософських наук, доцент,
завідувач кафедри менеджменту освіти
та педагогіки вищої школи,
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка

КОМП'ЮТЕРНА ПІДТРИМКА ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Технологічні інновації позитивно впливають на суттєве розширення безлічі педагогічних методів і прийомів, які можуть суттєво вплинути на характер викладацької діяльності в цілому.

Увесь комплекс методів викладання та навчання, що будується на базі сучасних комп'ютерних та телекомунікаційних технологій можна структурувати за чотирма основними групами, що різняться типом комунікації між здобувачами освіти та викладачем (наставником, тьютором):

1. Самонавчання. На відміну від традиційної освітньої системи самонавчання завжди відбувалося шляхом друкованих видань. Нові технології стимулювали появу різних методів, при використанні яких здобувач сам узаємодіє з освітніми ресурсами в будь-якому місці і в будь-який час, за мінімальної участі сторонніх осіб.

2. Педагогічні методи для індивідуального викладання та навчання з характерними взаєминами між здобувачами освіти та викладачем, що розвиваються в сучасній освіті як на основі очної навчальної взаємодії, так і за допомогою таких технологій, як мобільний телефон, соціальні мережі, електронна пошта. Найважливішим є розвиток наставництва, що базується на комп'ютерних мережах.

3. Викладання з поданням викладачем навчального матеріалу (лекції). У традиційній освітній системі здобувачі освіти ні на що не впливають за такої навчальної взаємодії. В основі ж інноваційних технологій такий підхід набуває нового розвитку. Наприклад, лекції, записані на аудіоносіях, доповнюються електронними лекціями, тобто, лекційним матеріалом, який поширюється комп'ютерними мережами.

4. Педагогічні методи, характерні активною взаємодією між усіма учасниками навчального процесу. Функції таких методів та їх інтенсивність суттєво зростає із появою нових навчальних телекомунікаційних технологій. Інтерактивність взаємодії між самими здобувачами освіти стає одним з найважливіших джерел отримання знань. Еволюція цих методів пов'язана зі створенням нових навчальних колективних дискусій та конференцій. Технології конференцій можуть дати активний старт у методах інноваційної освіти. Важливу функцію у процесі виконують комп'ютерні конференції, що дозволяють всім учасникам дискусії обмінюватися повідомленнями як у режимі реального, і офлайнного (не мережі) часу, що забезпечують велику цінність. Комп'ютерні комунікації дозволяють використовувати та вдосконалювати такі методи навчання, як дебати, моделювання ситуацій, рольові ігри, мозкові атаки, проєктні групи та багато іншого [2, с. 21].

Такий вплив швидкого розвитку технологічної та педагогічної складових в освітньому процесі стимулює формування нового освітнього середовища, основними тенденціями якого є:

➤ *поглиблення змісту навчання як результат інформаційних технологій:*

- організація та структурування змісту освіти;
- зв'язок елементів у змісті освіти.

➤ *використання альтернативних видів інформації:*

- модульність та доступ до фрагментів змісту;
- подання курсу як сукупності тем;
- розробка уроку як системи освітніх процесів.

➤ *розробка послідовності у вивченні матеріалу:*

- адаптація навчального матеріалу до індивідуальних особливостей здобувачів освіти;

- розвиток змісту освіти на таких рівнях, як авторів курсів, викладачів, методистів, здобувачів освіти;

- орієнтація у матеріалі, використання професійних дискусій у навчальних цілях тощо;

- розвиток принципу інтерактивності;

- розвитком методів інформаційного ресурсу на основі медіа-технологій.

➤ *розвитком інтерактивних навчальних середовищ на основі телекомунікаційних мереж:*

- використання супутникового зв'язку під час процесу дистанційного навчання;

- поєднання телекомунікаційної мережі, а також супутникового зв'язку та інших телекомунікаційних технологій для навчання.

➤ *стимулювання активності здобувача освіти передбачає:*

- оптимальним поєднанням активних дій навчального та автоматизованого управління навчальним процесом. Ключовий момент при розвитку інноваційного освітнього середовища – правильність розподілу пізнавальної активності між здобувачем освіти та навчальною програмою;

- рівноправне партнерство викладачів та здобувачів освіти під час навчального процесу. Здобувач більшу частину часу знаходиться на віддаленій відстані від викладача, а комунікація триває за допомогою навчальних матеріалів.

- активність дистанційних груп. Суб'єкт дистанційного навчання – група здобувачів освіти.

- адаптивний та гнучкий навчальний процес, що передбачає реалізацію принципу адаптивності на всіх етапах розробки навчальний

матеріал, заснований на основі сучасних інформаційних технологій. Навчальний матеріал, розвинений з урахуванням такого принципу, адаптує навчання до рівня знань, умінь здобувача, і навіть специфічним характеристикам його навчальної групи [1, с. 49].

Таким чином, концепція такої педагогічної діяльності суттєво відрізняється від традиційного освітнього процесу. По-перше, суттєво ускладнюється діяльність із розробки навчальних курсів. Від викладача тепер вимагається розвиток спеціальних навичок та прийомів педагогічної роботи. Виникають нові додаткові вимоги щодо якості навчальних матеріалів, що розробляються, доступності великої кількості здобувачів освіти, так і інших викладачів та експертів, що веде до підвищення контролю за якістю цих матеріалів.

По-друге, особливість сучасного педагогічного процесу полягає в тому, що на відміну від традиційних форм освіти, де центральна фігура – викладач, тягар відповідальності при використанні нових інформаційних технологій поступово зміщується до того, хто навчається. Здобувач активно вибудовує навчальний процес, задаючи собі певну траєкторію у розвиненому освітньому середовищі.

Основною функцією викладача в такому випадку стає підтримка того, хто навчається в його діяльності, і сприяння його успішного просування в потоці навчальної інформації, полегшення вирішення проблем, що виникають, допомога в освоєнні великої і різноманітної інформації.

По-третє, надання навчального матеріалу зараз вимагає в сучасній освіті більшої активності та інтенсивності взаємодії між викладачем і здобувачами освіти, ніж у традиційному класі, що переважає узагальненим зворотним зв'язком вчителя з усім класом, а сама взаємодія вчителя з окремим учнем досить посередня. Сучасні комунікаційні технології роблять таку взаємодію активнішою, але вимагає від викладача інших додаткових зусиль.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Балик Н.Р. Про використання цифрових технологій в навчанні студентів різних спеціальностей. *Збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна освіта і наука: проблеми, перспективи, інновації»*. К., 2021. С. 47–50.
2. Кільченко А.В. Цифрова трансформація і перехід до інноваційної інфраструктури освіти і науки: зарубіжний досвід. Мультимедійні технології в освіті та інших сферах діяльності: тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 02 лист. 2021 р.). Київ: НАУ, 2021. С. 20-22.

Димкович Наталія Юрївна,
учитель англійської мови,
Роменський ліцей №4
імені Героя України Тетяни Маркус

ОСВІТНІ ВТРАТИ ЯК ОДИН ІЗ ВИКЛИКІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабна війна в Україні не тільки руйнує освітні заклади, а й надзвичайно впливає на звичний процес навчання дітей. За даними ЮНІСЕФ, у 2023-2024 рр. понад 1,5 мільйона українських дітей навчалися дистанційно або змішано. За словами українського освітнього омбудсмена, понад мільйон дітей змушені були виїхати за кордон. За інформацією Міністерства освіти і науки України, майже 44 тисяч дітей (7% від усіх школярів), які перебувають на окупованій території, здобувають освіту в українських школах онлайн. Велика кількість дітей часто навчаються в умовах нестабільного інтернету, частих переїздів, змін шкіл, та навіть в небезпеці обстрілів. До 300 тисяч дітей взагалі не мали стабільного доступу до освіти через війну чи вимушену еміграцію [1, с 4].

Аналітики Світового банку вже зараз попереджають, що втрачені шкільні роки можуть знизити майбутній рівень доходу на 8–10%, а сукупні економічні втрати України в перспективі можуть становити до 10% ВВП у наступні десятиліття [2, с 8]. Тобто освіта – це не лише питання сьогодення, а й питання відновлення та майбутнього держави.

Як учитель англійської мови я щодня бачу наслідки цих втрат у роботі з учнями: зниження рівня володіння мовою, низька мотивація до навчання, труднощі спілкування у навчальному середовищі. Але ці ризики можна подолати або принаймні зменшити – за умови, що ми визнаємо ці втрати, говоритимемо про це чесно та спільно шукаємо рішення.

1. Що таке освітні втрати в умовах війни

Освітні втрати – це не лише прогалини в знаннях. Освітні втрати проявляються у зниженні академічних результатів, втраті мотивації, порушенні навичок самостійного навчання, що призводить до труднощів у набутті нових вмінь та навичок. У воєнних умовах додаються постійні повітряні тривоги, зміна місця проживання, нестабільність, що також впливає на психоемоційний стан дитини.

2. Особливості дистанційного навчання в умовах війни:

- нерівні умови доступу (інтернет, гаджети);

- зниження якості засвоєння матеріалу;
- втрата живої взаємодії;
- зниження рівня засвоєння матеріалу;
- зниження рівня володіння англійською мовою через меншу практику говоріння;
- відсутність системності та неперервності навчання;
- відсутність навичок самоосвіти у дітей, особливо молодшої та середньої школи;
- відсутність внутрішньої мотивації.

3. Психоемоційний стан учнів і його вплив на навчання

Страх, тривога, пригнічення, розпач, втома – все це впливає на здатність учнів зосередитися, засвоїти знання на належному рівні. Часто вони потребують емоційної підтримки і інколи напевно проста розмова ефективніша за контрольну роботу.

4. Освітні втрати як основа майбутніх економічних втрат.

Освіта – це основа майбутнього добробуту. За даними Світового банку, кожен рік порушеного навчання може призвести до зниження доходу людини в майбутньому на 8–10% [2, с. 8], а також до втрат для економіки країни в цілому. Якщо не відновити якісну освіту сьогодні, ми отримаємо у майбутньому дефіцит кваліфікованих фахівців [2, с. 9].

5. Що ми можемо зробити: досвід і кроки

- застосовувати інтерактивні платформи (Wordwall, Quizlet, Duolingo, etc), щоб зацікавити дітей;
- добирати завдання та теми відповідно віку та інтересів дітей;
- стимулювати дітей до самостійного пошуку та аналізу інформації шляхом використання цікавих інтерактивних завдань;
- з метою запобігання неконтрольованому використанню ІІІ у виконанні тестових та творчих робіт проводити більше усного опитування, що дозволить побачити реальну картину рівня знань та умінь;
- за можливості брати участь у благодійних освітніх проєктах, спрямованих на подолання освітніх втрат.
- проводити роботу з батьками та залучати їх як співучасників процесу.
- проводити роботу, спрямовану на підвищення як внутрішньої, так і зовнішньої мотивації учнів (роз'яснення, наведення прикладів, заохочення і просто підтримка)

Освітні втрати, спричинені війною, – це складне явище, що охоплює академічну, психологічну та соціальну складові. І хоча ми

часто говоримо про «втрачені знання», насправді проблема набагато ширша. Ми втрачаємо цілі шари розвитку: від критичного мислення до спроможності працювати в команді, вміння приймати рішення, мріяти, будувати плани на майбутнє.

Аналітичні дані ЮНІСЕФ та Світового банку свідчать: ці втрати матимуть довготривалий вплив не лише на окрему дитину, а й на економіку країни. Якщо не реагувати системно, Україна ризикує отримати покоління молоді з ослабленими навчальними та професійними компетентностями – а отже, меншою конкурентоспроможністю на глобальному ринку праці [1, с 4; 2, с 7].

Утім, ці втрати – необоротні. Важливо переосмислити саму мету навчання: не лише оцінювати, а й підтримувати, не лише вимагати, а й розуміти, не лише викладати матеріал, а й будувати зв'язок і довіру.

Серед практичних кроків, які можуть допомогти зменшити втрати:

- гнучке планування програм відповідно до індивідуальної траєкторії навчання дитини;
- більше міжпредметної та проєктної роботи, яка розвиває життєві навички;
- посилення психоемоційної підтримки як для учнів, так і для вчителів;
- розвиток системи професійної підтримки вчителів, бо саме ми тримаємо цей фронт освіти щодня.

Зрештою, наша головна мета – не лише надолужити програму, а зберегти людину в учневі. І якщо кожен педагог залишиться не просто викладачем, а наставником, підтримкою і джерелом стійкості – ми точно зможемо допомогти цьому поколінню вирости сильними, відповідальними і вільними людьми.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. UNICEF. Children in Ukraine: One year of war and loss. Київ, 2023. <https://www.unicef.org/ukraine>
2. World Bank. The State of Global Learning Poverty: 2022 Update. Washington D.C., 2022. <https://www.worldbank.org/en/topic/education>
3. Андрущенко В. П. Освіта в умовах війни: виклики і відповіді. // Освіта і управління. 2023. №2. С. 5–12.
4. Міністерство освіти і науки України. Рекомендації щодо організації дистанційного навчання в умовах воєнного стану. Київ, 2023.

Хорошун Тетяна Борисівна,
заступник директора з НВР,
Роменський міжшкільний ресурсний центр
Роменської міської ради Сумської області

УПРОВАДЖЕННЯ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ: РОЛЬ УЧИТЕЛЯ

У реаліях сьогодення ми спостерігаємо, як стрімко змінюється все довкола: засоби комунікації, технології, вимоги до професій, стиль життя кожного з нас. Еволюційні процеси в різних сферах життя вимагають від особистості впевненості, рішучості, наполегливості та конкурентоспроможності. Освіта не може залишатися осторонь цих процесів, адже саме вона першочергово готує людину до життя та діяльності в нових умовах.

Сучасні педагоги повинні не лише передавати знання, а сприяти розвитку в учнів критичного мислення, уміння працювати в команді, адаптуватися в соціумі та взаємодіяти з ним. Тому маємо позитивно реагувати на оновлення підходів до навчання та оцінювання здобутих ЗУН. Оскільки отриманий бал впливає на мотивацію здобувачів освіти, завдання вчителів знайти шляхи трансформації оцінки-виразу в оцінку-стимул.

Говорячи про оцінювання, дедалі частіше зустрічаємо термін «*формувальне оцінювання*» (*formative assessment*) (далі – ФО). Зазвичай, його вживають у контексті оцінювання НУШ. Проте, ідеї, що лежать в основі формувального оцінювання, існували й раніше (зокрема, роботи Бенджаміна Блума в 1960-х роках), саме англійські дослідники Пол Блек (Paul Black) та Ділан Віліам (Dylan Wiliam) у своєму знаковому дослідженні «*Inside the Black Box: Raising Standards through Classroom Assessment*» (1998) систематизували та узагальнили велику кількість наукових робіт [3].

Упровадження формувального оцінювання забезпечить *покращення якості викладання та підвищення ефективності освітнього процесу*. Оскільки, *формувальне оцінювання* – це безперервний процес систематичного спостереження за навчальним прогресом здобувачів освіти, який спрямований на покращення їхніх знань та навичок, а не на виставлення оцінок [2].

Ефективність та результативність впровадження ФО безпосередньо буде залежати від компетентності вчителя, адже саме він визначає, чи стане оцінювання інструментом контролю, чи дієвим засобом розвитку учнів.

Тож, розглянемо 3 основні ролі, які виконує педагог, упроваджуючи формувальне оцінювання в освітній процес:

Фасилітатор – друг/помічник, який допомагає здобувачам освіти ефективно працювати разом, вибудовувати комунікацію з метою забезпечення рівності при висловленні думок та досягненні спільних цілей, при цьому залишаючись, ніби осторонь, не нав'язуючи свою думку.

Учитель-фасилітатор організовує освітнє середовище таким чином, щоб кожен учень міг бути вільним у висловленні думок, не боявся дати пораду друзям та надати зворотний зв'язок. При цьому дуже важливо не давати здобувачам освіти готових рішень, а влучно ставити запитання, які спонукатимуть до здійснення мислинневих операцій.

Щоб реалізувати дану роль, учитель може використовувати такі форми роботи:

- складання та презентація карт цілей для учнів на початку теми;
- використання «Критеріїв успіху» разом із навчальними цілями (наприклад: «Я зможу назвати три основні ознаки...»);
- застосування «Сходинок до мети», що дасть можливість відстежувати поступовий прогрес здобувачів освіти.

Отже, учитель-фасилітатор створює умови, за яких кожен учень є активним учасником освітнього процесу, а не пасивним спостерігачем.

Наставник – це не просто помічник при оволодінні новими знаннями, а й провідник, який допомагає дітям зорієнтуватися в освітньому середовищі, відкривати та розвивати власний потенціал, при цьому долаючи труднощі без отримання психоемоційних травм.

Місія такого вчителя полягає у:

- діагностуванні та наданні зворотного зв'язку;
- створенні умов для самооцінювання та взаємооцінювання;
- підтримці та наставництві;
- розвитку метакогнітивних навичок.

Задля успішного виконання ролі наставника педагог може використовувати наступні вправи:

«Комплімент знанням» – виконавши завдання, кожен учень коментує, що вдалося найкраще зробити сусіду по парті;

«Карта візуалізації» – здобувач освіти формує карту із завдань, які хоче навчитися виконувати (покращити), при цьому визначаючи кроки для досягнення цілей;

«Дві зірки і побажання» – надаючи зворотній зв'язок, учитель або учні, працюючи в парах (групах), дають один одному 2 позитивні коментарі та 1 побажання чи рекомендацію щодо вдосконалення [1].

Таким чином, виконуючи роль наставника, педагог допомагає учням повірити у власні сили та розвинути вміння відчувати значимість навіть від маленьких досягнень.

Мотиватор – це вчитель, який надає крила, надихаючи до навчання, вселяючи віру в те, що не існує нічого неможливого.

Для успішної мотивації учнів він виконує такі завдання:

- заохочує до подолання труднощів;
- підкреслює значення кожного учня;
- сприяє формуванню внутрішньої мотивації.

Ефективність визначених завдань можна забезпечити виконанням таких вправ:

- «Маленька перемога» – учитель підкреслює навіть незначні досягнення.
- «Дерево успіху» – на малюнку дерева учні прикріплюють листочки із власними досягненнями.
- «Нагорода зворотним зв'язком» – замість звичної оцінки в балах, учні отримують коротке мотиваційне повідомлення.

Як бачимо, вчитель – це не «оцінювач» та контролер, а натхненник, який переконує кожного учня в його унікальності та наявності суперсили для досягнення будь-яких цілей.

Таким чином, сміливо можемо сказати, що кожна із зазначених ролей учителя у формувальному оцінюванні є надзвичайно важливою, оскільки робить освітній процес особистісно орієнтованим, наповненим сенсу та прагнення йти до мети, не боячись визнати помилки та знайти шляхи їх вирішення. Від успішної реалізації ролей буде залежати ефективність впровадження ФО. А воно, як показує практичний досвід, сприяє підвищенню мотивації до навчання. Адже формувальне оцінювання – це оцінювання під час навчання і «для навчання» (англ. – «*assessmentforlearning*»)[2].

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Вебсайт програми «Демократична школа: освіта для демократичної стійкості». URL: <https://www.schools-for-democracy.org/biblioteka/inshi-navchalni-materialy/kubiki-dlya-formuvalnogo-otsinyuvannya>(дата звернення 19.08.2025 р.)
2. Вебсайт НУШ «Нова українська школа». URL: <https://nus.org.ua/2021/06/10/shho-take-formuvalne-otsinyuvannya-chomu-vono-potribne-uchnyam-i-yaki-osnovni-vyklyky/> (дата звернення 20.08.2025 р.)
3. Inside the Black Box : Raising Standards through Classroom Assessment / Paul Black, Dylan Wiliam // Phi Delta Kappan. – 1998. – Vol. 80, No. 2 (October). – PP. 1–12.

Гапон Леся Олексіївна,
кандидат філологічних наук, консультант
Тернопільського комунального
методичного центру
науково-освітніх інновацій та моніторингу

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

У всі часи освіта відіграє непроминальну роль, а в умовах війни набуває особливої значущості. Адже саме зараз у період надскладних випробувань відбувається кристалізація національної свідомості молоді, формуються пріоритети майбутнього.

Виховати покоління українців, готових відстоювати нашу державність – висока честь і громадянський обов'язок учителя. Тож педагоги демонструють унікальну працездатність, віддаючи свій досвід і талант на розбудову незалежності України. Навіть на межі екзистенційних викликів вони залишаються ресурсними, натхненими, умотивованими, відкритими для творчого пошуку і фахового зростання.

Про актуальність розвитку професійної компетентності в умовах війни свідчить активне обговорення проблеми у вчительських спільнотах, на освітянських зібраннях, висвітлення теми в наукових та методичних публікаціях.

Теоретичне підґрунтя для окреслення поняття «професійна компетентність педагога» знаходимо в роботах В. Боднаря, Л. Васильченко, С. Гончаренка, Г. Груць, О. Дубасенюк, В. Маслової, Н. Ничкало, О. Щербак та ін. Узагальнюючи позиції вчених, можна стверджувати, що професійна компетентність педагога передбачає інтеграцію знань, умінь, навичок, особистісних якостей і досвіду для ефективного здійснення педагогічної діяльності.

Розвиток професійної компетентності – основна складова безперервного професійного розвитку вчителів, який, згідно зі статтями 18 та 59 Закону України «Про освіту», триває впродовж усього періоду педагогічної діяльності і передбачає «постійну самоосвіту, участь у програмах підвищення кваліфікації та будь-які інші види і форми професійного зростання» [2].

Актуальні аспекти розвитку професійної компетентності вчителів висвітлили І. Зазюн, В. Кремень, О. Пометун, О. Семенов, В. Шинкарук та ін. На думку академіка І. Зязюна, неперервну професійну освіту можна віднести «до особистості, до освітнього процесу, до програм, до організаційних структур» [1, с. 14].

Унікальний досвід організації неперервної освіти педагогів має Тернопільський комунальний методичний центр науково-освітніх інновацій та моніторингу (далі – ТКМЦНОІМ).

Система підвищення кваліфікації при ТКМЦНОІМ створена з урахуванням діагностики освітніх потреб і рівня кваліфікації педагогів, що дає змогу ефективно управляти процесом розвитку професіоналізму, визначати індивідуальну освітню траєкторію фахового зростання кожного.

З 2019 року діють ліцензовані курси підвищення кваліфікації для всіх категорій педагогічних працівників закладів дошкільної, поза-шкільної, загальної середньої, професійно-технічної освіти. Слухачам пропонують для самостійного вибору і подальшого вивчення окремі розділи трьох ліцензованих програм: «Соціогуманітарні аспекти професійного розвитку педагогічних працівників», «Загально-професійні освітні технології та інструменти діяльності педагогічних працівників», «Науково-методичні підходи до удосконалення освітнього процесу» (ліцензія МОН України, протокол від 08.08.2019 р. №146).

Оновлення програм відбувається з урахуванням професійних і суспільних запитів педагогів. З 2022 року в програмах відбиваються реалії воєнного стану.

В умовах війни життєво важливо не лише вдосконалювати фахові знання, а й набувати наскрізних гнучких навичок (soft skills), розвивати психоемоційну сферу педагогів, формувати адаптивність (здатність пристосовуватися до мінливих умов), резильєнтність (здатність конструктивно діяти в скрутних ситуаціях), емпатійність (здатність розуміти і відчувати емоції іншої людини), стресостійкість (здатність витримувати стресове напруження без поганих наслідків). Тож для фахівців психологічної служби і педагогічних працівників розроблено навчальну програму «Психоемоційна підтримка для працівників освіти та спеціалістів, які працюють з дітьми в умовах війни».

Ураховуючи те, що педагоги працюють із дітьми, які мають різний травматичний досвід війни (перебування під обстрілами, втрату членів родини, вимушене переселення, тривогу за рідних на фронті тощо), надважливо навчитися створювати на уроках атмосферу довіри і взаємопідтримки, забезпечувати психологічний комфорт усім учасникам освітнього процесу. Для набуття таких навичок педагоги можуть обрати програми «Створення сприятливого соціально-емоційного освітнього середовища навчального закладу», «Навички кризового консультування та розвиток психосоціальної стійкості до стресу в дітей у воєнний та післявоєнний час».

Війна триває не лише на полі бою. Агресивними є інформаційні атаки ворога. Навчитися протистояти ворожому пропагандистському впливу, сформувати в учнів та учениць почуття істинного патріотизму та громадянської відповідальності можна, ставши слухачами курсів «Організація виховної роботи у закладі освіти в умовах війни», «Сучасні підходи до організації національно-патріотичного виховання в умовах воєнного стану».

Матеріали, які висвітлюють особливості професійного розвитку педагогів в умовах війни, репрезентовано на інформаційному (URL : info.osvita.te.ua) та навчальному (URL : e-osvita.org) сайтах відділу неперервної освіти ТКМЦНОІМ.

Запорукою позитивних змін сфері розвитку професійної компетентності вчителя шляхом адаптації ефективних методик неперервної освіти є створення низки інноваційних організаційних структур, наприклад: інтерактивна школа сучасного вчителя-словесника – організаційна структура, спрямована на забезпечення фахового зростання в парадигмі освітньої інноватики; інтегрована кафедра «Lingua» – структура, яка забезпечує взаємодію вчителів української та іноземних мов у сфері компаративної лінгводидактики; акмеоклуб учителів-словесників – простір формування «м'яких навичок», мотивування до професійного зростання, задіявання внутрішніх ресурсів для здобуття особистих професійних перемог.

Вагомим результатом підвищення кваліфікації вчителя є науково-методична публікація [4, с. 2]. Педагоги міських закладів дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної, фахової передвищої освіти мають змогу публікувати свої матеріали з досвіду роботи в освітянському альманасі, що виходить друком раз на рік. Кожен випуск присвячено актуальній темі. Так, у восьмому освітянському альманасі «Освіта в умовах війни: концепти, інструменти реалізації, практичні кейси» [2] викладено матеріали, які висвітлюють особливості професійного розвитку педагогів, актуальний досвід упровадження реформи НУШ, створення здоров'язбережувального середовища в закладах освіти міста в умовах війни.

Отже, прагнучи забезпечити професійне й особистісне зростання педагогів під час воєнного стану, маємо шукати нові формати взаємодії вчителів у системі безперервної освіти, створювати умови для самоактуалізації і творчої співпраці педагогів, спонукати їх до пошукової активності, щоб навіть в умовах війни формувати цілісний освітній простір, спрямований на інновації та розвиток.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Зязюн І. Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. № 25. С. 13–18.
2. Освіта Тернополя. «Освіта в умовах війни» : освітня альманах / Упор. Г. І. Литвинюк, Л. О. Гапон, Г. П. Федун. Тернопіль : «Підручники і посібники», 2023. 97 с.
3. Закон України »Про освіту». UPL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
4. Семенов О., Романенко Ю. Науково-методична публікація як результат підвищення кваліфікації вчителя-словесника. Дивослово. № 01 (742). 2019 р. С. 2–6.

Ткаченко Світлана Василівна,

учитель початкових класів Роменського ліцею № 1
ім. П. І. Калнишевського Роменської міської ради

ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА У НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЄКТІ «ІНТЕЛЕКТ УКРАЇНИ»

Педагогіка партнерства в Новій українській школі (НУШ) – це концепція, яка передбачає рівноправну взаємодію та співпрацю між вчителем, учнями та батьками, де кожен учасник освітнього процесу є рівноправним партнером. Педагогіка партнерства ґрунтується на принципах взаємоповаги, довіри, діалогу та спільної відповідальності за результати навчання [2]

Для сприяння самореалізації кожного учня важливо розуміти, що кожен учень – це унікальна й неповторна індивідуальність. Тому пріоритет вільного розвитку особи є базовим принципом побудови освітнього середовища школи, головна мета якої – зрозуміти кожну особистість та виявити до неї повагу [1, с.70]. Місія нової школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками.

Педагогіка партнерства є один із факторів ефективної взаємодії учасників освітнього процесу. Педагогіка партнерства у науково-педагогічному проєкті «Інтелект України» передбачає створення атмосфери співпраці та взаємодії між усіма учасниками освітнього

процесу: учнями, вчителями та батьками. Це сприяє розвитку творчих здібностей учнів, підвищенню якості освіти та формуванню позитивного ставлення до навчання.

Основні аспекти педагогіки партнерства у проєкті «Інтелект України»:

- Дитиноцентризм. У центрі освітнього процесу – дитина з її індивідуальними особливостями та потребами.
- Співпраця та взаємодія. Забезпечення активної взаємодії між учителем, учнем та батьками для досягнення спільних цілей.
- Створення позитивного освітнього середовища. Формування атмосфери довіри, взаємоповаги та підтримки.
- Розвиток творчих здібностей. Акцент на розвитку творчого мислення, уяви та креативності учнів.
- Залучення батьків до освітнього процесу. Співпраця з батьками у вихованні та навчанні дітей, залучення їх до участі в освітньому процесі.
- Розвиток критичного мислення. Навчання учнів аналізувати інформацію, ставити питання та робити висновки.
- Підготовка до життя. Формування навичок, необхідних для успішної адаптації та реалізації у сучасному суспільстві.
- Практична реалізація. Регулярні індивідуальні бесіди та консультації з батьками. Обговорення успіхів та труднощів дитини, пошук шляхів вирішення проблем.
- Батьківські збори та тренінги. Залучення батьків до обговорення актуальних питань, надання їм необхідних знань та навичок.
- Залучення батьків до освітнього процесу. Проведення батьківських уроків, спільна робота над проєктами.
- Використання сучасних освітніх технологій. Застосування інтерактивних методів навчання, використання цифрових ресурсів.
- Створення умов для самостійної роботи та самоосвіти. Надання учням можливостей для розвитку інтересів та здібностей.

Учитель має бути другом, а родина – залучена до побудови освітньої траєкторії дитини.

У зошитах з друкованою основою для роботи в проєктних класах «Інтелект України» окремо виділені «хвилинки партнерства». Діти мають разом з батьками провести відповідні дослідження, виконати певні завдання. Ось приклади такої взаємодії:

- 1) Проведи дослідження разом із родиною. Дізнайся та напиши друкованими літерами прізвище, ім'я та по батькові когось зі своїх рідних.

2) Довідайся значення імен членів родини та твого імені.

3) Напиши разом з батьками друкованими літерами ім'я та по батькові найстаршого члена сім'ї. Як звуть його батька? Поясни, як ти про це дізнався.

4) Поміркуй, про що нове та корисне ти дізнався на уроці. Розкажи про це в родині.

5) Проведи дослідження з членами родини. Чи пов'язане походження твого прізвища із певним ремеслом? Із чим пов'язане твоє прізвище?

6) Розпитай рідних, яким було твоє перше слово. Яку казку ти любив слухати найбільше? Намалюй свою родину. Збери осінній букет для своїх рідних та подаруй його, коли повернешся зі школи.

7) Проведи дослідження з родиною. Дізнайся, ким працюють твої рідні.

8) Разом з родиною намалюй родовідне дерево. Розкажи, скільки поколінь свого роду ти знаєш.

9) Поміркуй, яким має бути герб твоєї родини. Порадись з родиною. Спробуй намалювати його.

10) Хвилинка партнерства. Проведи дослідження з родиною. Дізнайся, звідки походить назва населеного пункту, у якому ти живеш. Розпитай дорослих про найвідомішу пам'ятку твого населеного пункту.

11) Дізнайся, які свята відзначають у твоїй родині.

12) Хвилинка партнерства з родиною. Досліди, під час яких урочистих заходів виконують Державний Гімн України.

13) Поміркуй, про що нове та корисне ти дізнався на уроці. Якими цікавинками тобі хотілося б поділитися з батьками?

Разом з батьками учні виконують завдання у зошитах для тренувальних вправ, читають збірку «Як добре самому читати!». У даній збірці вміщено коротенькі віршовані твори, чистомовки для запам'ятовування. Розробники проекту залучають батьків до спільної з учителем та дітьми роботи [3].

Освітнє шкільне середовище – це простір дитинства, який будується на засадах рівності, діалогу, співрозвитку, прийняття.

Багато років тому знаний педагог Василь Сухомлинський зазначив: «Школа не повинна вносити різкого перелому в життя дитини. Нехай, ставши учнем, дитина продовжує робити сьогодні те, що робила вчора. Нехай нове появляється в житті поступово і не збентежує лавиною переживань. Нехай, ставши учнем, дитина продовжує робити сьогодні те, що робила вчора. Нехай нове появляється в житті поступово і не збентежує лавиною переживань».

І це дійсно так, адже світ швидко рухається вперед. І тепер недостатньо просто одержати знання. Найуспішніші системи освіти вчать дітей ці знання застосовувати й використовувати, роблять з дітей особистостей, які мислять і які будуть готові до викликів свого часу. Школа готує дітей до життя.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Венгринюк О. В. Партнерські стосунки як чинник підвищення якості освітнього процесу в Новій українській школі, 2025. Партнерство в парадигмі нової української школи: виклики часу. С.70.
2. Дем'янчук О.О. Педагогіка партнерства в умовах реалізації концепції нової української школи, 2025.
3. Шелковська О.О., Педагогіка партнерства в науково-освітньому проєкті «Інтелект України», 2021.

Дудченко Антоніна Сергіївна,
викладач української мови та літератури,
голова ОМО викладачів української філології
ЗФПО Сумської області

ОМО ВИКЛАДАЧІВ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ЗФПО: МЕРЕЖЕВА ВЗАЄМОДІЯ ТА НАУКОВО-ОСВІТНЄ ПАРТНЕРСТВО

В умовах реформування системи освіти в Україні виникла потреба вдосконалення підходів до організації мережевої взаємодії та науково-освітнього партнерства між різнотипними освітніми закладами, зокрема, професійної діяльності викладачів української філології закладів фахової передвищої освіти. Це забезпечить оптимальні умови для їх професійного й особистісного розвитку, підвищення науково-методичного рівня педагогів, упровадження в навчально-виховний процес досягнень й передового педагогічного досвіду викладачів. Це сприятиме формуванню нових осново-положних підходів, бачень щодо супроводження праці педагогічних працівників, розвитку їхнього освітнього потенціалу, визначення змісту та структурних компонентів методичної роботи, вплив науково-освітньої діяльності викладача на його професійне становлення.

Метою статті є аналіз роботи обласного методичного об'єднання української філології ЗФПО Сумської області й

обґрунтування його ролі в розвитку мережевої взаємодії та науково-освітнього партнерства за умов модернізації освіти.

Вітчизняними науковцями висвітлюються різні аспекти роботи фахових методичних об'єднань та їх роль в організації та розвитку мережевої взаємодії та науково-освітнього партнерства між освітніми закладами.

В. Кремень, І. Зязюн, Л. Хоружа, О. Семеног, М. Вовк, Л. Лук'янова, С. Сисоєва, О. Топузов розглядали питання співпраці та взаємодії як ключових елементів розвитку освітньої системи та роль партнерства й інтеграції в освітньому просторі; досліджували освітнє партнерство, його види, механізми реалізації та вплив на якість освіти; зосереджувалися на питанні мережевої взаємодії та партнерстві як засобу підвищення якості підготовки фахівців; приділяли увагу науково-освітньому партнерству в умовах воєнних реалій.

У сучасній науково-педагогічній літературі питання роботи методичних об'єднань загальноосвітніх шкіл та коледжів досліджували Б. Дьяченко, Т. Сорочан, Б. Коротяєв, В. Курило, В. Пуцов, С.Крисюк та інші.

Зазначимо, що багато з цих науковців працюють на перетині зазначених напрямів, оскільки методична робота, партнерство та мережева взаємодія є взаємопов'язаними компонентами сучасної освітньої системи. На думку науковців, робота методичних об'єднань у коледжах – це цілісна система дій та заходів, метою якої є обмін досвідом, підвищення професійної компетентності та методичної майстерності викладача, що, відповідно, спонукає кожного до роботи над удосконаленням свого фахового рівня; сприяє взаємному збагаченню творчими знахідками; дає можливість педагогу вчитися педагогічній майстерності у більш досвідчених колег. З метою координації методичної діяльності закладів фахової передвищої освіти, вивчення, узагальнення і розповсюдження ефективних форм і методів організації освітнього та виховного процесу у регіонах діє територіальний базовий освітній заклад, утворені фахові обласні методичні об'єднання викладачів.

Для розкриття заявленої теми окреслимо напрям роботи обласного методичного об'єднання української філології ЗФПО Сумської області щодо даної теми.

Викладачі постійно представляють нові освітні ідеї, пов'язані з упровадженням інноваційних технологій на заняттях словесності, обмінюються педагогічним досвідом на всеукраїнських та між-обласних нарадах, що проходять на базі різнотипних освітніх закладів

України та області: участь у нарадах викладачів української філології ЗФПО Полтавської, Чернівецької, Львівської, Чернігівської, Закарпатської, Вінницької областей та м. Київ; виступають з методичними доповідями на засіданнях обласного методичного об'єднання викладачів гуманітарних дисциплін; працюють над вивченням та узагальненням досвіду викладачів української мови та літератури обласного методичного об'єднання ЗФПО Сумської області.

Педагогічна практика викладачів ОМО охоплює створення різних проєктів, проведення відкритих/показових занять з дисциплін та різних виховних заходів спільно з іншими колегами ЗФПО м. Суми та області, презентацію їх для викладачів міжрегіональних та всеукраїнських нарад різнотипних ЗФПО України.

Філологи ЗФПО Сумської області налагодили співпрацю з Центром науково-освітнього партнерства і мережевої взаємодії СумДПУ імені А. С. Макаренка, створено проєкт «Університет – ЗФПО: педагогічне партнерство». Серед питань, якими переймаються представники закладу вищої педагогічної та фахової передвищої освіти, – проведення спільно гостьових лекцій, вебінарів, тренінгів, консультацій з питань якості освітнього процесу, актуальних проблем професійного розвитку, академічної культури, мовнокомунікативної компетентності для педагогічних працівників, подолання освітніх втрат; організація і підготовка всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференцій викладачів та здобувачів освіти. Заплановано проведення науково-практичної конференції до Дня української писемності й мови «Українська мова й література в національному вимірі та у світовому просторі в ХХІ столітті».

Прикладом партнерства, творчої співпраці викладачів та студентів сумських фахових коледжів є співпраця з бібліотечною системою м. Суми (Сумською обласною універсальною науковою бібліотекою, Сумською центральною міською бібліотекою ім. Т. Г. Шевченка, Бібліотекою-філесею №3 ім. О. П. Столбіна Сумської міської ЦБС), спільна організація різних виховних заходів про українську мову, про видатних діячів літератури та культури.

На сучасному етапі щодо організації роботи ОМО викладачів ЗФПО ще виникають такі питання:

- Якими способами і методами удосконалювати, урізноманітнювати, піднімати на вищий, більш якісний ступінь роботу ОМО?
- Якими повинні бути напрями і форми мережевої взаємодії та науково-освітнього партнерства між освітніми закладами?

У дослідженні брали участь педагогічні працівники, викладачі-методисти, заступники директорів ЗФПО, голови ОМО, викладачі. Проведено опитування й анкетування, наради, круглі столи для вивчення досвіду організації методичної роботи в закладах освіти та ОМО. Респондентам було запропоновано відповісти на питання та обґрунтувати своє бачення питання: роль обласного методичного об'єднання викладачів української філології ЗФПО у розвитку професійного потенціалу педагога; в розвитку мережевої взаємодії та науково-освітнього партнерства; місія методичної, наукової роботи в коледжах; мета і завдання; діагностика (вивчення); їх структурні компоненти, форми роботи. За результатами дослідження було встановлено, що наявна нині система методичної та наукової роботи у коледжах має багаторічний досвід, в основі якого лежить знаннєвий підхід до її організації та реалізації.

Актуальність проблеми науково-методичної роботи викладача за умов модернізації освіти зумовлена наявністю суперечностей між потребами вітчизняної освіти в педагогах нової формації і браком чіткої стратегії модернізації педагогічної освіти, спрямованої на їхнє професійне становлення. Педагоги стверджують, що фахові обласні методичні об'єднання викладачів відіграють велику роль у розвитку їх професійного потенціалу, але його роботу потрібно урізноманітнювати, ставити викладача та його напруження на належний рівень, популяризувати, не забувати про мотивацію, стимул, заохочення, створювати школи передового досвіду, ради творчо працюючих викладачів та інші навчально-методичні заходи, спрямовані на підвищення кваліфікації працівників закладів освіти, розвитку професійного потенціалу педагога. З метою обміну досвідом велику увагу приділено освітянським новаціям, пошуку нових форм, технологій, методів роботи викладачів-словесників ОМО Сумської області. Надалі потрібно удосконалювати різні аспекти організації та розвитку мережевої взаємодії та науково-освітнього партнерства між освітніми закладами.

Отже, науково-освітнє партнерство для викладачів української філології ЗФПО – це розширення професійних горизонтів; доступ до актуальних досліджень; спільні науково-дослідні проєкти; мережева взаємодія. Партнерство сприяє поширенню та популяризації української мови та культури, формуванню мовної свідомості та патріотизму серед здобувачів освіти.

Обласне методичне об'єднання викладачів забезпечує самореалізацію творчого потенціалу особистості викладача, набуття

нею конкурентоздатності та мобільності в соціумі як намагання забезпечити високу якість та ефективність своєї діяльності, здатність ставити цілі й вирішувати завдання в певних умовах сучасності, розвитку професійного потенціалу педагога, становлення педагога-професіонала як головної рушійної сили освіти в суспільстві.

Проведене дослідження не вичерпує зазначеної теми. Перспективним може бути її подальше вивчення з точки зору науково-методичної діяльності педагогів, а модернізація методичної та наукової роботи – це одна з умов розвитку професійної компетентності педагогів, спрямованої на їхнє професійне становлення. Методичним містком між первинною та вищою ланкою напруцювань педагогів буде реалізація проєкту «Університет – ЗФПО: педагогічне партнерство» та тісна співпраця різнотипних освітніх закладів Сумської області та України.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Міністерство освіти і науки України. (2000, 28 грудня). *Про затвердження мережі територіальних вищих базових навчальних закладів I–II рівня акредитації України* (Наказ № 629).
2. Пуцов, В. І., Крисюк, С. В., та ін. (1995). *Організаційно-педагогічні основи методичної роботи: Навчальний посібник*. Київ: УПМККО.
3. Вознюк, О. В., & Дубасенюк, О. А. (2010). Інтегративний підхід до професійного розвитку особистості педагога в умовах цивілізаційних змін. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16: Творча особистість*, 17–20. <http://eprints.zu.edu.ua/8418/1/>
4. Гулай, О. І. (2009). Компетентнісний підхід як основа нової парадигми освіти. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*, (2). http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/ejournals/Vnadps/2009_2/09goipro.pdf
5. Семенов, О., & Вовк, М. (2022). Педагогічне партнерство в умовах воєнних реалій. *Вісник НАПН України*. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4214>
6. Сорочан, Т. М., & Скрипник, М. І. (2016). *Технології професійного розвитку педагогів: методичний poradnik*. Київ: Університет менеджменту освіти.
7. Упатова, І. П. (2012). Науково-методична робота як чинник професійного становлення учителя в умовах модернізації освіти. *Педагогічні науки*, (45). <https://periodicals.karazin.ua/pedagogy/article/view/3084>

1.2. Початкова, середня, старша школа в умовах війни і трансформації освіти

Федько Світлана Василівна,

директор, вчитель початкових класів

Роменська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №7

ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Сучасна початкова освіта в Україні переживає етап глибокої трансформації, зумовлений як внутрішніми реформами, так і зовнішніми викликами, серед яких – війна, цифровізація, демографічні зміни та глобальні тенденції розвитку освіти. Реалізація концепції Нової української школи спрямована на формування компетентної, креативної, соціально відповідальної особистості, а, отже, – на оновлення змісту, методів і форм організації освітньо-виховного процесу. У цих умовах вчитель початкових класів не лише навчає, а й забезпечує підтримку дитини в динамічному, іноді кризовому соціокультурному середовищі.

Разом з тим модернізація початкової освіти супроводжується низкою викликів: необхідністю поєднання традиційних педагогічних практик із цифровими інструментами, забезпеченням психологічного благополуччя учасників освітнього процесу, зростанням ролі родинно-сімейного виховання, а також постійним професійним саморозвитком педагога. У цих обставинах особливої ваги набуває вміння вчителя адаптуватися до нових умов, зберігаючи якість освіти та створюючи умови для розвитку особистісного потенціалу кожної дитини.

Сучасна початкова освіта постає як одна з найдинамічніших сфер суспільного розвитку, адже саме на цьому етапі формуються основи світогляду, моральних цінностей, емоційної стійкості та навчальної мотивації дитини. Виклики, які постали перед Україною в умовах війни та соціальних змін, посилюють значення початкової школи як середовища безпеки, стабільності й розвитку. Початкова освіта має не лише передати знання, а й забезпечити адаптацію учня до швидкоплинного світу, що вимагає від педагога оновлених стратегій і підходів.

Одним із важливих завдань сучасного закладу освіти є інтеграція цифрових технологій в освітній процес. Як підкреслює Н. Яремчук, формування цифрового освітнього середовища стало ключовим чинником професійної діяльності вчителя та потребує вміння ефективно використовувати онлайн-платформи, освітні програми,

мобільні додатки. Уміння поєднувати традиційні форми роботи з новітніми інструментами дозволяє зробити навчання доступним і гнучким, що особливо актуально для дітей, які змінюють місце проживання або навчаються дистанційно [4, с. 259].

Водночас цифровізація може призвести до перевантаження учнів, зниження мотивації та ризику поверхового засвоєння знань. Тому завданням учителя є не тільки впровадження сучасних технологій, а й створення балансу між віртуальним і живим спілкуванням. Саме вчитель має зберігати емоційний контакт з учнями, формуючи в них уміння критично мислити та осмислювати інформацію, а не лише механічно її засвоювати.

Суттєву роль відіграє родинно-сімейне виховання. За дослідженням О. Паламарчук та І. Візнюк, партнерство між батьками та вчителем стає необхідною умовою формування гармонійної особистості. Заклад освіти більше не може розглядатися як автономний простір, відірваний від родини, адже саме сім'я забезпечує дитині відчуття стабільності та підтримки. Учитель, який активно взаємодіє з батьками, посилює ефективність виховного процесу, формує довіру та залучає сім'ю до вирішення освітніх завдань [2, с. 738].

Важливим викликом залишається післявоєнне відновлення освітньої системи. Як наголошує О. Пальчук, освіта є одним із головних чинників відбудови суспільства, адже саме вона формує покоління, здатне до конструктивних змін, громадянської відповідальності та інноваційної діяльності. Початкова школа стає тим фундаментом, на якому вибудовується майбутнє країни. Це зумовлює необхідність переосмислення освітніх програм, зміцнення матеріально-технічної бази та підвищення уваги до психологічного комфорту дітей [3, с. 17].

Питання психологічного благополуччя учнів і педагогів є надзвичайно актуальним. Молодші школярі часто переживають тривогу, втрату концентрації та страх перед невизначеністю. Учитель у такій ситуації має стати не тільки носієм знань, а й психологічним наставником, який допоможе дитині адаптуватися до нових умов. Використання арт-терапії, ігрових методик, вправ на саморегуляцію стає ефективним інструментом підтримки, що знижує рівень напруги та сприяє гармонійному розвитку учня.

Не менш важливим є питання професійного розвитку самого вчителя. У дослідженні В. Андрієвської та колег відзначається, що соціальні мережі дедалі частіше використовуються як платформи для обміну досвідом, підвищення кваліфікації та взаємної підтримки

педагогів. Це відкриває нові можливості для самонавчання і професійної взаємодії, адже вчитель отримує доступ до інноваційних методик і практик у реальному часі. Разом з тим, виникає потреба у критичному підході до відбору контенту, щоб уникати неперевіраних чи поверхових порад [1, с. 32].

В умовах війни і соціальних змін постає й питання інклюзивності початкової освіти. У закладах освіти навчається дедалі більше дітей, які мають особливі освітні потреби або пережили травматичні події. Учитель має бути готовим забезпечити індивідуальний підхід, створити атмосферу прийняття й підтримки, що сприяє адаптації та інтеграції кожної дитини в колектив. Це вимагає від педагога не лише професійних знань, а й високого рівня емпатії та комунікативної гнучкості.

Ще одним викликом є потреба у формуванні громадянських і соціальних компетентностей учнів. Початкова школа має навчати дітей співпраці, взаємоповаги, толерантності та відповідальності. Уроки, спрямовані на розвиток колективної роботи, волонтерських ініціатив, екологічного мислення, формують у дітей відчуття приналежності до спільноти та відповідальності за майбутнє.

Отже, сучасна початкова освіта поєднує як виклики, так і значні можливості. Виклики пов'язані із цифровізацією, післявоєнним відновленням, психологічним благополуччям учнів і вчителів, потребою в інклюзивності та професійному розвитку педагогів. Водночас можливості полягають у використанні новітніх технологій, розширенні співпраці з родинами, розвитку творчого потенціалу вчителя, інтегрованому підході до навчання та формуванні ключових життєвих компетентностей учнів. Ці процеси потребують системної підтримки й усвідомленого підходу, адже саме початкова школа формує фундамент для подальшої освіти та розвитку особистості.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на вивчення ефективності інтегрованого навчання, пошук оптимальних моделей співпраці закладу освіти й родини, розробку методик розвитку креативності та емоційного інтелекту вчителя і учнів, а також аналіз впливу цифрових середовищ на якість освіти й психологічне благополуччя молодших школярів.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Андрієвська В. М., Галкіна Т. М., Белевець О. С. Використання соціальних мереж у професійному розвитку педагогічних працівників. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2023. Вип. 4 (358). С. 28–34.

2. Паламарчук О. М., Візнюк І. М. Родинно-сімейне виховання учнів початкових класів в контексті Нової української школи. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»*. 2023. Вип. 14 (32). С. 736–745.
3. Пальчук О. Освіта як один з найважливіших факторів післявоєнного розвитку України: проблеми та виклики. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. 2024. Вип. 3 (6). С. 1–22.
4. Яремчук Н. Особливості цифрового освітнього середовища в умовах професійної дистанційної підготовки вчителів початкової школи. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2023. Вип. 39. С. 258–267.

Карпенко Алла Борисівна,

учитель початкових класів,
КЗ «Роменський ліцей №4 Роменської міської
ради Сумської області
імені Героя України Тетяни Маркус»

НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

За чотири роки повномасштабної війни освітній процес у початковій школі зазнав глибоких трансформацій. Найважливішою зміною стало впровадження гнучких моделей навчання та вміння пристосовуватися до частих змін обставин.

Молодші школярі зіткнулися з численними викликами: вимушені переїзди, втрата друзів, зміна звичного середовища та ін. Не менш значущим виявився й психологічний стан дітей: тривога, страх, втома.

Проте навіть у таких умовах освітній процес не зупинився. Початкова школа підтвердила свою гнучкість, життєстійкість та відкритість до змін. У воєнних умовах з'явилися й нові можливості:

1. Інноваційні формати навчання. В умовах обмеженого доступу до звичайних занять зросло значення цифрових інструментів. Онлайн-платформи, інтерактивні програми, навчальні мультфільми та ігри стали не лише способами передавання знань, а й засобами підтримки уваги й мотивації дітей.

Наприклад:

- ✓ Українські проекти підтримки освіти під час війни:
- Дія. Освіта – це безкоштовна національна освітня платформа edutainment-формату, створена Мінцифри у партнерстві з Google.org та

Фондом Східна Європа. Учителі можуть дізнатися як підтримувати дітей психологічно, як комунікувати з батьками в умовах стресу, як організовувати навчання з укриттів та ін. Для здобувачів освіти зібрані навчальні відео у форматі освітніх серіалів: «Кіберняня» – про безпечне користування гаджетами, «Дітям про онлайн» – навчальні міні-сюжети для дітей.

➤ Навчання без меж – спільний проєкт МОН України, MEGOGO, медіагруп, де доступні відеоуроки для 1-11 класів. Проєкт спрямований допомогти вчителям навчати, а дітям навчатися в умовах війни. Трансляції уроків, навчальних відео можна переглянути на Youtube – каналі Освіторії. [5]

✓ Інтерактивні інструменти та онлайн – вправи:

➤ Wordwall – навчальний ресурс, наповнений шаблонами ігор, текстів, вікторин, які можна адаптувати під будь-який предмет.

➤ Електронний помічник вчителя (онлайн тренажер) [3].

➤ Генератор казок. [2]

➤ Чат «На урок». Спілкування з видатними постатями минулого на основі технології Chat GPT.

➤ Україна. Країна казок. (На мапі України обираємо регіон, потім сайт пропонує казки. Їх можна прочитати самостійно, прослухати, подивитись мультимедію) [4.]

➤ Вивчаю не чекаю. Це інтерактивна гра для учнів молодшої школи, покликана урізноманітнити уроки та стати додатковим джерелом отримання знань. За його допомогою діти вивчають шкільний матеріал, переглядаючи пізнавальні освітні відеоуроки з математики та української мови. [1]

2. Психологічна підтримка в навчанні. Початкові класи – це не лише читання та рахунок. Це – про формування емоційного інтелекту, відчуття турботи, довіри, стабільності. Уроки часто починаються з простих практик на заспокоєння, вправ на дихання, обговорення емоцій. Діти вчаться говорити про свій стан, співпереживати іншим, підтримувати одне одного. Ресурси, для психоемоційної підтримки учнів, батьків, учителів:

ЮНІСЕФ «Поруч» – проєкт з психосоціальної підтримки та збереження психічного здоров'я дітей, батьків/осіб, які їх замінюють, та фахівців, що працюють з дітьми, який реалізується ГО «Всеукраїнський громадський центр «Волонтер» спільно з Представництвом Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні. [7]

Розробки Світлани Ройз для дітей, вчителів та батьків, створені спільно з ГО «Смарт освіта» під час війни. («Твоя сила», «Картки сили», «Дихальні картки», «Обійманці») [6].

3. Роль батьків як партнерів. Навчання вдома, в укриттях, у тимчасових притулках згуртувало родини. Батьки стали активними учасниками навчального процесу: допомагають організувати розклад, шукають інтернет-зв'язок, виконують разом із дітьми завдання. Цей досвід сприяв тіснішому зв'язку між сім'єю і школою. Інструменти взаємодії з батьками: месенджери, різні онлайн – платформи (Zoom, Google Meet, Teams) для батьківських зборів, індивідуальних консультацій. Інструменти для співпраці, опитування, рефлексії (Google Form, Padlet).

Використання сучасних ресурсів дозволяє не лише зберегти якість освіти, а й підтримати учня в складних умовах. Головне – залишатися гнучкими, шукати нові формати й дбати про емоційний добробут.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Вивчаю не чекаю: <https://primary.org.ua/how-to-install/>
2. Генератор казок: <https://kazka.fun/>
3. Електронний помічник учителя: <https://elpom.com.ua/>
4. Країна казок. Україна: <https://ukrainakazok.com.ua/>
5. Освіторія. Youtube-канал: <https://www.youtube.com/@osvitoria/videos>
6. *Розробки Світлани Ройз створені спільно з ГО «Смарт освіта» під час війни:* https://osvitoria.media/news/svitlana_royz_i_go_smart_osvita_stvoryly_gru_dlya_ditey_ta_doroslykh/
7. ЮНІСЕФ «Поруч»: <https://poruch.me/>

Сінєльнікова Олена Анатоліївна,
вчителька початкових класів,
Роменський ліцею № 4
імені Героя України Тетяни Маркус
Роменської міської ради

СТВОРЕННЯ «ГНУЧКОЇ» МОДЕЛІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна в Україні кардинально змінила освітній ландшафт країни, особливо для дітей молодшого шкільного віку. За даними Міністерства освіти і науки України, станом на вересень 2023 року близько 3,9 мільйона дітей були змушені змінити форму навчання, а понад 1,2 мільйона навчалися дистанційно [1, с. 15]. Це підкреслює гостру

потребу в розробці та впровадженні інноваційних, гнучких моделей початкової школи, здатних адаптуватися до мінливих умов воєнного часу та забезпечити безперервність освітнього процесу та психологічну підтримку учнів.

Основними викликами під час війни є:

➤ Безпека та доступність: Загроза ракетних обстрілів та бойових дій призвела до масового переходу на дистанційне навчання, проте не всі діти мають стабільний доступ до інтернету та необхідних пристроїв. За оцінками ЮНІСЕФ, близько 30% українських школярів не мають доступу до якісної дистанційної освіти через відсутність інтернету або пристроїв [2, с. 7].

➤ Психологічний стан дітей: Травматичний досвід війни, вимушене переміщення, втрата близьких та звичного середовища негативно впливають на психологічний стан учнів, знижують їхню здатність до концентрації та навчання. Згідно з дослідженнями, проведеними ВООЗ, до 70% дітей, які перебувають у зоні конфлікту, відчують симптоми посттравматичного стресового розладу [3, с. 42].

➤ Відсутність соціалізації: Дистанційне навчання обмежує можливості для соціальної взаємодії та розвитку комунікативних навичок, що є критично важливими у молодшому шкільному віці.

➤ Дефіцит ресурсів: Нестача кваліфікованих кадрів, навчальних матеріалів та фінансових ресурсів ускладнює повноцінне функціонування освітнього процесу.

Створення «гнучкої» моделі початкової школи вимагає інтеграції декількох ключових принципів:

1. Безпека як пріоритет: Забезпечення фізичної та психологічної безпеки дітей є першочерговим завданням. Це включає наявність обладнаних укриттів, проведення тренінгів з мінної безпеки, надання психологічної підтримки учням та вчителям. Важливо також враховувати можливість швидкого переходу між різними формами навчання (очним, дистанційним, змішаним) залежно від безпекової ситуації.

2. Гібридна та адаптивна освіта: Застосування гнучкого підходу до організації освітнього процесу, що поєднує очне, дистанційне та змішане навчання. Це дозволяє враховувати індивідуальні потреби учнів, їхній доступ до технологій та безпекові умови. Наприклад, у регіонах з високим ризиком можуть переважати дистанційні форми, тоді як у більш безпечних – змішані або очні. Дослідження показали, що використання змішаної моделі навчання може підвищити ефективність засвоєння матеріалу на 15-20% порівняно з чисто дистанційним форматом [4, с. 89].

3. Психологічна стійкість та добробут: Інтеграція психосоціальної підтримки в освітній процес, включаючи роботу шкільних психологів, проведення групових занять з розвитку емоційного інтелекту та стресостійкості, а також індивідуальне консультування. Важливо створювати атмосферу довіри та підтримки, де діти почуваються захищеними.

4. Індивідуалізація навчання: Розробка індивідуальних освітніх траєкторій для учнів, враховуючи їхні потреби, темп засвоєння матеріалу та попередній досвід. Це може включати додаткові заняття для дітей з освітніми втратами, адаптовані навчальні матеріали та можливість вибору тем для поглибленого вивчення.

5. Цифрова компетентність: Розвиток цифрових навичок як у учнів, так і у педагогів. Це передбачає навчання роботі з онлайн-платформами, цифровими інструментами для навчання та комунікації. За даними Національного інституту стратегічних досліджень, лише 65% українських вчителів початкової школи почуваються впевнено у використанні цифрових технологій для навчання [1, с. 28].

6. Партнерство з батьками та громадою: Залучення батьків до освітнього процесу, регулярна комунікація з ними, а також співпраця з місцевими органами влади, громадськими організаціями та міжнародними партнерами для залучення додаткових ресурсів та забезпечення комплексної підтримки.

Упровадження «гнучкої» моделі початкової школи дозволить не лише мінімізувати негативні наслідки війни для української освіти, а й закласти основи для побудови інноваційної, стійкої та дитиноцентричної системи початкової освіти майбутнього.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Національний інститут стратегічних досліджень. *Освіта в умовах війни: виклики, рішення та перспективи*. Київ : НІСД, 2023. 60 с.
2. UNICEF Ukraine. *Діти в умовах збройного конфлікту: виклики та можливості для освіти*. Київ : ЮНІСЕФ, 2023. 25 с.
3. Всесвітня організація охорони здоров'я. *Психічне здоров'я та психосоціальна підтримка в надзвичайних ситуаціях*. Женева : ВООЗ, 2022. 50 с.
4. Смірнова Л. В. *Гібридні форми навчання у початковій школі: досвід та перспективи*. Київ : Освіта України, 2021. 150 с.

Акімова Олена Михайлівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, психології,
початкової освіти та освітнього менеджменту,
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради

Баля Катерина Сергіївна,

здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня
спеціальності Початкова освіта,
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради

МОДЕЛЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗА ДОПОМОГОЮ КАРТОК PECS

Сучасна система початкової освіти спирається на демократичні цінності, що зумовлює обов'язкове створення умов для реалізації прав і свобод здобувачів освіти із різноманітними фізичними, психічними, соціальними особливостями розвитку, для подолання навчальних і поведінкових труднощів у яких у системі інклюзії активно запроваджується процес моделювання навчальної діяльності молодших школярів за допомогою карток PECS.

Наукові розвідки Р. Мартинової щодо змісту методологічних закономірностей педагогічного моделювання засвідчують взаємозалежність педагогічної моделі та дидактичної цілі: «у дидактичних дослідженнях широко представлені види педагогічних моделей, які залежать від цілей навчальної діяльності учнів» [3,с.19].

Поділяємо наукову позицію науковиці А. Цимбалару щодо підґрунтя для вибору способів та інструментів для моделювання навчальної діяльності молодших школярів: «...передусім мають зважати на провідний канал сприйняття інформації учнем, особливості її оброблення (тип мислення), а також на провідний стиль його навчальної діяльності ... Водночас мають бути враховані ресурси закладу, його можливості і специфіка функціонування» [5, с.52].

Отже, для успішного моделювання навчальної діяльності молодших школярів потрібно враховувати як потенціал закладу освіти, так і фактори, об'єктивні та суб'єктивні, що впливають на освітній процес в початковій школі.

На нашу думку, до таких специфічних факторів можна віднести: пандемію COVID-19, повномасштабну військову агресію проти України; масовий перехід на онлайн навчання чи змішаний формат реалізації освітнього процесу внаслідок карантинних заходів та запровадженого військового стану в країні тощо. Зважаючи на виклики сучасності, сприяти підвищенню якості навчальної діяльності молодших школярів може наскрізне використання карток PECS.

Освітня інформаційна платформа характеризує систему використання карток PECS як [4,с.1]: «...спеціальна методика для підтримки дітей і дорослих, які мають обмежені вербальні навички. В основі цієї методики лежить використання карток, що мають на собі малюнки або фотографії, які символізують об'єкти, дії або почуття. Система PECS складається з кількох етапів, які поступово розширюють можливості комунікації від простих карток до складних фраз та речень».

На цінності використання карток PECS зауважують дослідниці В. Вдовенко, Ю. Мацкевич, Я. Ніколаєнко : «однією з найбільш ефективних є форма допоміжної альтернативної комунікації PECS (Picture Exchange Communication System), яка корегує комунікативні труднощі в учнів різного віку ...» [1,с.461].

Вважаємо, що використання карток PECS в навчальній діяльності молодших школярів дає можливість забезпечити не тільки елементарні запити та базові потреби, а й сприяють розвитку розумінню соціальних ситуацій і збагаченню словникового запасу.

Процес моделювання навчальної діяльності молодших школярів за допомогою карток PECS розуміємо як комплексну педагогічну технологію, що використовує усталені алгоритми обміну картинками з метою розбудови комунікації як для школярів що мають труднощі в навчанні, так і для візуалізації ключових вказівок дидактичного та виховного змісту всього колективу класу.

Наукові розшуки О. Грицай, Н. Голуб зазначають про двобічність розбудови комунікації за сприянням карток PECS: «PECS йде паралельно звичайному мовному розвитку, ця система комунікації двостороння» [2, с.339]. Дослідниками схарактеризовано етапність розбудови комунікації, що, на нашу думку, дотичне до моделювання навчальної діяльності молодших школярів через картки PECS , а саме:

1. Перший етап – ознайомлення із інструкцією, демонстрація алгоритмів, як комунікувати засобами карток;
2. Другий етап – розрізнення зображень на картках, ознайомлення з їх функціональним призначенням;

3. Третій етап – формування умінь та навиків побудови комунікаційної конструкції за допомогою карток;

4. Четвертий етап – формування умінь та навиків конструювання відповідей молодших школярів на питання;

5. П'ятий етап – формування умінь та навиків конструювання коментаріїв, оперативної взаємодії у ході освітнього процесу;

6. Шостий етап – автоматичне унаочнення комунікації у ході навчальної діяльності за допомогою карток PECS.

Визначимо принципи моделювання навчальної діяльності молодших школярів за допомогою карток PECS: візуалізація, конкретизація, структурування, можливість саморегуляції, сприяння розбудові індивідуалізації навчальної діяльності.

Таким чином, моделювання навчальної діяльності молодших школярів за допомогою карток PECS сприяє підвищенню ефективності навчальної діяльності молодших школярів, дає можливість урізноманітнювати візуальні конструкції уроків, заходів, створювати атмосферу довіри на уроках, уникати зайвої витрати навчального часу молодших школярів на рутинні справи, будувати взаємодію з усіма учасниками освітнього процесу.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Вдовенко В., Мацкевич Ю., Ніколаєнко Я. *Сучасні технології інклюзивного навчання в ЗЗСО України. Вісник науки та освіти*, 2023. Вип. 8 (14). С. 461-470.
2. Грицай О. С., Голуб Н.М. Альтернативні засоби комунікації для дітей з РАС. *Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти: зб. наук. праць*. 2023. Харків. С.337-341.
3. Мартинова Р. Методологічні закономірності педагогічного моделювання. *Український Педагогічний журнал*, 2202. Вип. 1.С. 18–29.
4. Система PECS: картки PECS і як працювати з ними. URL: https://mental.ua/systema-pecs-kartky-pecs-i-yak-pratsiuvaty-nymy/?srsltid=AfmBOopGz9UuTzBKFzBpgcPZ-R69nC2FU3GoheEY9U_B_veCJTW8ArUu дата звернення (04.07.2025)
5. Цимбалару А. Освітній простір молодших школярів у загально-освітньому навчальному закладі: особливості моделювання. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2013. № 1. С. 52-58.

Лях Катерина Володимирівна,
учителька початкових класів,
Бобрицький ЗЗСО I-III ступенів
Роменської міської ради Сумської області

ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Дослідницька діяльність школярів має виняткове значення на рівні освітньої практики. Пошукова активність є своєрідним внутрішнім генератором, який робить дитину творчою. Дослідницька діяльність є широкою за змістом і різнорівневою за типом пізнання, тобто здійснюється практично й теоретично (Савченко, 2012).

Молодший школяр проявляє дослідницьку позицію по-різному: у ході спостережень та досліджень у природі, в процесі розуміння прочитаного тексту, уявної бесіди з його автором, самостійного створення виробу, вигадуванні нового способу вирішення задачі, знаходженні нової інформації для проєкту, проведенні аналогій між віддаленими явищами, ознаками тощо (Коломієць, 2015).

Як показує практика, дослідницька робота пов'язана з виконанням творчого завдання, яке має невідоме заздалегідь рішення. Це діяльність, що проводиться з метою навчання і передбачає дотримання специфічних етапів, притаманних науковому дослідженню: формулювання проблеми; ознайомлення з літературними джерелами та їх аналіз; формулювання дослідницької гіпотези; безпосереднє проведення дослідження; оцінка отриманих результатів і підсумкове узагальнення; формулювання висновків; конкретна суспільно корисна діяльність учнів на основі результатів проведеного дослідження (Мієр, 2016).

Особливу увагу важливо приділити специфіці організації дослідницької діяльності учнів, яку здійснює вчитель початкової школи. Зокрема, це:

- застосування різних форм, дидактичних методів, засобів опосередкованого та перспективного управління, серед яких переважає самостійне і свідоме використання методів наукового пізнання та креативна орієнтація змісту розумових процесів;
- педагогічне управління формуванням навчально-дослідницьких навичок;
- спільний творчий процес у пошуку невідомого, під час якого відбувається передача культурних цінностей;
- вивчення, пояснення та доведення закономірних зв'язків і взаємозв'язків фактів, явищ, процесів, які спостерігаються експе-

риментально або аналізуються теоретично; самостійне використання учнями прийомів наукових методів пізнання; виявлення сутності тієї чи іншої проблеми, що є актуальною для суб'єктів діяльності; створення інтелектуального продукту, пов'язаного з установленням істини в результаті дослідження;

- прогнозування результатів, формулювання цілей та гіпотез, пошук самостійних шляхів досягнення поставленої мети та обґрунтування правильності прийнятих рішень;

- мотивація до прояву самостійності під час виконання навчально-дослідницької діяльності в цілому або на окремих її етапах.

Дослідницька діяльність буде результативною, якщо відповідатиме низці критеріїв: поєднання з різними формами пізнавальної активності; усвідомленість учнем сутності проблеми; цілеспрямованість у пошуковій творчій і продуктивній діяльності; самостійність у пошуку учнями відповідей; реалізація потенційних здібностей учнів; організація досліджень з урахуванням можливості задоволення потреб учнів під час взаємодії з однокласниками, батьками, вчителями; набуття навичок самостійної роботи та співпраці в колективі; забезпечення співпраці «учень – учитель» на основі принципу рівноправності та партнерства.

Педагоги-практики (Гільберг & Сак, 2014) виділяють такі типи навчально-дослідницької діяльності:

- за кількістю учасників – індивідуальна, групова, колективна;
- за місцем проведення – урочна і позаурочна;
- за часом – короткотривала та довготривала;
- за темою – освітня і соціальна.

Аналіз сучасної теорії й практики організації навчально-дослідницької діяльності засвідчив, що взаємодія вчителя з учнями реалізується як рефлексивна суб'єкт-суб'єктна. На відміну від механічної взаємодії («запитання–відповідь»), ця взаємодія спрямовується на обмін думками.

Організація дослідницької роботи в початковій школі повинна враховувати вікові можливості дітей та здійснюватися з дотриманням певних етапів. Зокрема, на перших етапах учень актуалізує свій наявний досвід і обмінюється власними думками з іншими учасниками діяльності або здобуває досвід безпосередньо під час виконання завдань через спеціально організовану взаємодію. Основна суть діяльності полягає у пошуках нового – у життєвому досвіді, уявленнях, базових знаннях, практиці роботи безпосередньо на уроці, над чим слід працювати в рамках навчальної теми. На наступному етапі викладач створює умови для критичного аналізу інформації, рефлексії учнів

щодо отриманого досвіду, а також обговорення спостережень, які супроводжували процес його здобуття (Скворцова & Онопрієнко, 2015). На четвертому етапі навчання відбувається осмислення інформації, перехід від конкретних ситуацій особистої практики до узагальнених висновків. Ефективність роботи учнів на цьому етапі зростає завдяки спільній рефлексії, колективним міркуванням, обміну ідеями та значеннями.

Результати взаємодії відображаються учнями у сформульованих висновках. На основі спільного мислення формується унікальне знання, цінність якого полягає не в інформаційній насиченості, а у творчому процесі його створення. На фінальному етапі важливим є можливість перевірки учнями змісту зроблених висновків. Така поетапна структура дослідницької діяльності молодших школярів реалізується під час проведення уроку-дослідження.

Сучасному вчителю початкової школи необхідно розглянути та спланувати, під час вивчення якої навчальної теми доцільне і можливе проведення дослідження; які завдання можуть бути поставлені перед учнями в процесі виконання роботи; як організувати дії учнів на етапі підготовки дослідження та під час реалізації дослідницької роботи (Кисель, 2017).

Аналіз практичної діяльності сучасних закладів загальної середньої освіти дає підстави стверджувати, що навчальний процес у них характеризується елементами пошукової та дослідницької роботи, оскільки це сприяє ефективному вивченню програмового матеріалу та урізноманітненню освітнього процесу.

Метою дослідницької діяльності молодших школярів має бути не лише остаточний результат, а й сам процес пошуку, під час якого розвиваються дослідницькі здібності учнів, відбувається розширення їхнього світогляду, зміна не лише мотивації до навчання, а й заміна об'єктної ролі на суб'єктну.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Гільберг, Т., & Сак, Т. (2014). Навчально-дослідницька діяльність на уроках природознавства. *Учитель початкової школи*, (7–8), 15–17.
2. Кисель, Л. (2017). Дослідницька діяльність на уроках літературного читання. *Учитель початкової школи*, (1), 28–31.
3. Коломієць, М. (2015). Навчально-дослідницька діяльність дітей молодшого шкільного віку. *Завучу. Усе для роботи*, (9–10), 25–29.
4. Мієр, Т. І. (2016). *Організація дослідницької діяльності молодших школярів у взаємодії з собою та з іншими* (монографія). Кіровоград: ФОП Александрова М. В.

5. Підласий, І. П. (2004). *Педагогіка: 100 питань – 100 відповідей: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*. Москва: Владос-Прес.
6. Савченко, О. Я. (2012). Навчальне середовище як чинник стимулювання дослідницької діяльності молодших школярів. *Наукові записки Малої академії наук України*, (1), 41–49.
7. Скворцова, С., & Онопрієнко, О. (2015). Урок-дослідження з математики у початковій школі. *Початкова школа*, (12), 13–17.

Момот Юлія Віталіївна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради
Науковий керівник: Олена ІЛЬІНА, кандидат педагогічних наук, доцент, старший викладач кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту, КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЙ ОСВІТИ ТА НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Сучасні трансформації в освіті України, пов'язані з реформою Нової української школи, євроінтеграційними орієнтирами та викликами цифрової епохи, актуалізують потребу в підготовці педагогів нової формації. В умовах інформаційного перенасичення, швидких соціокультурних змін та глобальної нестабільності однією з ключових компетентностей, яка дозволяє молодшому школяреві успішно адаптуватися й мислити усвідомлено, є критичне мислення. Його розвиток є не лише освітньою потребою, а й важливим чинником становлення самостійної, відповідальної та активної особистості.

Проблема розвитку критичного мислення молодших школярів викликає значний науковий інтерес серед українських дослідників. Зокрема, О. Пометун акцентує увагу на доцільності застосування інтерактивних методів і технологій критичного мислення у процесі навчання в початковій школі, підкреслюючи їхню ефективність у формуванні мисленнєвої самостійності учнів [4]. І. Большакова

зосереджує увагу на важливості розвитку мисленнєвих операцій як основи формування критичного мислення в учнів початкової школи [1, с. 3].

У дослідженнях Л. Колток наголошено, що формування критичного мислення є невід'ємною складовою реалізації компетентнісного підходу в Новій українській школі, оскільки воно сприяє розвитку активної, відповідальної й вмотивованої особистості [2, с. 66]. Також варто зазначити внесок О. Компаній, яка досліджує освітнє середовище як фактор розвитку критичного мислення, зокрема в умовах реалізації Концепції НУШ. Вона пропонує шляхи формування цієї якості через запровадження інтерактивних методик та рефлексивного навчання [3, с. 13].

Таким чином, наукові напрацювання українських дослідників підтверджують актуальність і потребу у цілеспрямованій педагогічній діяльності щодо розвитку критичного мислення вже з молодшого шкільного віку, що потребує створення відповідних педагогічних умов і підготовки вчителів початкової школи до цього завдання.

Особлива роль у розвитку критичного мислення належить учителю початкових класів, адже саме він забезпечує перші кроки дитини у світі знань, формує базові розумові операції, закладає основи мисленнєвої культури. Формування критичного мислення в молодших школярів вимагає не лише володіння вчителем фаховими знаннями, а й цілеспрямованої методичної підготовки, зокрема опанування методик організації пізнавального діалогу, технологій розвитку рефлексії, уміння ставити відкриті запитання, стимулювати аналіз, порівняння, логічне міркування.

Попри наявність певного теоретико-методичного підґрунтя в галузі критичного мислення, практика функціонування освітніх закладів засвідчує, що формування цієї якості ще не стало системною педагогічною нормою. Аналіз освітніх програм підготовки вчителів початкової школи виявляє нестачу практико-орієнтованих курсів, які б формували у студентів здатність організовувати розумову діяльність учнів на критичній основі.

Зміст навчання часто зводиться до репродуктивного засвоєння знань, тоді як розвиток таких складових готовності, як педагогічна рефлексія, дослідницька активність, здатність до побудови освітніх ситуацій, що формують критичне мислення, залишається поза належною увагою.

Актуальність зазначеної проблеми зумовлена не лише запитами освітньої політики, а й суспільною потребою у поколінні молоді, здатної мислити гнучко, логічно, виражено. Особливо важливим є

вивчення педагогічних умов, які сприяють ефективному розвитку критичного мислення у молодших школярів у процесі навчання.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Большакова І. Розвиток критичного мислення. Початкова освіта. 2013. №44 С. 3–8.
2. Колток Л., Білецька Л. Критичне мислення молодших школярів як психолого-педагогічний феномен. Молодь і ринок. 2019. № 9 (176). С. 66–70. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2019.182057> (дата звернення 01.08.2025)
3. Компаній О. Розвиток критичного мислення у школярів початкових класів: з досвіду роботи. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Тенденції розвитку вищої освіти й педагогічної науки. 2023. № 21 (177). С. 13–20. DOI: <https://doi.org/10.58407/visnik.232103> (дата звернення 31.07.2025)
4. Пометун О. Нова українська школа: розвиток критичного мислення учнів початкової школи : навч.-метод. посіб. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2020. 192 с.

Андрєєва Анастасія Вікторівна,

здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня
спеціальності Початкова освіта,
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради
Наук. керівник: Одарченко Вероніка Ігорівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки,
психології, початкової освіти
та освітнього менеджменту,
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

Сучасний процес цифровізації та діджиталізації всіх напрямів функціонування суспільства та його інституцій обумовлює запит на медіаосвіту громадян, першою ланкою якої є сучасна початкова школа,

а процес формування медіаграмотності молодших школярів постає предметом досліджень психолого-педагогічних досліджень.

Обґрунтування запиту щодо актуальності формування медіаграмотності у молодших школярів схарактеризовано в розвідках О. Скрипки: «За даними Institute for the Future, медіаграмотність увійшла до переліку навичок майбутнього, кожен повинен критично сприймати повідомлення різних медіа: соціальних мереж, реклами» [5,с.37].

У широкому розумінні зміст поняття «медіаграмотність» представлено в Концепції впровадження медіаосвіти як «... складова медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують» [1, с.8].

Досліджуючи процес організації медіаосвіти в початковій школі, автори І. Старагіна, О. Волошенюк, О. Мокрогуз, О. Ганик наголошують: «новий Державний стандарт початкової освіти передбачає обов'язкові результати навчання, пов'язані з медіаграмотністю майже в усіх освітніх галузях. Зважаючи на це, відображення завдань формування в молодших школярів основ медіаграмотності має відбуватися на всіх етапах процесу реформування початкової школи: Державний стандарт початкової освіти – Типова освітня програма – модельна навчальна програма – реалізація вимог програми в підручнику» [3, с.5].

Термінологічний словник посібника «Нова українська школа: організація медіаосвіти в початковій школі» розкриває термін «медіаграмотність» як: «...розуміння способів, за допомогою яких медіа створюють різні типи повідомлень, а також того, як вони подають інформацію і які методи використовують для організації матеріалу, критичний погляд на медіа контент» [3,с.153].

Дефініція поняття «медіаграмотність молодшого школяра» схарактеризовано в розвідках дослідників О. Муковіз, В. Мельничук [2,с.115]: «вміння створювати та аналізувати найпростіші медіапродукції на основі медіа-засобів, методів отримання інформації та вихованих ціннісних орієнтацій, дотримуватись культури медіаспоживання, розпізнавати елементи критичного мислення».

Поділяємо наукову позицію В. Новіцької, котра наголошує на специфічних позначках передумов формування медіаграмотності:

«...діти все більше користуються різними джерелами інформації, такими як Інтернет, телебачення й друковані видання. Однак ці джерела можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на дитину» [4,с.77].

Означимо роль медіаграмотності для успішного розвитку та формування молодших школярів: опанування навичками критичного сприйняття, аналізу; підготовка до створення медіаконтенту; розуміння основ безпечного користування медіа продуктами; відповідальне поведіння в інформаційному просторі; здатність розрізняти інформацію, визначати достовірні джерела, факти, виокремлювати фейки тощо.

Отже, формування медіаграмотності молодших школярів в умовах сучасної школи зумовлено цифровізацією всіх напрямів життєдіяльності суспільства, для майбутньої успішної діяльності в якому потрібно формувати здатність орієнтуватися, опрацьовувати, критично сприймати та аналізувати контент медіа джерел.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / за ред. Л. А. Найдьонової, М. М. Слюсаревського. Київ, 2016. 16 с.
2. Муковіз О., Мельничук В. Шляхи формування основ медіаграмотності в молодших школярів на уроках інформатики. *Збірник наукових праць Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. Вип. 1(9), 2023. С. 111-120.
3. Нова українська школа: організація медіаосвіти в початковій школі: навчально-методичний посібник / Старагіна І. П., Волошенюк О. В., Мокрогуз О. П., Ганик О. В. Київ : ПРОПАПІР, 2021. 160 с.
4. Новіцька В. Психологічні передумови формування медіаграмотності учнів початкових класів. *Збірник тез доповідей наукової конференції викладачів та молодих науковців Житомирського державного університету імені Івана Франка з нагоди Днів науки : збірник тез доповідей (електронне видання)*, 19 – 20 травня 2023 р. Житомир : Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2023. 3С. 76-79.
5. Скрипка О. Засоби формування медіаграмотності молодших школярів в умовах сучасної школи. *Актуальні питання сучасної філології і журналістики : матеріали Всеукраїнської студентської наукової інтернет-конференції (19 квітня 2023 р.)*. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. С. 36-43.

Припроста Катерина Павлівна,
здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня
спеціальності Початкова освіта,
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради
Одарченко Вероніка Ігорівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки, психології,
початкової освіти та освітнього менеджменту,
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія»
Харківської обласної ради

АРТ-ПРОЄКТИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ФОТО РЕФРЕЙМІНГ

Сучасні трансформації в системі освіти обумовлені економічними, політичними, соціальними змінами внаслідок повномасштабної агресії. Зростає запит на інструменти, які сприяли б формуванню стресостійкості, зміцненню ментального здоров'я здобувачів початкової ланки освіти.

Опосередковано потенціал використання арт-проектів в освітньому процесі початкової школи тісно пов'язаний із реалізацією Концепції «Нова українська школа», на вагомості впровадження принципів якої зазначено в дослідженнях В. Шишенка та Н. Канівець: «Згідно з Концепцією «Нова українська школа» провідною метою освіти є всебічний розвиток школярів, їх здібностей, компетентностей і наскрізних умінь відповідно до індивідуальних особливостей і потреб» [4, с. 138].

Поділяємо наукову позицію Н. Сидоренко та О. Рудики щодо цінності використання арт-проектів в освітньому процесі початкової школи: «Спільна творча діяльність, така як створення арт-проектів, є потужним інструментом для розвитку ініціативності у дітей» [2, с. 192].

Зважаючи на розвідки І. Шостак, освітні проекти можуть мати «...дослідницький, пошуковий, творчий, прогностичний, аналітичний та ігровий характер» [5, с. 80].

На вагомості відповідності змісту обраних педагогічних технологій сучасним умовам розвитку та чинникам формування особистості наголошує О. Тадеуш: «...визначається органічним поєднанням науково обґрунтованого і раціонально відібраного змісту

організаційних арт-технологій, які створюють умови для збагачення мотивації, стимулювання активізації навчально-пізнавальної та художньо-творчої діяльності особистості» [3, с. 121].

На нашу думку, використання арт-проектів в освітньому процесі початкової школи сприяє розвитку творчості, креативності, формуванню емоційного інтелекту за допомогою інтеграції мистецьких видів діяльності, одним із сучасних видів якого виступає «фотографія» як провідний інструмент технології «фоторефреймінг».

Ключовим складовим елементом дефініції «фоторефреймінг» виступає «рефреймінг», який у розвідках С. Кучеренко характеризується як: «слово є віддієслівним іменником від дієслова «reframe», що означає «вставити в нову рамку (ту ж картину)», «вставити в ту саму рамку (нову картину)», «заново пристосувати», «по-новому сформулювати» [1, с. 53].

Зважаючи на вищезазначене, зміст поняття «фото рефреймінг» розуміємо як технологію, що виступає процесом індивідуального чи групового творчого вираження за допомогою мистецтва фотографії власних позицій, емоцій, переконань, інтересів тощо. Проектний потенціал технології «фото рефреймінгу» містить можливості для розвитку, адаптації, взаємодії у навчальній та творчій діяльності одночасно залежно від дидактичних та виховних цілей використання.

Технологія «фото рефреймінгу» в освітньому процесі початкової школи може мати різноманітні цілі та види роботи, наприклад: розвиток критичного мислення та візуальної грамотності за допомогою інтерпретації змісту фотографій; створення історій із використанням фотографій як основи для розповіді; переосмислення певних спогадів про події; розрізнення достовірних фотографій від створених за допомогою штучного інтелекту як основа медіа-грамотності; підготовка фотографій як ілюстрацій до дидактичного матеріалу; створення цифрових фотоальбомів як портфоліо власних досягнень; використання фотографій для вираження емоцій, обговорення конфліктів, пошуку рішень тощо.

Отже, технологія «фото рефреймінгу» виступає потужним складовим інструментом арт-проектів, сприяє розвитку візуального сприйняття, критичного мислення, креативності та емоційного інтелекту.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Кучеренко С. Образний рефреймінг як метод першої психологічної допомоги студентам в умовах війни. *Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору*, 2024. Вип. 92 (І (2)). С. 51-60.

2. Сидоренко Н. І. , Рудика О. О. Розвиток ініціативності молодших школярів засобами арт-проектів. The 6th International scientific and practical conference «The role of innovations in the transformation of the image of modern science» (October 08 – 11, 2024) Oslo, Norway. International Science Group. 2024. С. 191-193.
3. Тадеуш О. М. Арт-педагогіка як полі функціональна технологія навчання, виховання та розвитку особистості. *Наукові записки Серія: Педагогічні науки*, 2018. Випуск 170. С.118-122.
4. Шищенко В. О., Канівець Н. Г. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до використання арт-технологій у роботі з молодшими школярами. *Інноваційна педагогіка*, 2020. Випуск 22. Т. 3. С. 138-141.
5. Шостак І. І. Освітні проекти як форма організації навчально-пізнавального середовища. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022 р., № 82. С. 79-82.

Забіяка Марина Романівна,
вчителька початкових класів,
Роменський ліцей № 2 ім. акад. А.Ф. Йоффе

ТРЕНД НА ЕКОЛОГІЧНУ ОСВІТУ: ЯК ФОРМУВАТИ СВІДОМІСТЬ МАЙБУТНЬОГО

У ХХІ столітті проблема збереження довкілля набула глобального масштабу. В умовах кліматичних змін, деградації екосистем та вичерпання природних ресурсів стає очевидним, що однією з головних стратегій сталого розвитку є екологічна освіта. Саме формування екологічної свідомості, починаючи з раннього віку, закладає підвалини для відповідального ставлення до природи у майбутніх покоління. Особливо важливу роль у цьому процесі відіграють педагоги початкової школи, адже саме в цей період дитина формує світогляд, цінності й звички.

Сьогодні українська освіта переживає глибокі трансформації, які супроводжуються впровадженням Концепції Нової української школи, однією з ключових компетентностей якої є екологічна грамотність та здорове життя [1]. Формування екологічної свідомості вже не є факультативним завданням – воно є складовою освітньої політики держави, міжнародних програм та стратегій сталого розвитку [2].

Організація Об'єднаних Націй проголосила «освіту заради сталого розвитку» одним із головних пріоритетів ХХІ століття. Дитина в 6–10

років ще формує ставлення до природи як до рівного партнера, а не лише як до ресурсу. Саме в цьому віці варто плекати емпатію до довкілля, любов до живого, навички усвідомленого споживання.

Ефективне впровадження екологічної освіти передбачає інтеграцію природоохоронних тем в усі навчальні предмети. Наприклад, на уроках математики учні можуть обчислювати кількість зекономленої води, а на заняттях з української мови – створювати тексти на екологічну тематику. Цей підхід не лише забезпечує міжпредметні зв'язки, а й сприяє глибшому осмисленню проблем довкілля [3].

Також важливою є організація проєктної діяльності: екологічні акції, участь у Всеукраїнському конкурсі «До чистих джерел», ведення шкільного екоблогу чи створення шкільної сортувальної станції. Такі форми роботи сприяють не лише розвитку практичних навичок, а й виховують відповідальність і турботу про природу [4].

Формувати навички сталого життя. Починаючи з 1 класу, діти можуть навчатися:

- вимикати воду й світло;
- правильно поводитись із батареями та упаковкою;
- не залишати сміття після себе;
- дбайливо ставитись до дерев, тварин, ґрунту;
- обирати речі багаторазового використання.

Це прості, але звичні дії, які через повторення формують нову культуру. Залучати родини до екологічного виховання. Діти повторюють за дорослими. Тому важливо залучати батьків:

- створювати родинні екопроєкти (наприклад, зібрати макулатуру чи висадити дерево);
- організовувати екозвітні заходи, де діти разом із батьками показують свої екозвички;
- обговорювати вдома прості зміни – відмову від пакетів, пластикового посуду, одноразових іграшок.

Використання ігрових технологій, інтерактивів, мультфільмів, анімацій та освітніх програм на екологічну тематику забезпечує ефективну мотивацію молодших школярів. Досвід EdCamp Ukraine та ініціатив на зразок «Зеленої школи» показує, що коли діти залучені до реальних дій, вони зростають активними громадянами зі сформованою екологічною позицією [5].

Отже, формування екологічної свідомості у початковій школі є не лише актуальним викликом, а й довгостроковою інвестицією у майбутнє. Вчитель стає не просто транслятором знань, а лідером змін, наставником та прикладом для учнів. Саме в партнерстві з родиною,

громадою, науковцями та екоініціативами педагог може реалізувати повноцінну модель екологічної освіти.

Сучасний вчитель початкових класів має унікальну можливість впливати на екологічну культуру майбутнього покоління. Через практичні дії, проекти, співпрацю та щоденний приклад, ми формуємо не лише екологічно грамотну, а й відповідальну націю.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Концепція Нової української школи. МОН України, 2016.
2. UNESCO. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. – Paris: UNESCO, 2017.
3. Гринюк, О. В. Екологічна компетентність молодших школярів: сутність та шляхи формування. Педагогічна думка, 2020.
4. Проекти екологічного спрямування в освітньому процесі. Освіта.ua.
5. EdCamp Ukraine. Освітні ініціативи для формування екологічної свідомості. – <https://www.edcamp.ua>.

Площик Тетяна Олексіївна,

вчителька початкових класів,

Роменська загальноосвітня школа № 6

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

У сучасних умовах значного погіршення стану здоров'я населення України особливої актуальності набуває питання формування здоров'язберігаючої компетентності у дітей молодшого шкільного віку. Адже саме в початковій школі закладаються базові навички збереження та зміцнення здоров'я, формується позитивне ставлення до здорового способу життя та з'являється усвідомлення особистої відповідальності за своє самопочуття.

1. Здоров'я дитини – це не лише відсутність хвороб, а й стан повного фізичного, психічного та соціального благополуччя. Тому формування компетентностей, пов'язаних із здоров'ям, є важливою складовою цілісного розвитку особистості, що відповідає вимогам Нової української школи (НУШ). Одним із ключових завдань початкової освіти є саме створення умов, що сприяють формуванню відповідного світогляду, звичок і поведінки у сфері збереження здоров'я.

2. Поняття здоров'язберігаючої компетентності.

Здоров'язберігаюча компетентність – це сукупність знань, умінь, навичок, цінностей та установок, які забезпечують здатність особистості зберігати та зміцнювати своє здоров'я, а також сприяти збереженню здоров'я оточуючих. Для молодшого школяра охоплює:

- розуміння основ гігієни та правильного харчування;
- знання про режим дня та необхідність фізичної активності;
- формування безпечної поведінки у побуті та соціальному середовищі;
- емоційну стабільність, уміння вирішувати конфлікти мирним шляхом;
- усвідомлення шкідливого впливу негативних звичок.

3. Особливості розвитку молодших школярів.

У молодшому шкільному віці (6–10 років) діти мають високу пізнавальну активність, емоційність і потребують підтримки з боку дорослих. Саме тому педагог як носій культури здоров'я відіграє ключову роль у формуванні в учнів відповідної компетентності. На цьому етапі діти добре засвоюють нові знання через гру, приклад дорослих, активну діяльність, тому освітній процес має бути не лише інформативним, а й діяльнісно орієнтованим.

4. Шляхи формування здоров'язберігаючої компетентності в школі.

Формування здоров'язберігаючої компетентності реалізується через:

- Інтеграцію в навчальні предмети – особливо в курсах «Я досліджую світ», основах безпеки життєдіяльності, фізичній культурі.
- Активне навчання – використання ігор, руханок, проєктів, практичних вправ на уроках і в позаурочний час.
- Створення здоров'язберігаючого середовища – безпечні умови навчання, чистота, вентиляція приміщень, доступ до питної води, правильне освітлення.
- Виховання прикладом – здоровий стиль життя самого вчителя, співпраця з батьками, які демонструють правильні моделі поведінки.

5. Роль вчителя та батьків.

Педагог має бути не лише джерелом знань, а й наставником, що показує приклад здорової поведінки. Залучення батьків до спільної роботи (проведення тренінгів, інформаційних заходів, родинних проєктів) сприяє формуванню єдиного виховного простору, в якому дитина відчуває підтримку й мотивацію.

6. Інноваційні підходи та методики.

Серед ефективних сучасних методів варто відзначити:

- STEM-підходи – інтеграція знань про здоров'я в проєктну діяльність;

- інформаційно-комунікаційні технології – використання відеоматеріалів, онлайн-ігор, вправ на тему здоров'я;
- технології розвитку емоційного інтелекту – вправи на розпізнавання емоцій, керування настроєм, зниження стресу.

Формування здоров'язберігаючої компетентності у молодших школярів є стратегічним завданням не лише освіти, а й суспільства в цілому. Від того, як школярі навчатися ставитися до свого здоров'я в дитинстві, залежить їхнє майбутнє як фізичне, так і соціальне. Забезпечення комплексного підходу через зміст освіти, діяльність педагогів, участь батьків та створення сприятливого освітнього середовища є запорукою здорової нації.

Чорнобай Катерина Анатоліївна,
здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня спеціальності Освітні,
педагогічні науки, КЗ «Харківська гуманітарно-
педагогічна академія» Харківської обласної ради
Наук.керівник: Акімова Олена Михайлівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки,
психології, початкової освіти та освітнього
менеджменту,
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради

ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ЛАНКИ ОСВІТИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ

Сучасні трансформації в системі освіти залежать від впливів повномасштабної агресії проти України, що суттєво позначилося на вагомості та змісті громадянського та правового напрямів виховання.

Цінними вважаємо розвідки дослідників Д. Пріми, В. Махновця щодо актуальності правового виховання в сучасній системі освіти: «Проблема правового виховання людини як одна із провідних концептуальних ідей ХХІ століття спрямована на виховання підростаючого покоління, що знає свої права, уміє їх відстоювати, поважаючи при цьому права інших, набуває пріоритетного значення в сучасних реаліях інтенсивної розбудови Української правової держави» [4,с.87].

Дослідниця О. Янкович виокремлює початкову ланку освіти як базову для правового виховання: «Початкова школа в системі правового виховання є ключовою ланкою. Якщо не скористатися можливістю проведення виховної роботи на теми прав і обов'язків дітей у молодшому шкільному віці, то згодом така прогалина може бути причиною делінквентної поведінки» [5,с.265].

У власних наукових розшуках будемо дотримуватися дефініції «правове виховання», презентоване в розвідках Р. Андрусишина як «...здійснюваної на основі норм та принципів права за допомогою спеціальних форм, засобів, способів та методів, послідовної, систематичної та цілеспрямованої діяльності суб'єктів права, що має на меті підвищення рівня правової свідомості та правової – культури окремих індивідів, соціальних груп та суспільства в цілому і зорієнтованої на їхню соціально-активну правомірну поведінку» [1,с.15].

Правове виховання в початковій школі містить великий потенціал, має на меті сформувані підґрунтя для оцінки та розуміння молодшим школярем власних прав, свобод, обов'язків перед собою та оточуючими., що в майбутньому буде сприяти розбудові власної системи суспільних відносин на правових засадах, із сформованими особистими рисами толерантності, гуманності, інклюзивності.

Поділяємо наукову думку В. Махновця щодо двобічності реалізації правового виховання: «...одночасно засобом і напрямом, невід'ємною складовою правової діяльності, під якою у площині дослідження розуміємо систему заходів, зорієнтованих на використання необхідних психолого-педагогічних, правових та спеціальних знань, умінь і навичок, що дозволить сформувані в здобувачів початкової освіти високий рівень правової свідомості, виробити у них навички і звички правомірної поведінки» [1,с.367].

Зважаючи на сучасні умови та стан діджиталізації всіх напрямів життєдіяльності суспільства, цінною вважаємо тезу О. Попадич щодо використання сучасних засобів у ході правового виховання: «Застосування сучасних засобів формування правової компетентності учнів початкової школи розвиває системність мислення того, хто навчається; підтримує всі види пізнавальної діяльності того, хто навчається, у набутті знань, розвитку й закріпленні вмінь і навичок; реалізує принцип індивідуалізації навчального процесу при збереженні його цілісності» [3,с.633].

Отже, в умовах повномасштабної агресії проти України правове виховання у системі початкової освіти, забезпечує формування усвідомленої громадянської позиції.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Андрусин Р. М. Поняття та сутність правового виховання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. Вип.4. С.12-15.
2. Махновець В. Г. Правовиховна робота зі здобувачами початкової освіти: аспекти змістової характеристики. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 2024. Вип. 213. С. 366-369.
3. Попадич О. О. Сучасні засоби формування правової компетентності учнів початкової школи. Modern problems of science, education and society: XII International scientific and practical conference, February 5–7, 2024 року. Kyiv, Ukraine. Kyiv : SPC «Sci-conf.com.ua», 2024. P. 627-633.
4. Пріма Д. А., Махновець В. Г. До питання організації правового виховання молодших школярів. Сімдесят восьмі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнародної мультидисциплінарною наукової інтернет-конференції (м. Львів, Україна, м. Ополе, Польща, 28-29 вересня 2023 р.) / редкол. : О. Патряк та ін. ГО «Наукова спільнота». WSZIA w Opolu. Львів: ФО-П Шпак В.Б. 2023.С.87-88.
5. Янкович О. Технологія формування основ правової культури в учнів у початковій школі. Children's rights protection from legal, pedagogical and psychological perspective. Cover design, DTP Jacek Mrozek. 2021. 500с.

Грона Наталія Вікторівна,

доктор педагогічних наук, доцент,
викладач вищої категорії, викладач-методист,
Комунальний заклад «Прилуцький гуманітарно-педагогічний фаховий коледж імені Івана Франка»
Чернігівської обласної ради,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗВО: КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ

Емоційність є однією з ключових характеристик як стійких особистісних, так і зовнішніх поведінкових проявів людини. Реакція особистості на кожну життєву ситуацію зумовлене її соціальним досвідом, індивідуальною системою цінностей, оскільки саме ці

чинники формують ставлення до подій, породжують емоційні переживання. Емоції викликають як психологічні, так і фізіологічні зміни, які впливають на поведінку, мислення і формування життєвої позиції. У цьому процесі важливу роль відіграє інтелект, завдяки якому людина усвідомлює, аналізує свої емоційні стани та обирає подальші дії. Саме поєднання цих складників утворює поняття «емоційний інтелект». Контекстуальний аналіз наукових джерел дав можливість трактувати лексему як сукупність когнітивних здібностей, що дають можливість людині розпізнавати, осмислювати й керувати не лише власними емоційними реакціями, а й розуміти емоції інших людей та впливати на них.

Дослідники пов'язують здатність викликати, розпізнавати й розуміти емоції та почуття з розумовою діяльністю, однак емоційні переживання мають не менш важливе значення для успішної адаптації в нових життєвих умовах, ніж інтелектуальні можливості. Емоційна стійкість, або резилентність, невіддільна від емоційної гнучкості – їхнє поєднання дає можливість людині витримувати серйозні випробування. Така стійкість проявляється у вмінні чітко усвідомлювати власні емоції, правильно їх проживати та психологічно відновлюватися після кризи. Це характерно насамперед для людей з високим рівнем емоційного інтелекту. Саме з такими особистостями ми прагнемо взаємодії, адже поруч із ними відчуваємося комфортно – завдяки їхній здатності легко вловлювати й розуміти емоційні стани інших.

Д. Гоулман вважає, що емоційний інтелект – це вміння людини інтерпретувати особисті емоції та емоції інших для того, щоб застосовувати одержану інформацію для реалізації власних завдань [3]. Отже, якщо особа розуміє власні емоції та емоції оточення, вона знає, як потрібно діяти в різних ситуаціях. Учений вважає, що складниками ЕІ є: розуміння власних емоцій та розвиток самосвідомості; здатність керувати емоціями; особиста мотивація; високий рівень емпатії, що спирається на самоусвідомлення; здатність підтримувати стосунки, що полягає в глибокому розумінні емоцій інших людей [3].

Росія розпочала проти України повномасштабну війну, яка триває щодня й щохвилини. У таких умовах кожен українець живе в постійному емоційному напруженні – відчуває тривогу, біль, втрати, емоційні коливання, водночас долаючи ворога не лише на полі бою, а й в інформаційному просторі. Емоції виникають як реакція на те, що ми бачимо, чуємо чи навіть думаємо. Але доти, поки ми їх не усвідомлюємо або не визнаємо, не можемо ними керувати. Через це наші слова й дії часто формуються під впливом неконтрольованих

емоцій. Наприклад, прочитавши важку новину, ми відчуваємо напруження й можемо зірватися на близькій людині, сказавши щось різке, про що одразу ж шкодуємо.

У таких складних умовах продовжують працювати ЗВО, нерідко у дистанційному форматі, в умовах обмеженого спілкування. У цих обставинах викладач виступає не лише провідником знань, а й прикладом емоційної стійкості. Він навчає не лише навчальних дисциплін, а й демонструє, як зберігати спокій у кризових ситуаціях, як стабілізувати свій внутрішній стан і допомагати іншим справлятися з емоціями. Високий рівень емоційного інтелекту стає невід'ємним складником освітнього процесу.

Українська мова, як основа національної ідентичності, глибоко впливає на емоційний стан людини. Поєднання мовного матеріалу з комунікативними практиками створює простір для особистісного розкриття здобувачів освіти, знімає внутрішні бар'єри, сприяє вільнішому й усвідомленішому спілкуванню. Навіть попри власні психологічні труднощі, педагоги мають не лише зміцнювати власну емоційну безпеку, а й передавати ці навички студентам. Адже ті мимоволі копіюють поведінку викладача, формуючи свою майбутню модель реагування.

Формування емоційного інтелекту студентів значною мірою залежить від особливостей організації освітнього процесу та, зокрема, вивчення української мови. Мова виступає не лише інструментом комунікації, а й зберігає національну пам'ять, віддзеркалює культурні коди, цінності та ментальність. Вивчення української мови стає не просто освітнім завданням, а й засобом внутрішньої стабілізації, джерелом сили й самоідентифікації.

У процесі навчання української мови важливу увагу приділяється значенню мовних одиниць і категорій. Це один із головних напрямів когнітивного підходу до викладання. Когнітивна методика передбачає, що викладач має орієнтуватися на вивчення внутрішньої природи мовних явищ і формувати в студентів здатність розпізнавати емоції, комунікувати [1].

Важливим напрямом когнітивної діяльності викладача є цілеспрямована робота з текстом. З огляду на перетворювальний потенціал зв'язного висловлювання, викладач має актуалізувати внутрішнє сприйняття текстів здобувачами освіти. Це означає, що варто звертатися до особистісних вражень й емоцій студентів – ставити запитання, що стимулюють інтерпретацію змісту: «Якими фразами автор виражає зневагу?», «Знайди вислови, що передають нарікання»,

«Добери до них фрази-втішання» або «Визнач фрази, що виражають здивування». Такий підхід допомагає студентам осмислено вживати мовні засоби та комфортно спілкуватися.

Комунікативна ситуація – ще один важливий інструмент когнітивного підходу. Це вихідна точка мовленнєвої діяльності, яка враховує не лише зовнішні умови спілкування, а й внутрішній емоційний стан мовця. Ми сприймаємо комунікативну ситуацію як багаторівневий складник дискурсу: формально-семіотичний, когнітивно-інтерпретаційний, соціально-інтерактивний [2]. Формування усного мовлення починається з мотивації: потрібно створити ситуацію, яка спонукає вступити в мовленнєвий контакт – дізнатися, поділитися, вплинути, підтримати або висловити емоцію:

Перед тобою – твій однокласник, який зазнав булінгу та відчуває себе самотнім. Як підтримаєш його й допоможеш відновити віру в себе?

Перед тобою – відома особистість, яка виступає перед великою аудиторією. Ти маєш можливість поставити їй одне запитання, яке дійсно тебе цікавить. Яке питання обереш і чому?

Такі завдання скеровують процес навчання студентів української мови на розвиток мовленнєвих умінь і навичок, формування мовленнєвої компетентності, вирішення комунікативних завдань, регулюючи емоційний складник психічного життя.

Когнітивний підхід до вивчення української мови спрямований на розвиток повноцінної мовленнєвої компетентності. Він включає активне залучення студентів до навчально-мовленнєвої діяльності, розв'язання реальних комунікативних завдань та одночасне усвідомлення емоційного складника психіки. Важливо навчитися помічати власні емоції, розуміти їх природу – це дає можливість краще керувати своїм життям, залишаючись стійким навіть у непростих обставинах.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Греб М. М. Психологічні чинники формування лексичної компетентності майбутніх учителів початкових класів. *Українська мова і література в школах України*. №9 (149). 2015. С. 23-26.
2. Грона Н. В. Культура мовлення як складник професійно-педагогічного спілкування. Гуманітарний корпус: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії]. №37 (2). Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2021. С. 57-60
3. Goleman Daniel Working with Emotional Intelligence. Bantam Books, 1998, p. 464

4. Hreb M., Hrona N., Kulyk O., Ovsienko L., Chemonina L. Tools for Electronic Language Pedagogy in the Training System of a Future Primary School Teacher. Journal of History Culture and Art Research, 2019. Vol.8(4), P.186-196. <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v8i4.2227>

Людмила Ромащенко,

доктор філологічних наук,
професор кафедри української мови
та слов'янської філології,
Приазовський державний технічний університет

АНГЛІЦИЗМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ І ЛІТЕРАТУРІ: ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ

Одна із сучасних тенденцій у мові – надмірне використання запозичених слів, що утруднює розуміння носіями української мови. Звісно, останнім часом в українській мові з'явилося чимало нових слів, пов'язаних із новими поняттями та явищами, викликаними розвитком новітніх технологій (*комп'ютер, принтер, монітор, сканер, ксерокс, домофон*,) чи, на жаль, негативними суспільними явищами (*секс-індустрія, шоу-бізнес, остарбайтер*). І якщо функціонування слів особливо першої групи певною мірою виправдане, то цього не можна сказати про введення в мовний обіг слів, які мають українські відповідники. ЗМІ, мовлення політиків, урядовців та й пересічних громадян рясніє кальками з інших мов, переважно англійської: *маркет, мер, спікер, провайдер, брокер, брифінг, креативний, пролонгувати, моніторинг, хаб, менеджер, маркет-мейкер, коуч* і т.д.

А подивімося на назви місцевих (черкаських) магазинів, фірм, розважальних закладів (часто написані латинськими літерами), значення яких не завжди можуть пояснити навіть їхні працівники: *Multi-T-LoCK, Molli, Fresh, Giza, Mann, Isana, Babydream, Beauty Kitchen, Самбука, Кенвуд, Евант, Сіон, Місада, Шалений ровер*. Цікаво, що пишеться і латиницею, і кирилицею, або в поєднанні. Українське слово, але пишеться латиною – *Boroda* (перукарня), чи іноземне – буквами українського алфавіту – *Хрещатик-Citi*.

Для порівняння наведемо назви, що функціонували в Черкасах ще кільканадцять років тому (на допомогу прийшов телефонний довідник): *Вишиванка, Троянда, Берізка, Україна, Юність, Молодіжний, Промінь, Обнова* – магазини, *Пролісок, Колос, Чайка* –

ресторани, *Ромашка*, *Славутич* – будинки побуту. Подібна ситуація в усіх містах України – як співається в пісні: «Був Хрещатик, став Бродвей...». Тож милують погляд назви на вулицях нашого міста, яких не так багато: *Мрія*, *Мальва*, *Леся*, *Ярославна*, *Черевички*, *Подорожник*, *Велика кишеня*, *Кошик*.

Засилля іншомовної лексики викликає осуд. Згадаймо Б. Олійника: «Це ж ти гукав: «Рятуймо рідну мову!» /А що ж ти з нею, гаспиде, вчинив,/Чужих словес накидавши полови,/І неслов'янським духом осквернив?/ Це ж із твоєї вченої принуки/Таке верзуть сучасні писарі,/Що вже не тільки дід свого онука –/ Синів не розуміють матері./То як ти мислиш будувать єдину,/Коли – на глум і втіху сміхачів – / Ми скоро між собою в Україні/ Балакатимем ... через тлумачів! [4, с. 51]. Письменник Б. Адамович цю негативну тенденцію висміює в оповіданні «Ми ж не гишпани». Його герой, дядько Саливон із Недригайлівки, після відвідин Києва, де на всіх вивісках рясніє англomовна лексика, вирішив іти в ногу із часом: продаючи продукти зі свого господарства, обов'язково називав їх на англійський кшталт, а в своїй садибі почепив таблички «Корпорація», «Саливон енд бакси», «Курник хол», «Свинофіс», «Супер корівник», «Гуско резиденція», «Гіперпес» тощо. «Недоречна чужомовна пошесть», – уже цілком серйозно зауважує автор, – «це нехтування власною національною гідністю», тоді як успіх плідної праці не в бездумному запозиченні, а «у власній кебеті». Проти плазування перед іноземним свого часу виступав геніальний Т. Шевченко (його вислів став назвою оповідання). Тож завершується твір риторичним питанням: «А що б сказав він сьогодні, побачивши іншомовну рекламну повінь на головній вулиці столиці України, поряд із майданом незалежності?» [1, с. 121].

Надмірне (!) вживання запозиченої лексики, на мій погляд, видається недоречним. Приміром, в інформаційних листах конференцій часто використовується слово *дедлайн*. «Словник української мови у 20 томах» подає таке значення: «ДЕДЛА́ЙН, у, ч. Кінцевий термін, до якого має бути виконане певне завдання» [8].

Мовознавець О. Скопненко вважає, що «лексема *дедлайн*, позбавлена в нашій мові історичної традиції та прозорої внутрішньої форми» [5]. Натомість пропонує активізувати слово *реченець*. Проте академічний «Словник української мови в 11 томах» (1970–1980) подає згадане слово зі значенням «строк» з обмежувальною ремаркою «застаріле» [7].

Ще один приклад. Недавно в Черкасах з'явилося кафе з екзотичною назвою «Тачівка». Пересічним громадянам назва здавалася невідомою, не милозвучною, асоціювалася з «тачкою». Цікаво, що працівники закладу на питання, що означає назва, пояснювали російським відповідником – *скалка*. Хоча в українській мові є загальновідоме слово *качалка*. Натомість *тачівка* – застаріла лексема, зафіксована у словнику Грінченка: Тачівка, ки, ж. = Качалка. *Та макогін ся женит, тачівка замуж ішла*. Гол. II. 132 [6].

Звісно, застарілі і діалектні слова мають право на існування, проте вони не повинні витіснити загальновживані, які становлять основу лексики української мови. Прочитуємо І. Нечуя-Левицького, який виступає проти «галіціоманів»: «В їх тільки й думки, щоб не порвати з галицьким правописом. Та ще й, на лихо, між ними є фанатики... цієї безтямної системи. За центральну українську народну живу мову й її форми вони й не думають... а я встоюю за форми живої ц е н т р а л ь н о ї київської та херсонської мови... я по своїй вдачі не люблю усякого староття і маю потяг до живої сьогочасної мови...» [3, с.433-434].

Наведемо приклад із сайту «Всеосвіта» – допис «Колабораціонізм, булінг та мобінг: за що вчителів можуть позбавити категорії». Не будемо торкатися змісту допису, а звернемо увагу на коментарі, які стосуються заявленої нами теми про доцільність/недоцільність лексичних запозичень:

Olha Padovska: Булінг, мобінг і т.д. – хто пише ці статті? Є українські визначення цих понять. Пишіть українською!»; Василь Трофанюк: «Омбудсмен, мобінг, булінг... Це дійсно про освіту в Україні? Чи у міністерстві не вважають за потрібне користуватися українською мовою?»; Ольга Єфремова: А УКРАЇНСЬКОЮ, БУДЬ ЛАСКА!!! Бо вже буменги, булінги, кеші і т.д. ДІСТАЛИ!!!; Антін Коломієць: Ще коучів, скіли та коворкінг треба втулити туди якось; Люба Мартиненко: Що таке болінг, мобінг, з якої країни ці слова. В українській мові я їх ніколи не зустрічала; Оріся Кунець: Дістали вже з тим омбуд...прости Господи 😊 що – українських слів бракує!?????; Олег Андрощук: А українські освітяни не мають своїх відповідників англіцизмам? [2].

Оскільки сайт освітній, то, думаємо, це реакція значною мірою вчительства. Щоправда, пізніше гострі коментарі були видалені.

Тож, на наш погляд, обидві тенденції, які взаємовиключають одна одну, – надмірні новітні запозичення й застарілі слова, – не завжди є виправданими.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Адамович, Б. (2009). *Яхта хакера. Оповідання. Повісті*. Київ: Віпол.
2. Колабораціонізм, булінг та мобінг: за що вчителів можуть позбавити категорії. (2024, 20 лютого). *Всеосвіта*. <https://vseosvita.ua/c/news/post/100251>
3. Нечуй-Левицький, І. С. (1968). *Зібрання творів* (Т. 10). Київ: Наукова думка.
4. Олійник, Б. (2007). *У замкненому полі. Із окупаційного зошита. Поезії*. Київ: Оріяни.
5. Скопненко, О. (2018, 17 лютого). Дедлайн чи, може, реченець? *Голос України*.
6. Грінченко, Б. (Ред.). (1907–1909). *Словарь української мови* (Тт. 1–4). Київ. http://ukrlit.org/slovnyk/hrinchenko_slovar_ukrainskoi_movy/
7. *Словник української мови* (в 11 тт.). (n.d.). <https://slovnyk.me/dict/sum/реченець>
8. *Словник української мови* (у 20 тт.). (n.d.). <https://slovnyk.me/dict/newsum/дедлайн>

Корчева Ольга Віталіївна,

учитель української мови та літератури,
Роменський ліцей № 1 ім. П. І. Калнишевського
Роменської міської ради

КВЕСТ-ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Освіта сьогодення вимагає використання технологій діяльнісного типу, які забезпечують формування в учнів провідних життєвих компетенцій. Завдання сучасного вчителя полягає не тільки в передачі знань, а й у формуванні мотивації, розвитку креативності та критичного мислення. Квест-технології – це інтерактивний метод навчання, який перетворює навчальний процес на захопливу пригоду, де кожен учень стає активним учасником, дослідником і творцем, долучається до співпраці в колективній, груповій діяльності. Учень і вчитель стають рівноправними, рівнозначними суб'єктами освітнього процесу [1].

Переваги використання квест-технологій:

➤ підвищення мотивації та зацікавленості: ігрова форма навчання робить уроки більш динамічними, стимулюючи пізнавальний інтерес учнів. Діти очікують на наступний етап гри, а не просто «відсиджують» урок.

➤ розвиток комунікативних навичок: квести передбачають роботу в групах, що сприяє розвитку навичок ефективного спілкування, обміну думками, співпраці, взаємодопомоги, розподілу ролей та обов'язків.

➤ формування навичок самостійної роботи: квести перетворюють учнів з пасивних слухачів на активних учасників: учні навчаються самостійно шукати інформацію, приймати рішення, організовувати свою діяльність, планувати час.

➤ розвиток аналізу та критичного мислення: для розв'язання завдань квестів учням доводиться аналізувати інформацію, знаходити зв'язки, шукати відповіді в різних джерелах, робити висновки, що сприяє формуванню логічного мислення.

➤ розширення кругозору: квести часто виходять за межі підручників, потребують залучення додаткових джерел інформації (інтернет-ресурсів, відеоматеріалів, художніх творів), що розширює знання учнів з української мови, літератури та інших предметів.

➤ персоналізація навчання: квест можна адаптувати до різних рівнів підготовки учнів, пропонуючи завдання різної складності.

➤ розвиток творчого потенціалу та здатності до публічних виступів: квести можуть містити творчі завдання, такі як складання віршів, написання власних історій, інсценізація уривків з творів, що сприяє розвитку творчого потенціалу учнів.

➤ зв'язок з реальним життям: завдання квестів можуть бути пов'язані з повсякденним життям, що допомагає учням побачити практичне застосування знань з української мови та літератури.

➤ інтеграція міжпредметних зв'язків: квести можуть включати елементи інших предметів, таких як географія, історія, математика, мистецтво.

➤ створення позитивного емоційного настрою на уроці [1].

Як же інтегрувати квести в уроки української мови та літератури? Ось кілька ідей:

Мовні квести:

➤ «Мовна детективна історія» або «Журналістське розслідування»: учні отримують «загадкові» речення або тексти з помилками (лексичними, граматичними, орфографічними).

➤ «Словознавча мандрівка»: пошук значень фразеологізмів, неологізмів, архаїзмів, діалектизмів, пояснення їх походження та вживання.

➤ «Подорож у країну синтаксису»: завдання, пов'язані з визначенням членів речення, видів речень, синтаксичного розбору, де кожна правильна відповідь відкриває шлях до наступного етапу.

Літературні квести:

➤ «Літературний лабіринт»: розв'язання кросвордів, анаграм, ребусів на літературну тематику.

➤ «Таємниці життєпису автора»: завдання, пов'язані з біографією письменника, його творчим шляхом, епохою, в якій він жив. Наприклад, пошук фактів, розв'язання ребусів з датами або іменами.

➤ «Слідами літературних героїв»: учні отримують уривки з творів, за якими потрібно визначити персонажа, твір, автора, а потім відповісти на питання, пов'язані з його долею або характером.

➤ «Відгадай твір за цитатою»: учні отримують цитати з вивчених творів і повинні вказати автора та назву твору, а потім проаналізувати значення цитати в контексті.

Інтегровані квести:

➤ «Україна в словах і образах»: квест, що поєднує завдання з мови (наприклад, аналіз діалектної лексики) та літератури (дослідження творів, присвячених певній місцевості або історичній події).

➤ «Магія слова»: квести, спрямовані на створення власних текстів (віршів, оповідань) з використанням певних лексичних одиниць.

Квест-технології – це не просто модна тенденція, а ефективний інструмент, що дозволяє перетворити традиційний урок на захопливу пригоду. Застосовуючи квести, ми не тільки навчаємо української мови та літератури, а й виховуємо покоління креативних, самостійних та вмотивованих особистостей, готових до викликів сучасного світу.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Бугайова, Н. А., & Вікторіна, О. М. (n.d.). *Квести і проєкти з використанням Інтернету на уроках української мови і літератури: навчально-методичний посібник [для вчителів української мови і літератури]* [Електронний ресурс]. http://koipro.in.ua/arhiv/druk/242_16.pdf (дата звернення: 28.07.2025)
2. Гарбовська, Л. Г., Рожок, І. Л., Сукач, Н. В., & Степаницька, С. С. (n.d.). *Веб-квест на уроках української мови та літератури як засіб активізації навчальної діяльності учнів: посібник* [Електронний

ресурс]. Освіта.ua. Форум педагогічних ідей «Урок». http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/45861/ (дата звернення: 28.07.2025)

3. Мірошник, С. І. (2018). Організація квесту у вивченні літератури. *Народна освіта*, 2, 32–40. https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5363 (дата звернення: 28.07.2025)

Ющенко Валентина Василівна,
викладач, ВСП «Фаховий коледж транспорту
та комп'ютерних технологій,
НУ «Чернігівська політехніка»

МОВНА КУЛЬТУРА ТА ЦИФРОВА БЕЗПЕКА: РОЛЬ ФІЛОЛОГА У ФОРМУВАННІ ВІДПОВІДАЛЬНОГО ОНЛАЙН-СЕРЕДОВИЩА

Цифрові технології істотно змінили способи взаємодії людей – від спілкування до навчання й роботи з інформацією. Водночас виникли нові ризики: поширення агресивних висловлювань, анонімних образ, кібербулінгу, втручання в приватність. Найбільш вразливою у цій сфері є молодь, яка проводить значну частину часу онлайн, не завжди розуміючи наслідки своїх дій.

У сучасному закладі фахової передвищої освіти філолог стає не лише наставником у мовному просторі, а й провідником до безпечної та етичної онлайн-комунікації. Завдання педагога – навчити здобувачів освіти висловлювати думки чітко, відповідально, дотримуючись правил мережевого етикету та проявляючи емпатію у спілкуванні.

Під час занять із української мови та літератури зручно поєднувати розвиток мовних компетентностей із формуванням медіакультури. Так, аналіз публіцистичних матеріалів, блогів чи рекламних гасел дозволяє навчати розпізнавати маніпулятивні прийоми, фейки, прояви мовної агресії.

Ефективними є завдання за зразком:

- визначення емоційного забарвлення заголовків новин;
- складання доброзичливої відповіді на провокативний коментар;
- розробка правил безпечного мовлення для підлітків у соцмережах.

Тема захисту персональних даних тісно пов'язана з мовною грамотністю. Саме через слова користувачі розкривають про себе інформацію, дають згоди на використання даних, погоджуються з умовами онлайн-сервісів. Аналіз мовних формулювань угод чи запитів чат-ботів допомагає зрозуміти важливість чіткості та прозорості комунікації.

Практичний досвід доводить, що робота над пам'ятками типу «10 фраз, яких варто уникати в соцмережах» формує у студентів навички критичного оцінювання своїх слів та прогнозування їхніх наслідків. Такі завдання об'єднують знання з мови, етики та цифрової грамотності.

Філолог у цифрову добу – це педагог, який виховує не лише грамотних, а й відповідальних користувачів публічного простору. Інтеграція тем цифрової етики та безпеки в навчальний процес із мови й літератури допомагає молоді зберігати власні інформаційні кордони, поважати інших та усвідомлювати силу слова.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Ворон, А. А., & Мацько, Л. І. (2007). *Культура фахового мовлення*. Київ: ВЦ «Академія».
2. Верховна Рада України. (2010). *Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI*. Відомості Верховної Ради України, 34, ст. 481.
3. Український інститут медіа і комунікації. (n.d.). *Дослідження цифрової грамотності українців* [Електронний ресурс]. <https://mediacom.org.ua/digital-literacy> (дата звернення: 20.05.2025)

Чжан Юйцзя,

PhD student, Department of Pedagogy,
Sumy State Pedagogical University named after
A. S. Makarenko

FORMATION OF AESTHETIC TASTE IN SCHOOLCHILDREN THROUGH DIGITAL TECHNOLOGIES

Aesthetic taste is defined as the ability to perceive, evaluate, and creatively express artistic and natural beauty. Its main components include: sensory perception, emotional response, cognitive evaluation, creative expression.

Digital educational environment offers access to high-quality art content through: virtual museums and galleries (Google Arts & Culture, Louvre online collections), digital art platforms (Adobe Express, Procreate), online music libraries (Spotify Classical, Digital Concert Hall), VR and 3D applications for immersive art experiences.

Interactive multimedia resources enhance engagement and motivation: educational videos and art channels on YouTube, augmented reality (AR) applications, online design tools (Canva, Sketchbook), gamified learning (art quizzes, digital storytelling).

Project- and research-based learning promotes deeper understanding: digital art exhibitions, collaborative multimedia projects (animation, video, digital photography), comparative analysis of classical and digital art.

Critical thinking and aesthetic analysis are developed through: online discussion platforms for analyzing artworks, comparative digital tools for exploring styles, reflective blogs and digital portfolios.

Conclusion. Digital technologies, when combined with traditional artistic methods, create an effective environment for the formation of aesthetic taste in schoolchildren. A balanced integration of innovation and classical approaches fosters students' cultural development, critical awareness, and creative potential.

Ткаченко Світлана Володимирівна,
учитель англійської мови,
Роменський ліцей № 1 ім. П. І. Калнишевського
Роменської міської ради

ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ : ЯК НУШ ЗМІНЮЄ УРОК АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

НУШ – нова українська школа. Це одна з найважливіших реформ, ініційованих Міністерством освіти і науки України. Її основна мета полягає в тому, щоб трансформувати традиційну школу на сучасний простір, у якому учням буде комфортно, цікаво і безпечно навчатись. Йдеться не лише про передачу знань у звичному розумінні, а насамперед про розвиток практичних умінь та навичок, необхідних для реального життя. НУШ прагне сформувати покоління активних, самостійних, критично мислячих громадян, здатних адаптуватися до змін, працювати в команді, приймати рішення, спілкуватися різними мовами і вміти використовувати здобуті знання для розв'язання щоденних життєвих ситуацій. Це школа, яка виховує не лише «знаючих», а й «здатних діяти». Одним із ключових аспектів цієї трансформації є переосмислення підходів до викладання іноземних мов, зокрема англійської. Для вчителя вона відкриває нові горизонти, але водночас ставить і нові виклики.

Нова українська школа має 11 ключових компетентностей, які охоплюють базові уміння та якості, необхідні кожній людині в сучасному світі. Спілкування іноземними мовами означає здатність

розуміти, говорити, читати та писати іноземною мовою, а також налагоджувати міжкультурний діалог [1, с. 11-12].

Викладання англійської мови набуло нового змісту. Це вже не просто оновлення програм чи впровадження сучасних технологій, а глибока зміна всієї освітньої філософії. І учитель сприймає ці зміни не як вимогу «згори», а як можливість переосмислити своє професійне покликання й подивитися на навчання очима дитини.

На перший план виходить комунікація, здатність висловлювати думки, розуміти інших, брати участь у діалогах. Тепер помилки не лякають, бо головне вміння використовувати мову як інструмент спілкування. Англійська перестає бути лише шкільним предметом, вона стає інструментом пізнання світу, способом доступу до глобальної інформації, культур і можливостей. Вивчення предмета часто інтегрується з іншими шкільними предметами та реальним життям. Завдяки цьому навчання стає більш осмисленим і показує практичну цінність знання англійської мови.

Особливе значення набуває індивідуальний підхід. Кожна дитина унікальна, зі своїм темпом, інтересами та потребами. Завдання учителя знайти шлях до кожного учня, створити атмосферу довіри й підтримки, де дитина не боїться бути собою, помилятися й учитися. У класі панує повага до особистості, і кожен має простір для самовираження. Це також передбачає розвиток самостійності: діти вчатьшся шукати інформацію, користуватися цифровими ресурсами, навчатися поза межами класу.

Роль учителя також суттєво змінилася. Ми більше не є єдиним джерелом знань, тепер ми наставники, ментори. Ми створюємо умови для активного навчання, стимулюємо думати, шукати, аналізувати, співпрацювати, допомагаємо долати труднощі, мотивуємо та надихаємо. Ми самі навчаємося щодня: опановуємо нові методики, інтегруємо цифрові інструменти, реагуємо на запити сучасного світу. У такому підході багато гнучкості, живої взаємодії, імпровізації і саме це робить уроки живими й цікавими, як зазначають у МОН України [2].

Оцінювання також зазнало змін [3]. Формувальне оцінювання стало ефективним інструментом підтримки, а не покарання. Воно дає змогу бачити прогрес, а не лише помилки. Учні навчаються оцінювати себе, аналізувати свої результати, допомагати однокласникам через взаємооцінювання. Прозорість критеріїв дозволяє зменшити тривожність і сконцентруватися на навчальному процесі.

Викладання англійської мови в умовах НУШ є викликом, але й можливістю для професійного зростання та реалізації педагогічних

ідей. Це вимагає від учителя гнучкості, креативності та готовності до змін, але водночас дає можливість формувати у учнів не лише знання, а й навички, необхідні для успішної самореалізації в сучасному світі.

Таким чином, НУШ створює умови для розвитку учнів як активних учасників навчального процесу, здатних до самостійного навчання та критичного мислення, що є основою для їхньої успішної самореалізації в майбутньому.

Отже, викладання англійської мови в умовах НУШ – це не просто освоєння нових методик чи технологій. Це можливість формувати у дітей не лише мовні навички, а й самостійність, креативність, відповідальність та відкритість до світу. Кожен урок стає майданчиком для розвитку особистості, де учень вчиться думати, співпрацювати та приймати рішення. І саме в такому середовищі, де знання поєднуються з практикою та життєвими компетентностями, діти отримують підґрунтя для успішного майбутнього.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (New Ukrainian School. Conceptual Principles of Secondary School Reform. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>)
2. Міністерство освіти та науки України. Нова українська школа. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/tag/nova-ukrainska-shkola?&tag=nova-ukrainska-shkola> (Ministry of Science and Education of Ukraine. New Ukrainian School. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/tag/nova-ukrainska-shkola?&tag=nova-ukrainska-shkola>)
3. Наказ Міністерства освіти та науки України «Рекомендації щодо оцінювання результатів навчання здобувачів освіти відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти» (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine «Recommendations on assessing the learning outcomes of education seekers in accordance with the State Standard of Basic Secondary Education») (2024). Retrieved from: <http://www.zakon.rada.gov.ua/>

Гумен Світлана Миколаївна,

вчитель англійської мови, старший вчитель,
Коровинський ЗЗСО, Коровинської сільської
ради Роменського району Сумської області

ЯК ПРАВИЛЬНО СТВОРИТИ ГРУПОВИЙ ПРОЄКТ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ (ПОРАДИ ДЛЯ ПОЧАТКІВЦІВ)

Проектна діяльність – одна з найперспективніших складових освітнього процесу, тому що створює умови творчого саморозвитку та самореалізації учнів, формує всі необхідні життєві компетенції, які Радою Європи були визначені як основні в ХХІ столітті: полікультурні, мовленнєві, інформаційні, політичні та соціальні. Самостійне здобування знань, систематизація їх, можливість орієнтуватися в інформаційному просторі, бачити проблему і приймати рішення відбувається саме через метод проєкту [1].

Метод проєктів – це сукупність прийомів, дій учнів в їх певній послідовності для досягнення поставленої мети, вирішення проблеми, важливої для учнів і оформлених у вигляді кінцевого продукту. Хочу навести декілька прикладів того, як правильно створювати груповий проєкт з англійської мови.

1. Проєкт «Healthy Way of Life and Body Care»

Виставка або стінгазета

Етапи роботи

➤ Знайти інформацію про здоровий спосіб життя і про те, як необхідно доглядати за своїм тілом.

➤ Підібрати картинки, ілюстрації, намалювати плакати.

➤ Підготувати текст (текст для стінгазети або підпису на плакатах)

➤ Оформити стінгазету або виставку.

➤ Розділити ролі для виступу перед іншими групами.

УВАГА! Виступати не повинна одна людина!

2. Проєкт «Health is above Wealth»

Довідник

Етапи роботи

➤ Знайти інформацію (3 блоки інформації: що таке здоров'я, що роблять учні нашого класу, щоб бути здоровими, їх поради та ваші доповнення).

➤ Підібрати картинки, ілюстрації, намалювати малюнки.

➤ Підготувати підсумковий текст, який буде написаний у довіднику.

➤ Оформити довідник (це може бути книжка розміром в половину альбомного листа, презентація на комп'ютері або варіант вашої групи)

➤ Розділити ролі для виступу перед іншими групами.

3. Проєкт «Health and Healthy Life»

Кишеньковий словничок

Етапи роботи

➤ Знайти інформацію та підготувати текст для словничка

4 блоки інформації:

1. Чому важливо вести здоровий спосіб життя?
2. Знайти для кожної літери англійського алфавіту 1-2 слова на тему «Здоров'я та здоровий спосіб життя» (вправи, вітаміни, спорт і т.д.)
3. До кожного слова підписати, чому ви віднесли його в словничок (наприклад vegetables -It is good for health to eat vegetables)
4. Заключна фраза в кінці словничка (прислів'я про здоров'я, порада або все, що ви придумаете)
 - Підібрати картинки, ілюстрації намалювати малюнки.
 - Оформити словничок (це може бути книжка розміром в половину альбомного листка, презентація на комп'ютері або варіант вашої групи)
 - Розподілити ролі для виступу перед іншими групами.

 H honey, heart	 E eyes, exercises
 A air the room, apple	 L lettuce, lemon
 T tomato, take a warm bath	
 H 8 hours sleeping, herb tea	

4. Проєкт «My friend» (4 клас)

Мета: формувати мовну та мовленнєву компетентності в межах теми «Мій друг» (учні навчаються описувати свого друга, розповідати про нього); повторити мовний матеріал за темами «Зовнішність», «Риси характеру», «Відпочинок і дозвілля»; навчити учнів визначати потрібну інформацію, визначати послідовність дій за проєктом; виховувати почуття дружби, взаємодопомоги.

Очікуваний результат (кінцевий продукт): створено модель «Сонечко друзів».

Під час роботи над проєктом діти збирають інформацію про своїх друзів, проводять опитування – роботу в парах, виконують індивідуально письмову домашню роботу. Учителю спрямовує роботу, допомагає уникнути помилок або виправити їх у письмовій роботі, заохочує до подальшої роботи. На наступному уроці діти оформлюють

проект на аркушах паперу жовтого кольору, вирізавши «сонячне проміння» у вигляді долоньок з пальцями, на розвороті пишуть про своїх друзів. З жовтого картону вирізають сонечко, малюють очі, рот, приклеюють «проміння». Презентують свої проекти на уроці англійської мови. Кожен учень розповідає про свого друга, описує його зовнішність, характер, захоплення.

Презентація або захист проекту

(Проект захищають не менше 2 осіб)

Наведу найпростіші фрази, як презентувати свою роботу.

Назва проекту The project is called...

The name of our project is...

1. Короткий зміст (кілька пропозицій, приклади з тексту проекту)

The project is about...

It tells about...

It is devoted to...

In our project we tell about.... For example..

2. Чим корисний проект (допомагає замислитися про своє здоров'я, розповідає про здоров'я, у проекті є корисні поради...)

This project is useful because...

It is good because it is help to...

It is useful because there are good advice (rules)about...

3. Ваше ставлення до проекту (сподобалося чи ні , було цікаво і т.д.)

I liked to work at the project because...

The project was interesting / boring because we... (found new words, made pictures. Worked in groups...)

Метод проектів знаходить все більше поширення у системі освіти різних країн світу. Причини цього явища, як вважають дослідники, криються не тільки у сфері педагогіки, а й у сфері соціальної, а саме:

➤ необхідність не стільки передавати учням суму тих чи інших знань, скільки навчити їх здобувати знання самостійно, використовувати їх для вирішення нових пізнавальних і практичних задач;

➤ актуальність розвитку в учнів комунікативних навичок, умінь працювати в різноманітних групах, виконувати соціальні ролі (лідера, виконавця, посередника і т. ін.), долати конфліктні ситуації;

➤ необхідність широких людських контактів, точками зору на одну проблему, знайомства з різними культурами;

➤ значущість для діяльності людини умінь користуватися дослідницькими методами: збирати необхідну інформацію, аналізувати її з різних точок зору, припускати, робити висновки.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Полат, Є. С. (2003). *Нові педагогічні та інформаційні технології в системі освіти*. Видавничий центр «Академія».

Яковенко Людмила Іванівна,

учитель англійської мови,

ЗОШ I-III ступенів №7

Роменської міської ради Сумської області

УЧАСТЬ У МІЖНАРОДНИХ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЯХ ЗА ПРОГРАМОЮ «GENERATION GLOBAL» НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Використання відеоконференцій на уроках англійської мови допомагає моїм учням створити більш інтерактивне, ефективне та зручне середовище. Відеоконференції за програмою «Generation Global» дозволяють учням 8-11 класів узаємодіяти в реальному часі та практикувати мовлення. Усі відеоконференції проводяться тільки на платформі Zoom, забезпечуючи можливість спілкування з однолітками з усього світу та обміну досвідом. Учні мають можливість спілкуватися безпосередньо з фасілітатором та іншими учнями. Це сприяє подоланню мовного бар'єру та активному вивченню англійської мови.

Відеоконференції можна проводити зі школи, з дому, з укриття та будь-якого безпечного місця, де є інтернет, що робить навчання доступним, цікавим та більш гнучким. Платформа Zoom для відеоконференцій за програмою «Generation Global» пропонує учням додаткові функції, зокрема чат, дошку, з якою працює лише фасілітатор та спільний доступ до екрану. Це робить всі відео-конференції та відеозустрічі більш цікавими та ефективними.

Фасілітатор завжди надає оперативний зворотній зв'язок учням, що сприяє покращенню мовних навичок та виправленню помилок. Фасілітатор майже завжди просить повторити запитання та учні також використовують груповий чат, де також можуть ознайомитися з різними запитаннями однолітків. Я як учитель англійської мови хочу допомогти учнівській молоді ставитися до різноманіття світу неупереджено, і виконання простих вправ, які не йдуть врозріз

з навчальною програмою, а саме матеріали та вправи для відеоконференцій, можуть допомогти мені досягти цього.

Варто звернути увагу на той факт, що мої учні майже завжди беруть участь у глобальних дискусіях через вільний доступ до соціальних мереж. Завдяки Інституту Тоні Блера За Глобальні Зміни програма «Generation Global» працює, щоб уникнути екстремізму та забезпечити співіснування. Готуючись до відеоконференцій, користуюся ресурсами та матеріалами Інституту Тоні Блера.

Під час практикування діалогів на відеоконференціях за програмою «Generation Global» важливо із самого початку створити безпечну атмосферу, у якій учасники відчуватимуть захищеність під час обміну ідеями. Безпечний простір – це середовище, де кожен має змогу вільно висловлювати свої думки, відчувається комфортно, а перебіг діалогу не переривається. Працюючи зі своїми учнями за програмою «Generation Global» з 2017 року, користуюся порадами фасилітаторів програми щодо створення безпечного середовища під час проведення відеоконференцій та відеозустрічей. Ми спочатку ознайомлюємося з правилами поведінки, яких повинні дотримуватися всі учасники.

Рівень довіри між учнями має бути достатньо високим. Лише в цьому випадку учні будуть мати можливість практикувати свої навички діалогу, обговорювати несуперечливі проблеми. Я завжди закликаю учнів бути неупередженими, оскільки, будучи залученими до таких форм роботи, учні можуть дослідити точку зору інших учасників відеоконференцій. Дуже важливо, щоб кожен учень був почутий на відеоконференціях або принаймні, щоб кожен мав можливість висловити свою думку під час діалогу. Деякі мої учні є сильними промовцями, вони дуже активні в різних діалогах та дебатах. Але є й такі, які мають низьку самооцінку та їм не вистачає впевненості вести діалоги з однолітками з різних країн. У справжньому діалозі повинен бути почутий кожен.

Після кожної відеоконференції потрібно проводити рефлексію. Для цього я завжди використовую вправи «Обмін ідеями» та «Послухай мене!». Моїм учням потрібно придумати та записати три ідеї, а потім поділитися з партнером або групою. Я викликаю учнів у довільному порядку для відгуку. Учні завжди записують три ідеї та обговорюють її з партнером. Далі всі уважно слухають коментарі і я прошу учнів проголосувати за найкращий коментар. Учні можуть рухатися по класу та ділитися своїми ідеями.

Участь у відеоконференціях за програмою «Generation Global» дає можливість розвивати лідерські якості дітей. Лідерство сприймається як уміння забезпечити підтримку однокласників, які беруть участь у відеоконференціях чи глобальних партнерів. Прикладами такої діяльності є піклування про партнера з наданням гарного фідбеку, підтримання розуміння та залучення ще ширшої спільноти для опрацювання тем, які обговорювались з партнерами зі шкіл в усьому світі.

Найкращими порадами для участі учнів у відеоконференціях за програмою «Generation Global» вважаємо такі:

1. Намагайтеся ставити різні запитання, які допоможуть дізнатися, чому ровесники роблять та думають інакше.
2. Коли починаєш говорити, починай із привітання та посмішки та закінчуй словом «дякую».
3. Будь завжди допитливим. Став ровесникам запитання, які дозволять тобі більше дізнатися про їх цінності та переконання.
4. Завжди май при собі ручку та записник або папір. Роби нотатки, коли слухаєш інших, щоб допомогти собі сформулювати відповіді на запитання.
5. Якщо ти нервуєш, вдихни глибоко, потім говори.
6. Завжди висловлюй свою позицію, ніколи не говори за інших. Використовуй слово «я».
7. Ніколи не соромся попросити повторити запитання, якщо ти потребуєш пояснення того, що було сказано в діалозі.
8. Завжди висловлюйся зрозуміло і яскраво, як тільки можеш.

Спілкування із світовими партнерами – це прекрасна можливість для моїх учнів використати свої уміння на практиці, дізнатися про різноманітність культур та вірувань. Участь у відеоконференціях за міжнародною програмою «Generation Global» дозволяє моїм учням бути більш відкритими і зацікавленими членами суспільства. Це завжди дає їм змогу досліджувати, озвучувати та розвивати свої цінності.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. STEM Rankings Best High Schools. U.S. New Rankings . Retrieved from <http://www.usnews.com/education/best-high-schools/national-rankings/stem/> .
2. Generation Global. *Generation Global – Free Global Citizenship Education Programme*. URL: <https://generation.global/>.

3. Video Conferences | Generation Global. *Generation Global – Free Global Citizenship Education Programme*. URL: <https://generation.global/videoconferences>
4. Вище проф. училище 19 м. Дрогобича. Демкович О.В. Використання інтерактивних технологій на уроках англійської мови, 2022. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=MQA9B_y0IpQ.

Крамар Лада Миколаївна,
викладач фізики та астрономії,
відокремлений структурний підрозділ
Машинобудівний фаховий коледж
Сумського державного університету

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У НАВЧАННІ ФІЗИКИ: З ДОСВІДУ РОБОТИ

Важко собі уявити сучасне життя без використання цифрових технологій, тому навчальний процес поступово також перетворюється на цифровий простір. Існує велика кількість освітянських платформ, які дозволяють сучасному викладачеві урізноманітнити подання матеріалу, сприяти підвищенню зацікавленості процесом навчання.

Починаючи з глобального карантину, здобувачі освіти звикли сприймати навчальну інформацію у вигляді розповіді викладача під час ілюстрації слайдів на презентації. Їх вже не дивує використання гіф анімацій природніх процесів та вставки невеликих відеодослідів, що наявні на слайді, використання відеосимуляцій законів природи, дослідницьких установок на платформі *PhET Interactive Simulations*. Як же здивувати здобувача освіти і привернути увагу на занятті?

На власному досвіді переконалася, що використання власноруч створеного діпфейку вченого, який жив і працював у минулих сторіччях та розповідає своїм нащадкам про власні здогадки, проведені експерименти, роздуми дивує студентів і привертає увагу, мотивує до вивчення нової теми [7].

Під час вивчення астрономії за допомогою дипфейків можна здійснювати міжпредметні зв'язки, наприклад, із зарубіжною літературою, що сприяє розширенню кругозору студентів та їх обізнаності, спонукає до власних пошуків цікавих історичних фактів про астрономічні відкриття [8].

Також використання діпфейків на заняттях має й виховну функцію – це дає змогу пояснити студентам, що сучасне життя, в якому будь-хто може створити такий відеоматеріал, виклик навчитися сприймати отриману інформацію крізь призму критичного мислення.

Наприклад, ми створювали такі дипфейки на платформі *Hedra* та *Vidnoz*.

Пам'ятаючи, що набридає сприйняття інформації у вигляді сухої теорії, вважаємо корисним урізноманітнення подачі інформації. А саме деяку частину матеріалу подавати у вигляді окремих аркушів коміксів. Згенеровані штучним інтелектом яскраві роз'яснювальні картинки і створені діалоги між персонажами сприяють підвищенню зацікавленості темою. Для створення таких коміксів використовую безкоштовну інтернет платформу Гліф – альфа:

[https://](https://glif.app/@Lemn/glifs/cm2wylrl9000pi3g6ptw5yesh)

glif.app/@Lemn/glifs/cm2wylrl9000pi3g6ptw5yesh . [6]

Для підтримання стійкої уваги протягом заняття іноді первинне закріплення отриманих знань цікаво провести у вигляді конкурсу зі складання пазла, що дозволить перемикатися з одного виду навчальної діяльності на інший, і урізноманітнить роботу протягом заняття. На допомогу прийде безкоштовна платформа Jigsaw Planet . [1]

Пам'ятаючи, що здорове змагання між студентами відіграє ще й мотиваційну роль, а також для кращого засвоєння матеріалу, вважаю корисним періодично влаштовувати вікторини на платформі Kahoot. У якості заохочення можна запропонувати переможцям заохочувальні бали до усної відповіді або під час вирішення розрахункових задач на занятті на дошці з відкритим доступом, яка дозволяє хоч якось відтворити атмосферу занять в аудиторії [3].

Використовуємо платформу Kahoot для проведення вхідного тестування (перед початком вивчення нового розділу фізики) і з'ясування рівня залишкових знань з теми. Після опанування навчального матеріалу також проводиться вікторина і порівнюються результати для визначення рівня покращення сприйняття теми. Порівняння потрібне самим здобувачам освіти і не передбачає бонусів, тому перед початком вхідного

тестування зазначається, що реєстрація можлива під «ніком». Це дозволяє не комплексувати студентам із слабкою шкільною підготовкою перед одногрупниками.

Використання платформи Kahoot має переваги перед звичайним тестуванням в Google формі у тому, що викладач має можливість виставити час для вибору здобувачем освіти правильної відповіді на поставлене запитання (зазвичай це 20 секунд), що унеможливорює використання допомоги від штучного інтелекту. [3]

Для проведення практичних занять з розв'язування задач використовуємо дошку з відкритим доступом, посилення на яку надаю у чаті відео конференції. Це дозволяє залучати здобувачів до активної участі в процесі розв'язування задач. Зараз цей контент <https://www.tldraw.com/> є безкоштовним. Але є невеликий недолік – можливість входу без авторизації, що не дозволяє вчителю контролювати процес залучення студентів до роботи на дошці [2]

Під час підведення підсумку заняття чи підсумків вивчення окремої теми вважаємо за потрібне наголошувати на тому, що будь-яке природнє явище чи то фізичний закон, метод дослідження законів природи має свої позитивні і негативні прояви. У цьому допомагає безкоштовна платформа Гліф – альфа: https://glif.app/@mrTvister_ai/glifs/cm476kloj007p9xjrdg2pvvns . [4]

На заняттях з астрономії ефектно виглядає використання 3-D панорамних віртуальних картин із зображенням ландшафтів планет чи супутників Сонячної системи, які створює за власним написанням промтом безкоштовна платформа Skybox AI.

Наприклад, панорамне зображення американського астронавту на Місяці: <https://skybox.blockadelabs.com/c07f60757fa1c32ced7ea2d32a51965e>. [5]

Можливе створення і панорамного зображення, наприклад, сучасної фізичної лабораторії для роботи з іонізуючим випромінюванням: <https://skybox.blockadelabs.com/deef43edf4f6f1c73e2bd21840476251> чи <https://skybox.blockadelabs.com/21f94f8b9c46ffef879fc32ee581dad7> . [5]

Стрімке зростання кількості доступних нейромереж для створення освітнього продукту надихає викладачів на постійну методичну роботу.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

Електронні ресурси

1. Головоломки. URL: <https://www.jigsawplanet.com/>
2. Інтерактивна дошка з відкритим доступом. URL: <https://www.tldraw.com/>

3. Кахут. URL: <https://kahoot.com/kahoot-kids-ukr/>
4. Плюси і мінуси. URL: https://glif.app/@mrTvister_ai/glifs/cm476kloj007p9xjrdg2pvvns
5. Створення панорамних зображень. URL: <https://skybox.blockadelabs.com/>
6. Супер комікси. URL: <https://glif.app/@Lemn/glifs/cm2wylr19000pi3g6ptw5yesh>
7. Hedra. URL: <https://www.hedra.com/>
8. Vidnoz. URL: <https://www.vidnoz.com/>

Демидова Євгенія В'ячеславівна,
доктор філософії,
викладач спеціальних дисциплін,
ДНЗ «Сумське вище професійне училище
будівництва та автотранспорту»,
м.Суми, Україна

ВИКОРИСТАННЯ PADLET ЯК ІНСТРУМЕНТУ ОРГАНІЗАЦІЇ ЦИФРОВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

(на прикладі підготовки лаборантів хіміко-бактеріологічного аналізу)

У сучасних умовах цифровізації освіти особливої актуальності набуває створення ефективного цифрового освітнього середовища, яке не лише підтримує освітній процес, а й сприяє формуванню у здобувачів освіти ключових і професійних компетентностей, особливо у випадку спеціальностей прикладного спрямування, зокрема, таких, як «Лаборант хіміко-бактеріологічного аналізу». Традиційні форми організації навчання дедалі частіше виявляються недостатніми для повноцінного залучення здобувачів у навчальну діяльність та розвитку цифрової грамотності.

Натомість упровадження хмарних сервісів, зокрема, платформи *Padlet* відкриває нові можливості для конструювання візуально-структурованого та педагогічно обґрунтованого цифрового середовища, яке забезпечує інтеграцію різних видів навчальної інформації, сприяє розвитку самостійності, рефлексії, взаємодії та формуванню цифрових навичок.

Ми створили електронний навчальний засіб на базі дошки Padlet, що використовується у викладанні курсу «Спеціальна технологія» для здобувачів освіти за спеціальністю «Лаборант хіміко-бактеріологічного аналізу» (рис.1).

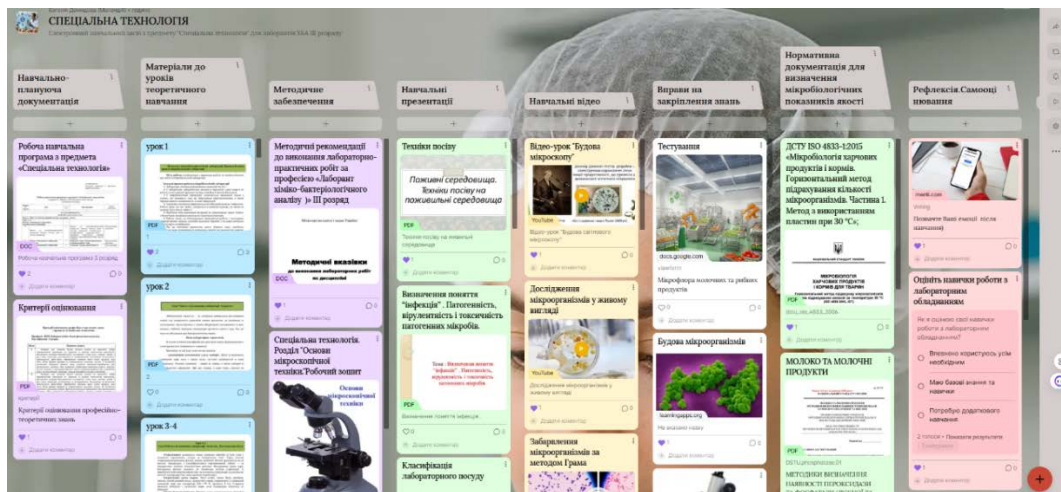

Рис.1 ЕНЗ «Спеціальної технології»

Ресурс структуровано відповідно до принципів модульності, відкритості, зручності навігації та мультимедійності. Кожен блок на навчальній дошці виконує специфічну, але взаємопов'язану функцію, спрямовану на покращення освітнього процесу, полегшення доступу до навчальних матеріалів та забезпечення ефективного контролю знань.

Дошка містить такі функціональні блоки:

1. **Навчально-планувальна документація** охоплює робочу програму, критерії оцінювання, графік навчального процесу, що забезпечує ознайомлення здобувачів із вимогами до навчання.

Цей блок є фундаментом освітнього процесу. Він надає здобувачам чітке розуміння структури, вимог та очікувань щодо навчання. Завдяки робочій програмі критеріям оцінювання та графіку навчального процесу студенти можуть ознайомитися з цілями та завданнями курсу, зрозуміти, як їх будуть оцінювати, планувати свій час та організовувати навчання.

2. **Матеріали до уроків теоретичного навчання** – електронні варіанти конспектів занять, структурованих за темами. Цей блок слугує основною базою для вивчення теоретичного матеріалу. Наявність електронних варіантів конспектів, структурованих за темами, забезпечує здобувачам легкий доступ до навчального контенту у будь-який час, можливість самостійного опрацювання матеріалу, зручність для повторення та закріплення вивченого, додаткові ресурси для тих, хто пропустив заняття або потребує поглибленого вивчення.

3. **Методичне забезпечення** – методичні рекомендації до виконання лабораторно-практичних робіт, електронний робочий зошит. Цей блок є практичним посібником для виконання завдань, що вимагають застосування теоретичних знань. Методичні рекомендації та електронний робочий зошит допомагають здобувачам зрозуміти алгоритм виконання лабораторно-практичних робіт, правильно

оформлювати результати досліджень, відпрацьовувати практичні навички, систематизувати свої записи та спостереження

4. Навчальні презентації. Цей блок відповідає за візуалізацію та структурування складної навчальної інформації. Презентації у різних форматах (*Prezi.com, Canva, PowerPoint*) допомагають здобувачам краще засвоювати візуально представлену інформацію, розуміти складні концепції (наприклад, мікроскопія, поживні середовища, класифікація мікроорганізмів) через схеми, зображення та анімації, підтримувати увагу та інтерес до навчання, зручно переглядати ключові аспекти тем.

5. Навчальне відео. Цей блок забезпечує динамічний та наочний спосіб подачі матеріалу, особливо для демонстрації процесів та складних маніпуляцій. Відео-уроки дозволяють здобувачам бачити реальні дії та процедури, краще розуміти складні етапи виконання робіт, самостійно переглядати демонстрації стільки разів, скільки потрібно, ефективніше готуватися до практичних занять.

6. Вправи на закріплення знань. Цей блок є інструментом для самоконтролю та активного навчання. Інтерактивні тести та вправи на різних платформах дають здобувачам можливість перевірити рівень засвоєння матеріалу, виявити прогалини у знаннях, відпрацьовувати навички розв'язання задач та аналізу інформації, отримати миттєвий зворотний зв'язок щодо своїх відповідей.

7. Нормативна документація. Цей блок є джерелом офіційної та регламентуючої інформації, що є критично важливим для спеціальностей, пов'язаних з мікробіологічним аналізом. Електронні копії стандартів ДСТУ, інструкцій та методик дозволяють здобувачам ознайомитися з галузевими стандартами та вимогами, розуміти правила та процедури проведення аналізів, готуватися до професійної діяльності з дотриманням нормативних вимог, забезпечити точність та достовірність своїх досліджень.

8. Рефлексія та самооцінювання. Цей блок виконує функцію зворотного зв'язку та індивідуалізації навчання. Сервіси голосування та анкетування дозволяють викладачу виявити рівень задоволеності здобувачів навчальним процесом, діагностувати труднощі, з якими стикаються здобувачі, запропонувати індивідуальні траєкторії навчання та додаткові ресурси, а здобувачу – усвідомити свої успіхи та проблемні зони, а також брати участь у покращенні навчального процесу.

Таким чином, ці блоки створюють комплексне та інтерактивне навчальне середовище, що підтримує здобувачів на всіх етапах навчання – від планування до самоконтролю та рефлексії. Особливістю застосування *Padlet* стала можливість інтеграції навчальних ресурсів

різних форматів (текстових, візуальних, відео, інтерактивних), що забезпечило умови для індивідуалізації та диференціації навчання. Окрім цього, з'явилася змога здійснювати безперервне оновлення змісту та зворотний зв'язок у реальному часі.

Упровадження Padlet як цифрового освітнього середовища продемонструвало такі ефекти:

- підвищення мотивації здобувачів завдяки мультимедійності та елементам гейміфікації;
- покращення засвоєння теоретичних знань завдяки візуалізації;
- формування професійної самостійності через індивідуальне планування траєкторії навчання;
- залучення до активної пізнавальної діяльності через вправи, тести, проєктні завдання;
- забезпечення академічної прозорості шляхом відкритого доступу до навчальної інформації;
- підтримка зворотного зв'язку, формування навичок самооцінювання.

Таким чином, досвід використання Padlet у підготовці лаборантів хіміко-бактеріологічного аналізу підтверджує ефективність цієї платформи як інструменту організації цифрового освітнього середовища. Padlet забезпечує інтеграцію різних видів навчальної діяльності, підвищує залученість здобувачів, сприяє формуванню цифрових та професійних компетентностей.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Padlet. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://padlet.com>

Шищенко Інна Володимирівна,

доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри математики,
фізики та методик їх навчання,
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка

ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ ДЛЯ МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Трансформація освіти передбачає упровадження інструментів, що створюють нові форми інновацій і замінюють окремі елементи освітнього процесу для досягнення сучасних цілей, визначених

потребами суспільства. Це не просто вдосконалення традиційних методів, а глибинні зміни, які вимагають від закладів освіти, педагогів та учнів готовності приймати і використовувати новітні технології.

Світова освітня система розвивається в напрямі доступної якісної вищої освіти, активізації міжнародної співпраці, зростання ролі гуманітарних дисциплін та впровадження інновацій з урахуванням національної специфіки.

Проте ключовим трендом сьогодення є масштабна цифровізація освіти. Швидкий розвиток цифрових технологій змінює всі сфери життя, створюючи як можливості, так і виклики для освіти. Сучасний ринок праці вимагає від фахівців гнучких знань, здатності оперативно адаптуватися до змін і впевнено використовувати цифрові інструменти. Це стосується і пересічних громадян, яким дедалі більше потрібні інформаційно-цифрові компетентності для користування соціальними послугами. Пандемія COVID-19 значно прискорила ці процеси, а російська агресія проти України стала додатковим каталізатором цифрової трансформації суспільства.

В умовах швидких технологічних змін освіта має бути гнучкою, інноваційною та здатною ефективно функціонувати навіть у дистанційному форматі. Це потребує від закладів освіти швидкої адаптації, освоєння нових інструментів комунікації та створення ефективного цифрового середовища. Викладачі і студенти повинні бути підготовленими до роботи в онлайн-просторі, а вчителі – виступати провідниками цифрових знань, здобутих як у формальній, так і неформальній освіті [1].

Важливо враховувати і психологічний вплив цифрових технологій на різні вікові групи. Сучасна освіта має швидко реагувати на соціальні потреби, підтримуючи високий рівень цифрової грамотності.

Цифровізація суттєво вплинула й на математичну освіту, змінюючи підходи до навчання, викладання та оцінювання. Використання онлайн-платформ, інтерактивних сервісів, віртуальних лабораторій та електронних ресурсів забезпечило безперервність освітнього процесу в умовах пандемії та війни. Інструменти на кшталт GeoGebra, Desmos, Moodle чи Google Classroom відкрили нові можливості для вивчення математики.

Сьогодні цифрова та інформаційна грамотність стали невід'ємною складовою математичної компетентності. Учні та студенти повинні не лише знати математичні моделі, а й уміти будувати, аналізувати та інтерпретувати їх за допомогою цифрових засобів. Це зміщує фокус із механічного запам'ятовування формул на розвиток критичного, аналітичного та алгоритмічного мислення.

Цифрові технології також зробили навчання більш персоналізованим, даючи змогу адаптувати складність завдань до рівня кожного учня. Водночас зростає потреба у підвищенні ІТ-компетентності вчителів, щоб уникнути зниження якості математичної підготовки.

У сучасному освітньому середовищі значення інформаційних (ІТ) та цифрових (ЦТ) технологій у професійній підготовці майбутніх учителів математики зростає з кожним роком. Застосування комп'ютерних математичних систем стало невід'ємною складовою освітнього процесу, адже такі засоби суттєво покращують якість підготовки, роблять її більш інтерактивною та орієнтованою на практичні результати. Разом з тим комп'ютерна підтримка відповідає сучасним педагогічним стандартам і вимогам до підготовки фахівців, оскільки вона розширює можливості педагогічної діяльності та створює нові стимули для творчої експериментальної роботи як студентів, так і викладачів.

Ще одним трендом сучасних трансформацій математичної освіти є впровадження STEM-освіти в українських школах, що ставить перед учителями математики низку значних викликів. Однією з головних проблем є недостатня міждисциплінарна підготовка педагогів. Багато вчителів математики не мають достатнього досвіду або знань у суміжних галузях, таких як фізика, хімія, біологія чи інженерія, що ускладнює інтеграцію цих дисциплін у єдиний навчальний процес.

Викликом є складність інтеграції абстрактної математики з реальними STEM-задачами. Учні часто сприймають математику як сукупність відірваних від життя формул та теорем, не бачачи її практичного застосування. Зацікавленість учнів до вивчення STEM-дисциплін значно підвищиться, якщо вони бачитимуть практичне застосування отриманих знань. У довгостроковій перспективі це призведе до формування інноваційного середовища у закладах освіти, де вчителі та учні активно використовують сучасні технології для дослідження та творчості, готуючись до викликів майбутнього (рис. 1).

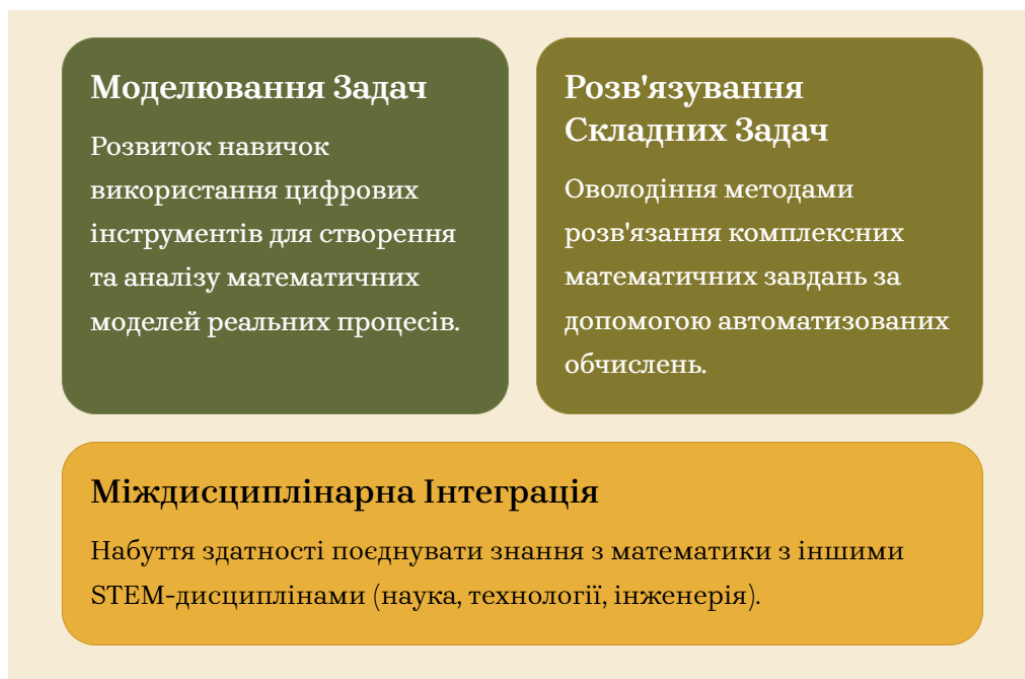

Рис. 1. Інструменти математики для міждисциплінарних STEM-проектів

Завдання вчителя полягає в тому, щоб показати, як математичні моделі допомагають розв'язувати конкретні проблеми з повсякденного життя, науки та інженерії. Крім того, обмежений доступ до сучасних освітніх технологій та програмного забезпечення, а також недостатня кількість годин на формування практичних навичок моделювання та симуляції, є серйозними перешкодами. Подолання цих викликів вимагає системного підходу до підготовки вчителів та забезпечення їх необхідними інструментами та ресурсами.

Отже, можемо виокремити такі впливи трансформації освітнього простору України на математичну освіту. Модернізація освіти в Україні передбачає реалізацію концепції Нової української школи, розвиток дистанційного та електронного навчання, а також формування навичок роботи з інформаційним контентом – особливо актуальних в умовах війни.

Цифрове суспільство та вимоги ринку праці потребують від учнів уміння працювати з великими обсягами інформації, критично її оцінювати та володіти цифровими навичками. Це зумовлює необхідність формування інформаційно-цифрових компетентностей ще у школі та відповідної підготовки вчителів, зокрема математиків.

Цифрова трансформація відкриває нові перспективи для математичної освіти, але вимагає системної підтримки, підвищення цифрової культури та збалансованого поєднання традиційних і новітніх методів навчання.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Шищенко І.В. Розвиток інформаційно-цифрової компетентності учнів в умовах НУШ: теоретико-практичні аспекти професійної підготовки вчителя : монографія. [за наук. ред. О.В. Семеніхіної]. Суми : [ФОП Цьома С.П.], 2023. 310 с.

Куш Людмила Миколаївна,
вчителька інформатики,
Роменський ліцей № 4
імені Героя України Тетяни Маркус
Роменської міської ради Сумської області

ГЕЙМДИЗАЙН ТА РОЗРОБКА ІГОР ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИВЧЕННЯ ПРОГРАМУВАННЯ ТА АЛГОРИТМІВ У СТАРШІЙ ШКОЛІ

У сучасному освітньому просторі перед викладачем інформатики постає завдання, що виходить за межі простої передачі знань. Важливо не лише навчити учнів основам програмування, а й розвинути інтерес, критичне мислення та підготувати до викликів цифрового майбутнього. Традиційні методи, що базуються на абстрактних завданнях, часто не здатні утримати увагу сучасної молоді, яка виросла в умовах домінуючої ролі ігрового контенту. Як зазначає С. Макаренко, використання комп'ютерних ігор у навчанні сприяє розвитку когнітивних функцій та підвищенню мотивації [4, с.21]. Таким чином, геймдизайн та розробка ігор перетворюються з розваги на потужний педагогічний інструмент, що дозволяє зробити процес навчання інформатиці захопливим, осмисленим та практично орієнтованим. Ця доповідь має на меті обґрунтувати педагогічну доцільність інтеграції геймдизайну в освітній процес, демонструючи, як він сприяє глибокому засвоєнню знань та формуванню ключових навичок для майбутніх фахівців у сфері ІТ.

1. Мотивація та залучення учнів в освітній процес.

Найважливішою перевагою використання геймдизайну є його здатність докорінно змінити ставлення учнів до програмування. Замість виконання рутинних завдань, учні отримують чітку та привабливу мету – створення власної, функціональної гри. Цей процес перетворює їх з пасивних споживачів на активних творців, що є ключовим фактором для підвищення мотивації.

Наукові дослідження підтверджують ефективність такого підходу. За даними опитувань, 92% учнів, які брали участь у проєктах з розробки ігор, відзначили значне зростання інтересу до вивчення інформатики [1, с. 34]. Крім того, проєктна діяльність у сфері геймдизайну сприяє підвищенню самооцінки та наполегливості. Учні вбачають прямий зв'язок між своїми зусиллями та кінцевим результатом – працюючою грою. Це формує відчуття успіху, що є потужним стимулом для подолання труднощів та вивчення нового матеріалу. Використання доступних ігрових рушіїв, таких як Unity або Godot, що мають візуальні редактори та широкий функціонал, дозволяє навіть новачкам швидко досягти відчутних результатів, що ще більше посилює їхню залученість.

2. Глибоке засвоєння алгоритмів та програмування через практику.

На відміну від традиційного вивчення, де алгоритми часто розглядаються як абстрактні теоретичні концепції, розробка ігор стимулює учнів застосовувати їх для розв'язання реальних, відчутних проблем. Це забезпечує не просто запам'ятовування, а глибоке розуміння принципів їхньої роботи [2, с. 56].

3. Інтеграція штучного інтелекту та кар'єрні можливості.

Сучасний геймдизайн неможливий без штучного інтелекту (ШІ). Учні старших класів можуть робити перші кроки в цьому напрямку, створюючи прості алгоритми поведінки неігрових персонажів (NPC). Це дозволяє знайомити їх з основами машинного навчання та розробки алгоритмів прийняття рішень. Наприклад, можна запропонувати учням запрограмувати поведінку ворога, який переслідує гравця, або персонажа, який реагує на навколишнє середовище.

Цей досвід має пряме відображення в майбутніх кар'єрних перспективах. Геймдизайн – це не лише розробка ігор, а й повноцінна індустрія з різноманітними спеціалізаціями:

- програміст ігор;
- геймдизайнер;
- тестувальник (qa);
- художник-аніматор;
- розробник штучного інтелекту

Ознайомлення із цими професіями в шкільні роки допомагає учням зробити усвідомлений вибір майбутнього фаху. Згідно з дослідженням [4], 85% роботодавців у сфері ІТ відзначають, що «м'які» навички є так само важливими, як і технічні, а в деяких випадках – навіть важливішими [4, с. 56].

4. Розвиток міждисциплінарних та «м'яких» навичок.

Геймдизайн та розробка ігор є ідеальним майданчиком для формування «м'яких» навичок (soft skills), які є критично важливими для успішної кар'єри в будь-якій сфері [3, с. 91]. Проектна діяльність у цій галузі сприяє:

- Командній роботі: Розробка гри є складним процесом, який майже завжди вимагає командної співпраці. Учні вчаться розподіляти ролі (програміст, геймдизайнер, художник), домовлятися, вирішувати конфлікти та ефективно комунікувати.

- Критичному мисленню та вирішенню проблем: Пошук та виправлення помилок у коді (дебагінг) – це постійний процес, що вимагає аналітичного мислення та наполегливості. Учні вчаться самостійно знаходити рішення та не здаватися перед труднощами.

- Креативності та інноваційності: Геймдизайн вимагає творчого підходу до вирішення завдань. Учні не просто пишуть код, а створюють унікальні ігрові механіки, сценарії та візуальні світи.

Згідно з дослідженням С.Макаренка, 85% роботодавців у сфері ІТ відзначають, що «м'які» навички є так само важливими, як і технічні, а в деяких випадках – навіть важливішими [4, с. 56].

Отже, геймдизайн та розробка ігор є потужним, інноваційним та ефективним інструментом для викладання інформатики у старшій школі. Цей підхід дозволяє перетворити учнів із пасивних споживачів цифрового контенту на активних творців. Використання геймдизайну не лише підвищує мотивацію та залученість, а й забезпечує глибоке розуміння програмування та алгоритмів через практичне застосування, а також формує комплекс міждисциплінарних і «м'яких» навичок, що є ключовими для успішної кар'єри в сучасній ІТ-індустрії. Це інвестиція в майбутнє, яка готує молодь до викликів та можливостей, що чекають на них у світі високих технологій.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Гончаренко, А. Ю. (2020). Гейміфікація в освіті: сучасні тенденції та перспективи. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Педагогіка»*, 45, 20-30.
2. Кравченко, О. П. (2020). Методика викладання програмування в ігровій формі. *Інформаційні технології в освіті*, 21, 54-62.
3. Левченко, В. С. (2021). Розвиток «м'яких» навичок у майбутніх ІТ-фахівців. *Проблеми сучасної освіти*, 17, 88-95.

4. Макаренко, С. Р. (2021). Психологічні аспекти використання комп'ютерних ігор у навчанні. *Психологічні науки: проблеми та перспективи*, 15, 20-29.

Крамар Олексій Петрович,

викладач інформатики,
відокремлений структурний підрозділ
Машинобудівний фаховий коледж
Сумського державного університету

ОПТИМІЗАЦІЯ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ЦИФРОВИМИ ІНСТРУМЕНТАМИ ОЦІНЮВАННЯ

Реалії сьогодення призвели до того, що тепер для вступу у заклади вищої освіти України абітурієнт має здати незалежне зовнішнє оцінювання знань та вмінь набутих у школі у вигляді Національного мультипредметного тесту. За часи глобальної пандемії та війни здобувачі освіти звикли проходити різноманітні тести і отримувати оцінки за результатами тестування. Але існує декілька відмінностей між проходженням національного мультипредметного тесту від звичайних навчальних і оцінювальних тестів у навчальному закладі, а саме:

- Обмеження за часом виконання роботи;
- Більша різноманітність тестових завдань (обери слово, що пропущене у реченні, або запиши слово);
- Завдання на створення пар;
- Завдання на хронологію подій або порівняння величин.

Для того, щоб здобувачі освіти більш комфортно почували себе під час проходження національного мультипредметного тесту, вважаю доречним ввести в практику проходження тестування під час навчального процесу тестів, що мають обмежений термін роботи. Це спонукатиме майбутніх абітурієнтів правильно розподіляти свій час при роботі над завданнями тестів і основам тайм-менеджменту.

Наразі існує безліч додаткових безкоштовних і платних програм, що дають змогу встановити як термін виконання тестування, так і тривалість роботи над завданнями тесту. У цих програмах, як і при роботі над національним мультипредметним тестом, на екрані ведеться зворотній відлік часу, що дозволяє навчити здобувача освіти слідувати

за власним темпом роботи і правильно встановлювати часові рамки роботи над завданнями.

Відокремлений структурний підрозділ Машинобудівний фаховий коледж Сумського державного університету під час онлайн-навчання працює на платформі Google Class. Для встановлення таймеру при роботі з тестами, які створені на цій платформі, я використовую програму Form Timer, перевагами якої вважаю простоту встановлення на конкретний Google тест, виставлення часу надання доступу до тестування, наявність таймера із зворотнім відліком часу, автоматично сформована таблиця – звіт по результатах проходження тесту, в якому подається інформація про здобувачів освіти, що виконали цей тест, тривалість роботи над завданнями, час початку роботи, кількість правильних відповідей. На превеликий жаль, ця програма не є повністю безкоштовною, але має пробний термін безкоштовного користування. [3]

Також є подібна програма, що дозволяє обмежувати час роботи над тестом, – це Timer + Proctor Google Forms, яка також встановлюється у вигляді додатку до створеного Google тесту. Так як ця платформа має невеликий безкоштовний пробний термін використання, я застосовую її під час проведення контрольного модульного оцінювання.

Станом на зараз простий і зручний генератор створення Google тестів має лише одну можливість створення завдань із вибором однієї відповіді у списку, що розкривається, тоді як у завданнях наприклад з англійської мови, історії України в національному мульти-предметному тесті різновидів таких завдань доволі багато.

Викладачам доречно використовувати безкоштовну платформу, що надає створені за шкільною програмою готові тести або дозволяє самостійно генерувати завдання. Це платформа безкоштовних онлайн-тестів Just Class. [2] Перевагами її є створення тестів з обмеженням терміну виконання роботи, тривалістю роботи над тестом, наявність завдань, у яких в речення потрібно вставити пропущений термін (у спливному віконці надається вибір термінів), завдання на встановлення хронології подій або порівнянь величин по заданому критерію, встановлення пар на відповідність, перетягування віконця з правильною відповіддю. Також привабливим для роботи із цією платформою в якості створення тестів у вигляді домашнього завдання є вибір оцінювання роботи: оцінка за 12-бальною шкалою, чи відсоток правильно наданих відповідей, чи підбадьорююча порада.

Програма розрахована на роботу із неповнолітніми здобувачами освіти, під час їх реєстрації програма вимагає номер телефона одного з батьків, що є юридично обґрунтованою вимогою.

Недоліком роботи із цією платформою є те, що батькам потім телефонують із пропозиціями запису їхніх дітей на різні платні курси для покращення знань. Недоліком є й те, що генерація завдань відбувається засобами штучного інтелекту, і викладач не може формулювати власні завдання.

Цікавим різновидом тестування у вигляді змагання на занятті є використання платформи Kahoot! [1]. Тести, що створюються на цій платформі, також мають ліміт часу виконання завдань та таймер відліку зворотного часу, але на відміну від інших платформ обмежується час роботи над кожним завданням, а ні взагалі над усім тестом. На цій платформі викладач може створювати власні вікторини або використовувати вже наявні тести у базі платформи.

Особливо зручним, на мою думку, є те, що під час проведення вікторини на занятті викладач після кожного завдання має можливість пояснити правильну відповідь перед публікацією наступного запитання і також підтримувати здобувачів освіти.

Ці тестові завдання можна подавати й у вигляді тренувальних домашніх завдань (термін роботи обмежується трьома добами з моменту публікації).

Використання під час змішаного та онлайн-навчання різних освітніх платформ з тестами різних видів завдань (вибір однієї чи декількох правильних відповідей, встановлення відповідностей, градація величин, встановлення істинності чи хибності твердження, вибір термінів у впливному віконці та встановлення таймеру зворотного відліку часу роботи) дозволяє створити передумови психоемоційного комфорту при роботі над завданнями національного мультипредметного тестування.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

Електронні ресурси

1. Кахут. URL: <https://play.kahoot.it/v2/?quizId=c916070e-24d3-4adc-a90b-f0f630d3355e>
2. Just Class . URL: <https://justclass.com.ua/>
3. Timer + Proctor Google Forms. URL: https://workspace.google.com/marketplace/app/timer_+_proctor_for_google_forms_extension/763170157069

Wang Bei,

PhD student, Department of Pedagogy,
Sumy State Pedagogical University named
after A. S. Makarenko

TEACHING VISUAL ARTS IN A DIGITAL ENVIRONMENT: EXPERIENCES FROM EUROPEAN UNION COUNTRIES

Contemporary education requires the integration of digital technologies into the learning process, particularly in the field of visual arts. EU countries actively implement innovative strategies and tools to foster students' creativity, utilizing digital platforms, software, and online resources.

In several European countries, digital tools are extensively used in art education. For instance, students in France and Germany have access to software for digital drawing, 3D modeling, and animation. These tools enable experimentation with various techniques and styles, enhancing students' creative skills.

EU countries also employ online platforms to teach art. For example, in the Netherlands and Sweden, students can explore virtual museums and galleries to study works by renowned artists and learn about different artistic movements. This exposure supports the development of aesthetic perception and critical thinking.

Project-based learning is widely implemented in European art education. Students engage in designing and completing their own art projects, which develops creativity, teamwork, and independent decision-making.

Interactive learning methods, such as gamification, make art education more engaging and effective. For example, in the United Kingdom and Spain, students use digital platforms to create multimedia projects, which enhances both artistic and technical skills.

Despite widespread adoption of digital technologies, challenges remain, including limited access to technical equipment, the need for teacher training, and adaptation of curricula to integrate digital tools effectively.

The future of digital visual arts education is promising, with further development expected in virtual and augmented reality, artificial intelligence, and other emerging technologies. These innovations will enable more interactive, personalized learning experiences.

Teaching visual arts in a digital environment in EU countries demonstrates the effectiveness of integrating technology into education.

Digital tools and platforms foster creativity, aesthetic awareness, and critical thinking in students. Successful implementation requires overcoming existing challenges and enhancing educational infrastructure, ultimately supporting a holistic approach to art education.

РОЗДІЛ 2

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ТА СУПРОВІД В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Чорнобук Лідія Олексіївна,
вихователь-методист,
Роменський ДНЗ (ясла-садок) № 2 «Журавка»
Роменської міської ради Сумської області

БЕЗПЕЧНЕ СТИМУЛЮЮЧЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ДЛЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДОШКІЛЬНИКІВ

Реалії сучасності ставлять перед дошкільною освітою нові виклики та завдання, що виходять за межі традиційного навчання і виховання. Зміни в соціальному житті, зростання інформаційних потоків, підвищення рівня стресу, а також наслідки глобальних подій вимагають особливої уваги до психоемоційного стану дітей. Саме тому створення безпечного, стимулюючого освітнього середовища стає першочерговим завданням закладів дошкільної освіти. Таке середовище є не просто фоном для освітнього процесу, а дієвим інструментом психолого-педагогічної підтримки, що сприяє гармонійному розвитку особистості дитини, її соціальній адаптації та психологічному благополуччю.

Сутністю та компонентами безпечного освітнього середовища є комплекс умов, що забезпечують захист його фізичного, психологічного та соціального благополуччя, мінімізуючи будь-які ризики та загрози. Це фундамент, на якому будується весь освітній процес і формується особистість дитини. В умовах сучасних викликів, таких як війна в Україні, значення фізичної та психологічної безпеки набуває особливого значення, адже діти є найбільш вразливою категорією населення.

Педагоги усвідомлюють, що фізична безпека є базовою складовою і передбачає відсутність безпосередніх загроз життю та здоров'ю. Це включає дотримання санітарно-гігієнічних норм, норм протипожежної безпеки, регулярну перевірку обладнання, меблів, іграшок на відповідність стандартам безпеки, організацію безпечного перебування на ігрових майданчиках [1]. Особливої уваги потребує наявність укриттів та злагоджений план дій на випадок надзвичайних ситуацій (повітряні тривоги, обстріли), який регулярно відпрацьовується з дітьми та персоналом.

Важливою складовою є наявність зручного та ергономічного простору. Меблі та обладнання мають відповідати віку та зросту дітей, бути безпечними у використанні, екологічно чистими.

Ключовим елементом є психологічна безпека, що включає створення атмосфери довіри та прийняття. Кожна дитина має відчувати себе цінною, зрозумілою та прийнятою незалежно від її індивідуальних особливостей. Це досягається через доброзичливе ставлення вихователів, повагу до почуттів дитини, відсутність надмірної критики та емоційного тиску [2].

У реаліях сьогодення велика робота проводиться щодо запобіганню булінгу та дискримінації. Педагоги активно працюють над попередженням будь-яких проявів агресії, цькування чи дискримінації серед вихованців, а також бути готовими оперативно реагувати на такі випадки, виховувати толерантність та повагу до різноманітності.

Вихователі ЗДО створюють умови щоб діти мали змогу вільно виражати свої почуття (радість, смуток, гнів, страх) без осуду, допомагають їм розпізнавати та керувати своїми емоціями, надаючи підтримку та розуміння.

Чіткий розпорядок дня, зрозумілі правила поведінки в садочку створюють відчуття стабільності та передбачуваності, що особливо важливо для дітей, які пережили травматичні події. Це знижує тривожність та сприяє відчуттю контролю над ситуацією [3].

Одним з найважливіших аспектів є соціальна безпека, що передбачає формування навичок безпечної поведінки, виховання взаємодопомоги та емпатії. Ефективними стають створення умов для співпраці та взаємодії між вихованцями, розвиток здатності співпереживати та допомагати іншим, навчання дітей правилам взаємодії з незнайомцями, правилам дорожнього руху, поведінки в інтернеті (для старших дошкільників), а також навичкам самозахисту та звернення за допомогою у небезпечних ситуаціях [2].

Сучасні реалії диктують необхідність інтеграції елементів кризової психологічної підтримки у безпечне середовище. Це може бути робота з психологом, використання ігротерапії, казкотерапії, арт-терапії для опрацювання травматичного досвіду та зниження рівня тривожності.

Головною рушійною силою, каталізатором розвитку дитини є стимулююче освітнє середовище – це простір, який спонукає до активної пізнавальної діяльності, творчості, самостійності та розвитку її потенціалу. Воно не просто надає можливості, а й активно заохочує дитину до дослідження, експериментування та самовираження.

Стимулююче середовище має ряд основних характеристик. Серед них - наявність широкого спектру дидактичних матеріалів, іграшок, посібників, що відповідають віку та інтересам дошкільнят. Важливо, щоб матеріали були доступними, естетичними та спонукали до різних видів діяльності: конструювання, малювання, ліплення, рольові ігри, експериментування [4]. Різноманіття матеріалів та можливість експериментувати заохочують малят до пізнання світу, ставлять їх перед необхідністю використовувати мову для вираження думок, запитань, обговорення результатів. Вихователі враховують, що діти повинні мати змогу самостійно обирати вид діяльності, матеріали, партнерів для гри. Адже це розвиває ініціативу вихованців, відповідальність та саморегуляцію. Педагог виступає не контролером, а фасилітатором, що допомагає та направляє.

При організації простору в групах облаштовують окремі осередки (куточки): для сюжетно-рольових ігор, для художньо-творчої діяльності, для читання, для конструювання, для рухливих ігор. Кожен осередок має бути обладнаний відповідними матеріалами та запрошувати дитину до певної діяльності [5]. Це дозволяє вихованцям зосередитися на обраній діяльності та відповідає їхнім індивідуальним потребам. Наявність різних видів діяльності створює природні ситуації для взаємодії між дітьми, забезпечує розвиток навичок співпраці, вирішення конфліктів, емпатії та толерантності.

Досвідчені педагоги садочка постійно оновлюють, доповнюють середовище новими матеріалами, відповідно до вікових змін дітей, їхніх інтересів, сезонних подій чи тематичних тижнів. Це підтримує пізнавальний інтерес та уникнення рутини. Наприклад, наявність куточка природи заохочує до спостережень та пізнання довкілля; театральний куточок – до розвитку мовлення та емоційної виразності; спортивний куточок – до рухової активності.

Педагоги заохочують вихованців до прояву ініціативи, ставлять проблемні запитання, пропонують нестандартні завдання, підтримують їхні творчі задуми. Важливо створювати атмосферу, де помилки сприймаються як можливість для навчання, а не для осуду.

У контексті психолого-педагогічної підтримки стимулююче середовище є провідником для розвитку когнітивних функцій, емоційного інтелекту та соціальних навичок, що є критично важливим для подолання стресу та розвитку стійкості. Через гру та взаємодію з різноманітними матеріалами діти можуть пропрацьовувати свої переживання, розвивати креативне мислення та знаходити власні рішення.

Психолого-педагогічна підтримка – це цілісний, системний процес, спрямований на своєчасне виявлення та задоволення особливих освітніх потреб дитини, забезпечення її оптимального розвитку та адаптації в освітньому середовищі [6]. У дошкільному віці вона має особливе значення, оскільки саме в цей період закладаються основи особистості.

Безпечне та стимулююче освітнє середовище є основою для ефективної психолого-педагогічної підтримки дитини, оскільки сприяє емоційній стабілізації та зниженню тривожності, забезпечує умови для розвитку саморегуляції, стимулює пізнавальну активність та мовленнєвий розвиток, сприяє соціалізації та формуванню комунікативних навичок, дозволяє вчасно виявити особливі потреби, забезпечує індивідуальний підхід, сприяє формуванню позитивної самооцінки.

У безпечному середовищі малеча відчувається захищеною, що дозволяє їй розслабитися, знизити рівень стресу та відкритися до взаємодії. Це особливо важливо для дітей, які пережили травму, оскільки стабільність і передбачуваність допомагають відновити відчуття контролю. Через можливість вибору діяльності, визначення власних цілей та вирішення проблемних ситуацій у стимулюючому середовищі, дошкільник вчиться самостійності, відповідальності та самоконтролю.

У сприятливому середовищі дитина відчувається комфортно, має можливість досягати успіху (навіть невеликого), отримувати позитивне підкріплення від дорослих та однолітків, формується її позитивна самооцінка та впевненість у власних силах. Різноманітність матеріалів та гнучкість середовища дозволяють педагогу враховувати індивідуальні потреби та інтереси кожного вихованця, адаптувати завдання та матеріали до його рівня розвитку, підтримувати сильні сторони та надавати допомогу у слабких, спостерігати за поведінкою дітей групи, взаємодією, пізнавальною активністю та виявляти можливі труднощі у розвитку

Ефективність психолого-педагогічної підтримки в такому середовищі значно зростає, оскільки вона стає не епізодичною подією, а органічною частиною повсякденного життя дитини. Вона інтегрується в ігрову діяльність, повсякденне спілкування, заняття, що робить її природною та ненав'язливою. Залучення батьків до створення та використання такого середовища вдома також підсилює позитивний ефект [6].

Отже, створення безпечного, стимулюючого освітнього середовища в закладах дошкільної освіти є не просто побажанням, а

нагальною потребою сучасності, особливо в умовах, коли діти переживають значні стреси та травми. Це цілісний підхід, що поєднує фізичну, психологічну та соціальну безпеку з умовами для активного розвитку та самореалізації. Таке середовище є потужним інструментом психолого-педагогічної підтримки, який дозволяє кожній дитині почуватися захищеною, розвиватися відповідно до своїх індивідуальних можливостей, адаптуватися до мінливих умов та формувати цілісну, гармонійну особистість. Лише в такому середовищі можливий повноцінний розвиток дітей та їх підготовка до викликів майбутнього.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Верховна Рада України. (2024). *Закон України «Про дошкільну освіту»*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text> (дата звернення: 20.06.2025)
2. Піроженко, Т. О. (наук. кер.). (2025). *Базовий компонент дошкільної освіти*. Міністерство освіти і науки України. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini> (дата звернення: 20.06.2025)
3. Кононко, О. Л. (2009). *Психічне здоров'я дошкільника: Психологічний супровід дітей та їхніх батьків у ДНЗ*. Шкільний світ.
4. Вільчковський, Е. С. (2008). *Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку*. Вища школа.
5. Зінченко, Т. О. (2018). *Організація предметно-ігрового середовища в дошкільному навчальному закладі*. Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.
6. Коваленко, О. В. (2021). *Взаємодія закладу дошкільної освіти з родиною в умовах інклюзивного навчання*. НАПН України.

Олешко Інна Григорівна,

вихователь,
Роменський ДНЗ (ясла-садок) №2 «Журавка»
Роменської міської ради Сумської області

ЗАСОБИ ЗМІЦНЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Психічне здоров'я дітей старшого дошкільного віку становить одну з ключових умов їхнього всебічного та гармонійного розвитку. У цьому віковому періоді формуються важливі засади емоційної стабільності, навички соціальної взаємодії та здатність до само-

регуляції поведінки. Підтримка психічного благополуччя дошкільників вимагає комплексного підходу, що охоплює створення позитивного емоційного клімату, розвиток умінь керувати власними емоціями, формування сприятливого соціального досвіду та забезпечення доброго фізичного самопочуття.

Сьогодні питання збереження і зміцнення психічного здоров'я дітей дошкільного віку постає з особливою гостротою. Зростання психоемоційного навантаження на дитину, зумовлене впливом соціального середовища, інформаційного перенасичення та трансформацій у виховних стратегіях, нерідко призводить до порушень у її емоційному розвитку. Дошкільний вік є чутливим (сенситивним) періодом для закладання основ психічної рівноваги, тому своєчасне психологічне супроводження та профілактичні заходи мають вирішальне значення для запобігання виникненню в подальшому емоційно-поведінкових проблем.

Питання психічного, психологічного та ментального здоров'я активно досліджується у сучасній науковій літературі. Зокрема, цим проблемам присвятили свої праці такі вчені, як Л. Карамушка, Т. Дзюба, Р. Павелків та інші. У контексті вивчення психологічного здоров'я значний внесок зробили І. Бех, О. Гладошук, М. Гончаренко, Н. Жигалкіна, Д. Сологуб, С. Максименко, Е. Носенко, Є. Потапчук, О. Завальнюк, В. Шафранський та інші дослідники.

Психічне здоров'я особистості тісно пов'язане не лише з фізичним станом, який слугує базовою основою загального благополуччя, а й із моральним (духовним) і соціальним компонентами. Такий взаємозв'язок зумовлює те, що емоційна стабільність, психологічна стійкість та почуття внутрішньої гармонії суттєво впливають на якість соціальної взаємодії, здатність до засвоєння загальнолюдських цінностей, дотримання етичних норм у спілкуванні, а також на рівень адаптаційних можливостей особистості в умовах динамічного соціального середовища.

У дошкільному віці психічне здоров'я виявляється в енергійності, доброзичливості, позитивному емоційному тлі та адекватному інтелектуальному розвитку дитини. Його стан визначається насамперед рівнем нервово-емоційної зрілості та особливостями пізнавальної діяльності. Емоційний добробут у цей період значною мірою впливає на навчальну мотивацію, характер взаємодії з ровесниками й дорослими, а також на поведінкові прояви. З віком ступінь взаємозалежності між емоційним станом і пізнавальною активністю

зменшується, проте в дошкільному віці вона особливо виражена. Упродовж онтогенетичного розвитку психічне здоров'я залишається одним із ключових чинників гармонійного становлення особистості, забезпечуючи розвиток інтелектуальної, емоційно-вольової, комунікативної та духовно-моральної сфер, сприяючи формуванню індивідуальної ідентичності та розкриттю особистісного потенціалу.

Зміцнення психічного здоров'я дітей дошкільного віку передбачає реалізацію низки психолого-педагогічних заходів, що включають створення позитивного емоційного середовища, розвиток навичок емоційної саморегуляції, формування успішного соціального досвіду та підтримання фізичного здоров'я як важливого ресурсу психічного благополуччя.

У цьому контексті окремі автори, зокрема С. Тітаренко та Н. Заєць, акцентують увагу на доцільності використання сміхотерапії як ефективного засобу профілактики та підтримки психічного здоров'я дошкільнят. Зокрема, вони пропонують впроваджувати «хвилинки сміху» за аналогією з фізкультхвилинками, застосовувати розслаблювальні техніки через прослуховування кумедних історій, залучення гумористичних творів дитячої літератури, організацію рухливих ігор з позитивним емоційним навантаженням, а також використання казкових пригод та веселих ситуацій для зниження емоційної напруги. Такий підхід не лише сприяє покращенню настрою, а й підтримує психічну рівновагу та формує позитивну емоційну атмосферу у процесі виховання [3].

Одним із провідних чинників забезпечення психічного благополуччя дітей старшого дошкільного віку є організація безпечного та емоційно комфортного середовища. Важливо, щоб дитина відчувала стабільну підтримку з боку дорослих, мала змогу вільно виражати власні почуття та емоції без страху осуду чи покарання. Досягнення цієї мети можливе за умови використання дорослими – як батьками, так і педагогами – прийомів активного слухання, підтримувальної комунікації, а також відмови від авторитарних методів виховання, надмірної критики й репресивних впливів [2].

Ключовим компонентом психічного здоров'я виступає також розвиток саморегуляційних навичок. У процесі дошкільного розвитку діти мають навчитися контролювати власні емоційні реакції, конструктивно долати стресові ситуації, регулювати поведінку відповідно до соціальних норм. Серед ефективних методів

формування цих навичок виокремлюють дихальні вправи, елементи йоги, арт-терапевтичні практики, релаксаційні техніки. Додатково варто впроваджувати ігрові форми діяльності, що сприяють зниженню напруження: казкотерапію, музикотерапію, сюжетно-рольові ігри.

Формування позитивного соціального досвіду є ще одним важливим напрямом роботи з дітьми. Опанування навичок співпраці, емпатії, мирного розв'язання конфліктів сприяє становленню емоційної стабільності та впевненості в собі. Реалізація таких завдань можлива через організацію спільних ігрових та навчальних проєктів, інтерактивних занять, що передбачають соціальну взаємодію. При цьому особливу роль відіграють дорослі, які виступають моделлю моральної поведінки, демонструючи дітям приклади дотримання етичних норм і конструктивного спілкування [1].

Не менш значущим є фізичний компонент, що безпосередньо впливає на психічний стан дитини. Регулярна рухова активність, повноцінний сон, збалансоване харчування створюють підґрунтя для стабільного емоційного фону. Прогулянки на свіжому повітрі, активні ігри, водні процедури не лише зміцнюють фізичне здоров'я, а й знижують рівень тривожності, сприяють підвищенню стресостійкості.

Таким чином, забезпечення психічного здоров'я дітей старшого дошкільного віку передбачає системний підхід, що охоплює створення психологічно безпечного середовища, розвиток емоційної саморегуляції, формування позитивного соціального досвіду та підтримання фізичного благополуччя. Комплексна реалізація цих напрямів сприятиме гармонійному розвитку дитини, формуванню її психологічної стійкості та загального життєвого благополуччя.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Антипін Є.Б., Чермошенцева Н. Підтримка сім'ї у психофізичному розвитку дітей переддошкільного віку як теоретична проблема дошкільної освіти. Молодий вчений. 2020. № 10 (86). <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2020/10/22.pdf>
2. Психологічне здоров'я дошкільників / уклад. Т. І. Прищепа. Харків : Вид. група «Основа», 2010. 239 с.
3. Тітаренко С.А., Заяць Д.О Покращення психічного здоров'я дітей дошкільного віку засобом сміхотерапії. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. 2014. С. 273–275.

Шевченко Людмила Миколаївна,
вихователь
Роменський ДНЗ (ясла-садок) №1 «Чайка»
Роменської міської ради Сумської області

ГРА ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Гра є важливим інструментом розвитку емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку. Сучасні тенденції розвитку суспільства зумовлюють значний негативний вплив зовнішнього середовища на людину. У зв'язку з цим для становлення успішної особистості важливими є навички саморефлексії, ефективного керування власними емоціями та збереження психологічного здоров'я.

З огляду на це, особлива увага сучасних науковців зосереджується на проблемі розвитку емоційного інтелекту. Він відіграє надзвичайно важливу роль у подоланні стресових ситуацій, сприяє швидкій адаптації до життєвих змін, позитивно впливає на комунікацію та міжособистісні взаємини, а також допомагає ухвалювати складні рішення. Крім того, емоційний інтелект входить до складу «soft skills», які відіграють надзвичайно важливу роль у взаємодії з іншими людьми, адаптації до нового оточення, знаходженні нестандартних способів вирішення завдань, самовдосконаленні, кар'єрному зростанні майбутнього фахівця.

Розвиток емоційного інтелекту повинен починатися ще в дошкільному віці, оскільки саме цей вік є надзвичайно сензитивним періодом розвитку емоційної сфери людини. А робота з розвитку відповідних вмінь та навичок потребує застосування адекватних ефективних технік, методів та форм роботи, зокрема й застосування різноманітних видів ігрової діяльності, як провідного виду діяльності дитини цього віку.

Аналіз наукової літератури показує, що поки серед науковців не склалося єдиного погляду на визначення поняття «емоційний інтелект» (EI). Так, наприклад Л.Клевака, О.Гришко та В.Заїка визначають «емоційний інтелект» як «інтегральну властивість особистості, що може відображати її пізнавальну здатність до сприйняття та усвідомлення емоцій, а також управління цими емоціями завдяки когнітивній обробці емоційної інформації, забезпечує психологічний комфорт та сприяє соціальній комунікації» [3, с. 3].

Борисенко К. та Бадер С. визначають емоційний інтелект як «уміння розуміти свої емоції» та емоції оточуючих, «коректно виражати їх та керувати ними, що сприятиме ефективній інтеракції, вибудові адекватної системи стосунків» [1, с. 49].

Отже під емоційним інтелектом науковці переважно розуміють «уміння людини не тільки розуміти, сприймати, усвідомлювати, регулювати та керувати власними емоціями, думками, мотивами, поведінкою, станами, але й управляти емоційними станами інших людей, проявляти емпатію, рефлексію, розвивати їх сильні сторони тощо» [4].

Проведений аналіз наукової літератури показує, що емоційний інтелект дитини старшого дошкільного віку слід розуміти як інтегральну здатність дошкільника орієнтуватися, розрізняти й виражати власні емоції, готовність орієнтуватися на іншого з урахуванням його емоційного стану при міжособистісній взаємодії, власних діях.

Ознаками формування ЕІ старших дошкільників слід вважати готовність дошкільника враховувати емоційний стан іншої людини в процесі спілкування та діяльності з нею. Ця спроможність виступає важливим емоційним новоутворенням дітей старшого дошкільного віку.

До структури ЕІ дитини старшого дошкільного віку входять такі компоненти:

- 1) спрямованість уваги дошкільника на світ людей і світ емоцій;
- 2) емоційна орієнтація дитини на іншу людину;
- 3) вміння дошкільника враховувати емоції інших людей у власній діяльності та спілкуванні [5].

Шпак М.М. виділила емоційні компетенції, котрі повинна мати дитина старшого дошкільного віку з позиції розвиненого ЕІ, котрі проявляються у [6]:

- «здатності розпізнавати і розуміти власні емоції;
- вмінні переживати та висловлювати свої емоції;
- здатності керувати своїми емоціями;
- можливості розпізнавати та розуміти емоції інших людей;
- здатності керувати емоціями оточуючих» [6].

Усе сказане вище дає змогу зробити висновок про надзвичайно важливість та актуальність роботи по розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку. І особливо актуальним в цьому плані є використання різноманітних видів ігрової діяльності, як провідного виду діяльності дітей цього віку. Адже саме в ігровій діяльності старші дошкільники пізнають світ, навчаються та розвиваються. Відповідно саме ігрові технології можуть відіграти надзвичайно важливу роль в роботі по розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного

віку. Однак при цьому важливим є вибір адекватних та ефективних варіантів відповідних ігрових технологій. З цієї позиції можна зауважити, що найбільш раціональними в цьому плані будуть наступні види ігор:

1. Дидактичні ігри та вправи на розпізнавання емоцій:

До цих ігор належать спеціально розроблені ігри, котрі допомагають дошкільникам навчитися розпізнавати емоції за мімікою, жестами, інтонацією, наприклад, гра «Покажи емоцію» або «Що відчуває лялька?».

Ще один приклад, гра «Що це за емоція?». Вказана гра може включати опис педагогом певної ситуації, а дошкільники повинні визначити, яку емоцію переживає персонаж у цій ситуації. Така гра розвиває здатність дошкільників аналізувати емоційні стани інших.

2. Сюжетно-рольові ігри:

Ці ігри можуть надати дітям можливість відтворювати різні ситуації з життя, де дошкільники мають спроможність «прожити» певну емоцію або спостерігати, як інші справляються з емоційними викликами. Наприклад, гра в «сім'ю», «лікарню» чи «магазин» допомагає розвивати в старших дошкільників емоційні та соціальні навички.

3. Кооперативні ігри:

У кооперативних іграх діти працюють разом, щоб досягти спільної мети. Це стимулює їх до взаємодії, розвитку спів-переживання, співпраці, розуміння почуттів інших дітей. Наприклад, спільне будівництво конструкцій або виконання завдань у команді.

4. Ігри-драматизації та театралізовані ігри.

До цих ігор належать театралізовані ігри з елементами імпровізації, в яких дошкільники грають різні ролі з акцентом на емоції героїв. Такі ігри дозволяють дошкільника не тільки краще розуміти емоційні стани, але й учитися керувати власними емоціями через гру [2].

Отже, одним з важливих завдань сучасної дошкільної освіти слід вважати роботу по розвитку емоційного інтелекту дітей. Особливо важливу роль в такій роботі слід відводити використанню різноманітних видів ігрової діяльності, наприклад різних видів дидактичних ігор, сюжетно-рольових, театралізованих тощо.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Борисенко К.Ю., Бадер С.О. Особливості розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку. Науковий вісник Ужгородського університету. (Серія «Педагогіка. Соціальна робота»). 2021. Вип. 1 (48). С. 49.

2. Зайцева І.В. Соціально-емоційний розвиток дитини: теорія і практика. Одеса : Маяк, 2019.
3. Клевака Л., Гришко О., Заїка В. Розвиток емоційного інтелекту дітей дошкільного віку. URL: <https://surl.li/qrexfx> (дата звернення 14.06.2025)
4. Купчишина В.Ч. Теоретичні аспекти дослідження емоційного інтелекту в дітей дошкільного віку: URL: <https://surli.cc/jpvtjs> (дата звернення 14.06.2025)
5. Селікова Я.С. Дослідження проблеми формування емоційного інтелекту та соціально-емоційної грамотності дітей старшого дошкільного віку : URL: <https://surl.li/kybtwa> (дата звернення 14.06.2025)
6. Шпак М. М. Становлення емоційного інтелекту в дошкільному віці як передумова його розвитку в молодшого школяра: URL: <https://surli.cc/wngxsf> (дата звернення 14.06.2025)

Шкуренко Наталія Олександрівна,

вихователь

Роменський ДНЗ (ясла-садок) №1 «Чайка»

Роменської міської ради Сумської області

ФОРМУВАННЯ СЕНСОРНОГО ДОСВІДУ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЧЕРЕЗ ДИДАКТИЧНІ ІГРИ

Сенсорний розвиток – одна з провідних ланок психічного розвитку дошкільника. У цей період дитина активно опановує вміння сприймати, порівнювати та розрізняти властивості предметів: колір, форму, розмір, текстуру, вагу тощо. Сенсорний досвід стає підґрунтям для розвитку мовлення, мислення, математичних уявлень, а також для емоційно-вольової сфери [1, с.6]. Дидактичні ігри які проводяться з дітьми протягом їх перебування в дошкільному навчальному закладі є одним із найефективніших засобів сенсорного розвитку, оскільки поєднують навчання з грою, що відповідає природним потребам дошкільника [2, с. 24].

Сенсорний розвиток – це процес формування у дитини здатності сприймати, аналізувати та диференціювати властивості предметів і явищ довкілля за допомогою органів чуття: зору, слуху, дотику, нюху і смаку. Основою сенсорного розвитку є сенсорний досвід, який являє собою сукупність чуттєвих вражень і уявлень, що накопичуються в

процесі взаємодії дитини з навколишнім світом [3, с.15]. Формування сенсорного досвіду відбувається не лише на заняттях з логіко-математичного розвитку, а і під час занять за іншими лініями розвитку.

Сенсорний досвід має багатовимірну структуру:

➤ Кількісний аспект – це обсяг отриманої інформації (чим більше дитина бачить, чує, торкається, тим багатший її сенсорний досвід) [1, с.7].

➤ Якісний аспект – глибина і чіткість уявлень про властивості предметів: наприклад, дитина не просто знає слово «червоний», а розрізняє різні відтінки червоного [4, с.12].

➤ Системний аспект – уміння поєднувати різні відчуття в цілісні образи. Наприклад, дитина впізнає яблуко не лише за кольором, а й за запахом, смаком, формою [2, с.25].

Сенсорний досвід починає формуватися з перших днів життя і поступово ускладнюється. Немовля реагує на контрастні кольори та звуки, пізніше навчається розрізняти форми, текстури, температури. У дошкільному віці відбувається активне накопичення сенсорного досвіду завдяки предметно-ігровій діяльності, спостереженням, дидактичним іграм та спеціально організованим заняттям [3, с.16].

Відомо, що недостатність сенсорного досвіду може призвести до затримки у розвитку мовлення, мислення та емоційно-вольової сфери [5, с.11]. Наприклад, якщо дитина рідко взаємодіє з різними матеріалами, у неї можуть бути труднощі у розпізнаванні текстур чи кольорів, що вплине на здатність класифікувати предмети чи описувати їх словами.

О. Кононко визначає сенсорний досвід як основу для сенсорних еталонів – уявлень про стандартні зразки кольорів, форм, величин, звуків тощо. Без цих еталонів дитина не зможе виконувати розумові операції, такі як порівняння, узагальнення чи класифікація [4, с.13].

Сенсорний досвід формується у різних видах діяльності: предметна діяльність (маніпулювання іграшками, конструкторами, матеріалами); дидактичні ігри (ігри на сортування, порівняння, знаходження відмінностей); творча діяльність (малювання, ліплення, аплікація, музика); побутова діяльність (допомога дорослим у хатніх справах, де дитина торкається різних матеріалів, чує різні звуки); природне спілкування з довкіллям (спостереження за природою, рослинами, тваринами).

Наприклад, під час гри з піском дитина не лише тренує дрібну моторику, а й отримує тактильні враження (піщинки дрібні чи великі, сухі чи вологі), що розширює сенсорний досвід [2, с.26].

Таким чином, сенсорний досвід є фундаментом, на якому базуються всі подальші форми пізнання і навчання. Він значною мірою визначає готовність дитини до шкільного навчання, зокрема до оволодіння математикою, мовленням та читанням [5, с.12].

Дидактичні ігри під час занять є одним із найбільш ефективних засобів сенсорного розвитку, адже: поєднують пізнавальні завдання з емоційно приємною для дітей формою діяльності [2, с.25]; дають змогу вихователям диференційовано підходити до розвитку кожної дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей [3, с.20]; забезпечують системність та послідовність у формуванні сенсорних еталонів, що є основою пізнавальної діяльності [4, с.13].

Практичний досвід показує, що найефективнішими є ігри, які комплексно впливають на кілька видів чуттєвого сприймання одночасно – наприклад, коли дитина одночасно бачить, чує, торкається і описує предмет. Такі завдання не лише розвивають сенсорні здібності, а й стимулюють розвиток мовлення та мислення [5, с.17].

Варто зазначити, що процес сенсорного розвитку неможливий без створення спеціального розвивального середовища: різноманітних матеріалів, предметів, текстур, кольорів, звуків, запахів. Важливо, аби вихователь постійно оновлював дидактичний матеріал, адже новизна є важливим чинником збереження інтересу дитини [2, с.31].

Отже, формування сенсорного досвіду має стати пріоритетним напрямом роботи кожного дошкільного закладу. Від того, наскільки різноманітний, глибокий і системний сенсорний досвід отримає дитина в дошкільному віці, залежить її подальший інтелектуальний, мовленнєвий і емоційний розвиток, а також успішність адаптації до навчання у школі [1, с.8; 5, с.19]. Таким чином, сенсорний розвиток через дидактичні ігри під час занять – це не просто гра, а системна педагогічна робота, яка формує основи пізнавальної діяльності та успішності дитини в майбутньому [3, с.21].

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Белкіна, Г. О. (2017). *Сенсорний розвиток дітей дошкільного віку*. Харків: Основа.
2. Богуславська, К. (2020). Дидактичні ігри в сенсорному вихованні дошкільників. *Дошкільне виховання*, (3), 22–32.
3. Ігнатенко, Н. В. (2021). *Сенсорний розвиток у дошкільному віці*. Київ: Ліра-К.
4. Кононко, О. Л. (2018). *Сенсорний розвиток дітей дошкільного віку*. Київ: Ліра-К.
5. Міляєва, Г. (2021). Сенсорний розвиток у системі дошкільної освіти. *Освіта і розвиток*, (6), 10–19.

Гаршина Олеся Василівна,
інструктор з фізичної культури
Роменський дошкільний
навчальний заклад (ясла-садок) № 7 «Калинка»
Роменської міської ради Сумської області

НЕЙРОЙОГА ЯК ЗАСІБ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Погіршення психофізичного здоров'я дітей, зниження рівня рухової активності, труднощі з концентрацією уваги та емоційна нестабільність стали характерними ознаками сучасного дошкільного віку. Традиційні форми фізичного виховання не завжди повною мірою сприяють розвитку нейропсихологічних функцій. Це зумовлює необхідність пошуку ефективних інноваційних методів, зокрема таких, які б одночасно стимулювали як фізичну, так і когнітивну активність дитини. Одним із перспективних напрямів є нейройога [1, с.13].

Нейройога – комплекс вправ, що поєднує рухову активність з елементами когнітивного тренування, дихальної гімнастики та релаксації. Доцільним є використання нейропрактики як засобу психофізичного розвитку дітей дошкільного віку та її інтеграція в систему фізичного виховання в заклади дошкільної освіти [2, с.35].

У науковій літературі зростає інтерес до практик, що поєднують рух і мозкову активність. Дослідження таких учених, як С. Ханнафорд [3, с.47], П. Денісон [4, с.26], С. Халса [5, с. 49], підтверджують, що поєднання фізичних вправ з когнітивною стимуляцією підвищує рівень уваги, покращує міжпівкульну взаємодію, знижує емоційне напруження. В Україні впровадження нейропедагогіки в освітній процес досліджують Н. Лісова [1, с.14], В. Кисельова [2, с.37], О. Сидоренко. Проте нейройога як цілісний метод залишається недостатньо дослідженою та практично не систематизованою для роботи з дітьми дошкільного віку.

Нейройога – це комплекс вправ, спрямованих на активізацію нервової системи через узгоджені рухи тіла, дихання та елементи гри. Вона поєднує в собі елементи йоги, кінезіології, дихальної гімнастики, вправ на координацію та баланс [4, с.38].

На практиці з дошкільниками нейройога може реалізовуватися у вигляді:

➤ вправ на перехресні рухи (наприклад, доторкнутися правим ліктем до лівого коліна, «хода коника», «маятник руками»);

- дихальних технік («дихання метелика», «дихання животиком», «дихання квітки» – вдихаючи уявний аромат квітки та видихаючи повітря повільно) [3, с.84];
- вправ для розвитку дрібної моторики (жести, рухи пальців у ритмі, «чарівні пальчики», «пальчикові лабіринти», масаж пальчиків);
- вправ на релаксацію (спокійна музика, візуалізація, м'язове розслаблення, «подорож на хмаринці», «заспокійливий дощик») [5, с.52];
- ігрових нейровправ («дзеркальні рухи», «йога-звірята», «замри – розморозь», «розкажи тілом»);
- вправ на балансування та координацію («дереvence», «чапля», «качелятко»);
- вправ для розвитку міжпівкульної взаємодії («вісімки в повітрі», «мальовані візерунки двома руками» одночасно);
- ритмічних вправ із плесканням і топанням («ритмічний оркестр», «звукові хвилі») [4, с.116].

Використання нейройоги в освітньому процесі закладу дошкільної освіти як ефективного засобу розвитку моторики, мислення, уваги та емоційного саморегулювання набуло особливої актуальності під час роботи з дітьми в умовах воєнного стану [2, с.39].

Педагогічні переваги нейройоги: легке сприйняття дітьми завдяки ігровій формі; поєднання руху та мислення; можливість використовувати в ранкових гімнастиках, хвилинках відпочинку, індивідуальній роботі; зміцнення здоров'я та зниження емоційного напруження [1, с.15].

У нашій практиці впровадження елементів нейройоги дало позитивні результати: діти стали спокійнішими, краще концентрувалися під час занять, зросла рухова активність і зацікавленість у вправах.

Отже, нейройога є ефективним інструментом для розвитку рухових і когнітивних навичок дошкільників, гармонізації емоційного стану та зміцнення здоров'я. Використання нейропрактик в роботі з дітьми дошкільного віку сприяє формуванню міжпівкульної взаємодії, саморегуляції, розвитку уваги й координації рухів. Такий метод потребує подальшої наукової систематизації, створення адаптованих програм і методичних рекомендацій для вихователів і інструкторів з фізичної культури [2, с.38].

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Лісова, Н. П. (2021). Інноваційні здоров'язбережувальні технології в дошкільній освіті. *Дошкільне виховання*, (9), 12–15.
2. Кисельова, В. В. (2022). Нейропсихологічні особливості розвитку дітей дошкільного віку. *Практична психологія та соціальна робота*, (6), 34–39.

3. Hannaford, C. (2005). *Smart moves: Why learning is not all in your head*. Arlington: Great River Books.
4. Денісон, П., & Денісон, Г. (2010). *Гімнастика мозку*. Харків: Прапор.
5. Khalsa, S. B. S., & Butzer, B. (2016). Yoga in school settings: A research review. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1373, 45–55. <https://doi.org/10.1111/nyas.13014> (якщо є DOI)

Ющенко Людмила Іванівна,

вчитель-логопед

Роменський дошкільний навчальний заклад

(ясла-садок) №1 «Чайка»

Роменської міської ради Сумської області

ВИКОРИСТАННЯ БАЛАНСИРІВ У КОРЕКЦІЙНІЙ РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сьогодні ми все частіше працюємо з дітьми, у яких, крім, власне, мовленнєвих порушень, наявні й інші проблеми: недостатня сформованість міжпівкульної взаємодії, порушення координації, труднощі з відчуттям власного тіла у просторі. Ці порушення безпосередньо впливають на мовленнєві функції, оскільки мовлення – це складна психомоторна діяльність, що вимагає злагодженої роботи багатьох відділів головного мозку.

Використання балансірів у логопедичній практиці є інноваційним та ефективним підходом до корекції мовленнєвих порушень. Дослідження показують, що «використання платформ для балансування... сприяє покращенню координації, рівноваги та моторного контролю» [1]. Ці навички безпосередньо пов'язані з моторним плануванням і ритмічністю рухів, які є основними для правильної артикуляції та вимови. Активізація мозочка, що відбувається під час вправ на балансірі, стимулює нейронні зв'язки, які, своєю чергою, позитивно впливають на формування мовленнєвих функцій. Таким чином, балансири є не лише фізичним інструментом, а й засобом для стимуляції центральної нервової системи, що забезпечує комплексний підхід до корекції мовлення.

Крім того, балансири є незамінним інструментом для покращення сенсорної інтеграції та міжпівкульної взаємодії. Згідно з працями, «розвиток сенсорної інтеграції є ключовим для формування мовлення, оскільки мозок повинен ефективно обробляти інформацію, що надходить від різних сенсорних систем» [2]. Під час занять на

балансирі дитина активно працює з вестибулярною, пропріоцептивною та зоровою системами. Ця комплексна стимуляція сприяє формуванню нових нейронних зв'язків та зміцненню існуючих, що позитивно впливає на когнітивні функції, зокрема, на увагу та пам'ять, які є критично важливими для процесу засвоєння мови.

Види балансирів, що використовуються в корекційній роботі:

- дошка-балансир,
- «скейтборд»,
- «лабіринт»,
- надувні балансири,
- дошка Більгоу.

Застосування балансирів ефективно при широкому спектрі мовленнєвих та психофізіологічних порушень у дошкільників. Серед основних діагнозів, при яких показана мозочкова стимуляція, можна виділити: дизартрія, дислалія, загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ), моторна алалія, дитяча апраксія мовлення, затримка мовленнєвого розвитку (ЗМР), синдром дефіциту уваги з гіперактивністю (СДУГ), порушення аутистичного спектра.

Приклади вправ з балансирами, які я використовую у своїй логопедичній роботі:

1. Вправи з мішечками:

- «Передай мішечок»: стоячи на балансірі, дитина перекладає мішечок з руки в руку, потім за спиною, під ногою. Логопедична мета: автоматизація звуків, розвиток ритму мовлення.
- «Кинь і злови»: дитина кидає мішечок у ціль (кошик, коробку) і промовляє слово, що починається з певного звуку. Логопедична мета: диференціація звуків, збагачення словникового запасу.

2. Вправи з м'ячем:

- «Відбий м'яч»: стоячи на балансірі, дитина відбиває м'яч від підлоги і промовляє склади або слова. Логопедична мета: розвиток фонематичного слуху, автоматизація звуків.
- «Передай м'яч»: дитина передає м'яч партнеру і називає предмет, що належить до певної лексичної теми. Логопедична мета: розвиток зв'язного мовлення, розширення словникового запасу.

3. Вправи на формування міжпівкульної взаємодії:

- «Перехресні рухи»: дитина, балансуючи, виконує перехресні рухи (торкається лівою рукою правого коліна і навпаки), одночасно промовляючи вірші або скороговки. Логопедична мета: формування міжпівкульної взаємодії, розвиток координації.
- «Називай і роби»: дитина, стоячи на балансірі, називає по черзі дні тижня, місяці, фрукти або овочі, одночасно виконуючи перехресні

рухи (наприклад, ліва рука торкається правого плеча). Логопедична мета: розвиток словникового запасу, пам'яті, ритмічності.

Використання балансирів у логопедичній практиці показує вражаючі результати. У дітей, які регулярно займаються на балансирах, спостерігається не лише покращення мовленнєвих функцій, а й загальне психофізичне поліпшення: підвищується концентрація уваги, покращується пам'ять, стабілізується емоційний стан, а також розвивається відчуття власного тіла. Я впевнена, що інтеграція балансирів у корекційну роботу є перспективним напрямком у сучасній логопедії. Це не лише розширює арсенал методів логопеда, але й робить корекційний процес більш цікавим та ефективним для дитини. Це дозволяє нам дивитися на мовленнєві порушення не як на окрему проблему, а як на частину загального розвитку дитини, що потребує комплексного підходу.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Ayres A.J. Сенсорна інтеграція та дитина: розуміння прихованих сенсорних проблем. Western Psychological Services, 2005
2. Shonkoff J.P., Phillips, D.A. Від нейронів до районів: наука про розвиток дитини. National Academies Press, 2000
3. Кавун Л.С. Комплексна корекція мовленнєвих порушень у дошкільників: методичний посібник. Київ: Освіта, 2020
4. Малярчук Н.А. Мозочкова стимуляція в системі нейрокорекції. Х.: Основа, 2021
5. Ткаченко Т.Б. Кінезіологічні вправи в логопедії. К.: Видавничий дім «Слово», 2020
6. Чернігівська Т.В. Мозок і мова: нові виклики і перспективи. М.: АСТ, 2023

Мельник Оксана Василівна,

вчитель початкових класів,

Роменська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №7

УЧИТЕЛЬ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЯК ПРОВІДНИК В АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна суттєво змінює звичний уклад життя, викликаючи глибокі психологічні потрясіння як у дітей, так і в дорослих. У таких складних обставинах вчитель початкових класів набуває не лише освітньої, а й

потужної підтримувальної ролі. Він стає опорою, провідником стійкості та адаптації для своїх учнів, допомагаючи їм зберігати емоційну рівновагу, почуття безпеки та віру в майбутнє. У молодшому шкільному віці діти особливо чутливі до змін у середовищі, тому стабільна присутність турботливого, емоційно зрілого вчителя є життєво важливою умовою їхнього психологічного добробуту. Саме тому роль учителя як провідника стійкості та адаптації стає одним із ключових чинників ефективної освіти в умовах воєнного стану.

У реаліях війни вчитель початкових класів виконує не лише педагогічну, а й психосоціальну функцію. Він стає для дітей джерелом стабільності, передбачуваності й підтримки. У ситуації, коли зовнішній світ втрачає контрольованість, саме вчитель своїм прикладом демонструє, як долати тривогу, впоратися зі стресом, підтримувати емоційний баланс, що вкрай необхідно молодшим школярам у період невизначеності.

Особливої актуальності в умовах війни набуває розвиток емоційного інтелекту як у дітей, так і в самого педагога. Згідно з дослідженнями Т. Коваль і М. Запорожця, емоційний інтелект дозволяє вчителю не тільки розпізнавати власні емоційні стани, а й ефективно взаємодіяти з учнями, враховуючи їхні психологічні потреби [2, с. 43]. Уроки, в яких педагог інтегрує прості вправи на усвідомлення емоцій, дихальні практики, казкотерапію або рефлексію, допомагають дітям навчитися розуміти себе та інших, знижують рівень тривожності та формують психологічну гнучкість.

Важливо підкреслити, що педагог має бути не лише емоційно врівноваженим, а й емпатійним. Дослідження О. Кулешової та О. Росолович акцентує увагу на важливості прояву емпатії як здатності вчителя розуміти й відчувати переживання інших [4]. У воєнних умовах діти часто стикаються з втратою дому, членів родини або ж з внутрішньо переміщеним станом, тому потребують особливої чутливості з боку вчителя. Емпатичний підхід дозволяє уникати авторитаризму, формує безпечний простір, де дитина може вільно висловлювати свої емоції та переживання.

Психологічна стійкість самого вчителя є передумовою для підтримки інших. Як зазначає О. Ващенко, педагоги, які мають внутрішні ресурси та навички саморегуляції, краще реагують на професійні виклики у кризовий час [1, с. 69]. Саморефлексія, колегіальна підтримка, участь у тренінгах із психологічної допомоги або супервізіях – усе це сприяє емоційному відновленню вчителя та

зменшує ризики професійного вигорання. Адже лише той, хто сам має ресурс, здатен бути ресурсом для інших.

Роль вчителя як провідника адаптації проявляється і в здатності створити освітній процес, що враховує нові реалії. Це передбачає гнучке планування, інтеграцію освітнього змісту з практиками психологічної підтримки, а також зміни в підходах до оцінювання та взаємодії з батьками. Учитель стає модератором середовища, де знання подаються через призму підтримки, а навчальні завдання – як інструмент стабілізації, а не стресу.

Педагогічні стратегії, орієнтовані на толерантність, також відіграють ключову роль у період війни. Як зазначає О. Попов, толерантність учителя є не лише етичним орієнтиром, а й умовою збереження гуманістичного характеру освіти в умовах напруги [5, с. 152]. Учитель має приймати різні думки, емоції, поведінкові реакції дітей, не нав'язуючи жорстких рамок, а навпаки – підтримуючи діалог, довіру та розуміння. У класах, де навчаються діти з різних регіонів країни, у тому числі з постраждалих територій, толерантність дозволяє формувати здоровий мікроклімат і запобігати конфліктам.

Не менш важливою є взаємодія вчителя з батьками, які самі можуть перебувати у стані постійної тривоги. Успішна адаптація дитини значною мірою залежить від стабільного трикутника «дитина – батьки – вчитель». Учитель має бути не лише джерелом знань, а й порадиником для родини, який допоможе зрозуміти вікові особливості реагування дітей на травматичні події, надасть рекомендації щодо збереження емоційного зв'язку, навіть за умов розлуки чи розпаду сімейної системи.

Не можна оминати й значення інноваційних методів навчання та комунікації. У випадках дистанційного навчання, евакуації або зміни місця проживання саме вчитель зберігає цілісність освітнього процесу. Він стає не лише носієм освітнього змісту, а й координатором адаптивних форм взаємодії – через онлайн-заняття, відеопідтримку, асинхронні завдання чи творчі челенджі, які об'єднують дітей і дарують їм відчуття приналежності до спільноти.

Необхідно також говорити про важливість формування в учнів соціальних навичок – уміння співпрацювати, підтримувати інших, ділитися емоціями. У цьому контексті важливим інструментом стають ігрові методики, групові завдання, проєкти, спрямовані на командну роботу. Саме в таких форматах закладаються основи громадянської стійкості, співпереживання та відповідальності – цінностей, що є надзвичайно важливими для відновлення мирного суспільства.

Психологічний супровід діяльності вчителя також є критично важливим. Ю. Кравченко наголошує на необхідності системної підтримки педагогів з боку шкільних психологів, адміністрації та зовнішніх фахівців [3, с. 64]. Забезпечення можливості для розвитку, емоційного вираження, рефлексії професійної діяльності дозволяє вчителю зберігати ефективність навіть у надзвичайно напружених обставинах. Це стає запорукою стабільності освітнього процесу і формування у дітей позитивного досвіду проживання кризових ситуацій.

Отже, роль учителя початкових класів в умовах війни значно виходить за межі традиційної педагогіки. Він виступає провідником психологічної стійкості, емоційної підтримки та соціальної адаптації учнів, створюючи безпечний простір для розвитку, навчання і збереження внутрішньої рівноваги дитини. Емпатія, емоційна зрілість, толерантність і здатність до саморегуляції – ті якості, які дозволяють вчителю стати точкою опори для дітей у кризовий період. Успішна педагогічна діяльність у таких умовах базується на поєднанні освітньої, психологічної та соціальної функцій, що формує у школярів основи внутрішньої стійкості та життєвої сили.

Перспективними напрямками подальших досліджень є розробка програм системної психологічної підтримки вчителів, дослідження ефективності конкретних методик розвитку емоційної стійкості в педагогів, вивчення впливу адаптивних стратегій учителів на рівень тривожності та навчальну мотивацію дітей у прифронтових і евакуйованих громадах.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Ващенко О. Г. Психологічне благополуччя вчителя та учнів в умовах воєнного стану. *Плекаємо особистість : наук.-метод. альманах*. Полтава, Лубни: Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка», 2025. Вип. 9. С. 64–70.
2. Коваль Т., Запорожець М. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів в умовах війни: дієві інструменти. *Освітньо-науковий простір*. 2024. Вип. 6 (1). С. 40–48.
3. Кравченко Ю. А. Психологічний супровід школярів в умовах війни. Львів: Світ, 2023. 265 с.
4. Кулешова О. В., Росолович О. В. Особливості прояву емпатії в учителів в умовах війни. *Наукові записки. Серія: Психологія*. 2024. Вип. 1. С. 82–87.
5. Попов О. Толерантність як професійна цінність сучасного вчителя: педагогічні стратегії та умови формування. *Освітньо-науковий простір*. 2025. Вип. 2 (1). С. 145–155.

Пономаренко Марина Сергіївна,
учитель української мови та літератури,
Роменський ліцей №4
імені Героя України Тетяни Маркус
Роменської міської ради

РЕФЛЕКСІЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕТАП СУЧАСНОГО УРОКУ

Сучасна українська освіта перебуває у процесі реформування та адаптації до міжнародних стандартів. Упроваджуються нові вимоги й тенденції, які потребують змін як у методах навчання, так і в організації комфортного освітнього простору.

В умовах війни особливої уваги набуває емоційне здоров'я дитини. Урок має стає безпечним простором, де учень може висловити свої думки, почуття, позбутися тривоги. Саме тому рефлексія є не просто складовою, а важливим етапом кожного уроку. Умови війни супроводжуються страхом, розгубленістю, емоційною нестабільністю. Рефлексія допомагає учням усвідомити не лише здобуті знання, а й власні переживання, зміни в настрої, відчуття безпеки. У цей момент створюється атмосфера довіри, підтримки.

Рефлексія – це невід'ємна складова сучасного уроку, адже саме вона допомагає формувати ключові компетентності, визначені концепцією Нової української школи. Завдяки вмінню рефлексувати дитина краще усвідомлює своє місце у світі, розпізнає власний емоційний стан, займає активну позицію в навчанні та впевнено рухається до успіху.

Сучасний урок неможливо уявити без рефлексії, тому її можна назвати структурною одиницею уроку. Розвитку компетенцій, запропонованих Новою українською школою (НУШ), а також умінню дитини усвідомлювати своє місце у світі, розуміти свій емоційний стан, займати активну свідому позицію у навчанні та досягати успіху сприяє вміння аналізувати, тобто рефлексувати [1, с.8].

Залежно від функції рефлексія поділяється на:

- рефлексію настрою й емоційного стану;
- рефлексію діяльності;
- рефлексію змісту навчального матеріалу.

Залежно від того, на що саме спрямована рефлексія (на особистість того, хто мислить, чи на власне сам процес мислення) виокремлюють також особистісну та інтелектуальну рефлексію [1, с.9]. Обираючи той чи інший вид рефлексії, потрібно враховувати тип уроку, складність навчального матеріалу, вікові особливості учнів.

Упровадження рефлексії на уроках української мови та літератури є важливим компонентом, адже робить освітній процес більш ефективним, дає змогу враховувати індивідуальні особливості кожного учня та здійснювати об'єктивне оцінювання навчальних досягнень. Для вчителя української мови та літератури рефлексія має виняткове значення: з її допомогою можна оцінити, що зрозуміли й усвідомили учні, а над чим потрібно додатково попрацювати; які типи вправ їм подобаються найбільше, а які не викликають зацікавлення [3, с.6].

Рефлексію доцільно проводити не лише на початку чи в кінці уроку як окремий етап, а й інтегрувати в будь-який етап навчального процесу. Під час вивчення тем з української мови та літератури варто розпочинати урок із визначення його мети та завдань. Це сприяє активізації наявних знань, умінь і навичок здобувачів освіти, а також формує вмотивовану рефлексію.

Рефлексію емоційного стану доцільно проводити на початку уроку з метою виявлення емоцій та почуттів учнів та створення позитивної атмосфери в класі й готовності сприймати новий навчальний матеріал. Оцінити емоційний стан учнів допоможуть такі вправи, як: «Світлофор», «Три обличчя», «Букет настрою», «Долоня бажань», «Антонім». Під час проведення таких вправ учитель використовує різнокольорові картки, зображення, бланки, аудіо-матеріали. Це дозволить проаналізувати емоційний стан учнів, переключити їх увагу, а також отримати зворотній зв'язок щодо їхнього сприйняття навчального матеріалу.

Рефлексія діяльності як структурний компонент уроку дає можливість осмислити способи та прийоми роботи з навчальним матеріалом, знайти найефективніші та раціональні з них [1, с.14]. Такий вид рефлексії можна використовувати на будь-якому етапі уроку. Вправи, які допоможуть розвинути в учнів здатність до аналізу власної роботи: «Фразеологізм чи прислів'я», «Однохвилинне есе», «Сходінки успіху», «Океан успіху», «Анкета 3М+Д».

Рефлексія змісту навчального матеріалу допомагає вчителю дізнатися, на якому рівні учні засвоїли навчальний матеріал. Завдання цієї рефлексії – не емоції, а практичні знання та навички, набуті учнем. Рефлексія такого типу допомагає узагальнити, підкреслити та часто систематизувати матеріали уроку, тому вона має бути яскравою, викликати захоплення учнів і при цьому не забирати багато часу [1, с.21]. Цей вид рефлексії доцільно проводити на етапі перевірки домашніх завдань, закріплення вивченого матеріалу. Серед вправ

можна використати такі: «Плюс, мінус, цікаво», «ПОПС-формула», «Акрослово», «Дерево спогадів», «Газетний заголовок».

Отже, рефлексія – це важливий етап уроку, де учні діляться емоціями, аналізують та оцінюють свою діяльність. Використання різноманітних форм і прийомів роботи під час уроків української мови та літератури сприяє формуванню компетентної, творчої та свідомої особистості.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Білик, Н. І., & Добряк, І. В. (2021). *Сучасний урок: 50 способів порефлексувати: електронний навчально-методичний посібник*. Полтава: ПОІППО ім. М. В. Остроградського.
2. Вікіпедія. (n.d.). Рефлексія (значення). *Вікіпедія*. Retrieved from <http://uk.wikipedia.org/wiki>
3. Тиць, Г. П. (2022). *Рефлексія як складова сучасного уроку української мови та літератури в 5-х класах НУШ: навчально-методичний посібник*. Коростень.
4. Пометун, О. І., & Пироженко, Л. В. (2003). *Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання*. Київ: Видавництво А.С.К.

Оробченко Тетяна Юріївна,

здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня
спеціальності Початкова освіта,
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради
Наук.керівник: Акімова Олена Михайлівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, психології,
початкової освіти та освітнього менеджменту,
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради

ФОРМУВАННЯ РЕФЛЕКСИВНИХ НАВИЧОК У ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ЛАНКИ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Сучасна система початкової освіти будується з урахуванням провідних концептів Державного стандарту початкової освіти та незалежно від того, за якою програмою будується освітній процес:

«Нова українська школа» (НУШ), «Інтелект України», «Росток», «На крилах успіху» чи іншій, кожна передбачає формування ключових компетентностей. Сучасний процес формування рефлексивних навичок у здобувачів початкової ланки освіти передбачає формування умінь та навичок оцінки власних дій та емоцій, формує здатність аналізувати отримані результати, визначати власні сильні та слабкі сторони та будувати стратегію власної успішності в навчальній діяльності.

Поділяємо наукову позицію В. Легіна, що вагому роль у формуванні рефлексивних навичок школярів посідає початкова ланка освіти [3, с.3]: «Неабияка роль у вирішенні поставлених завдань відводиться школі першого ступеня, яка, згідно з Державним стандартом початкової загальної освіти, покликана забезпечити в умовах навчальної діяльності як провідної розвиток учня, здатного творчо мислити, зіставляти та аналізувати факти, аргументовано захищати власну точку зору, тобто формувати ключову компетентність початкової загальної освіти – уміння вчитися».

Для характеристики поняття «рефлексія» звернемося до словника-довідника з професійної педагогіки, де зазначено [4,с.159]: «...виникло у філософії та означало процес роздумів, міркувань індивіда про те, що відбувається». На багатогранності процесу формування рефлексивних навичок у здобувачів початкової ланки освіти зауважує дослідниця В. Желанова: «У молодшому шкільному віці корінним чином змінюється соціальна ситуація розвитку та провідна діяльність дитини. Рефлексія збагачується новими якостями. Головним чинником розвитку рефлексії стає навчальна діяльність, в процесі якої розвивається інтелектуальна рефлексія» [1,с.300].

Досліджуючи розвиток рефлексії у дітей молодшого шкільного віку О. Шиловська зауважує на потенціалі початкової ланки освіти для її формування : «З переходом до шкільного навчання на новому рівні реалізується й потенціал розвитку дитини. Вона пізнає не лише оточуючий світ, а й саму себе, набуваючи досвід переживання та усвідомлення життєвих подій» [5, с.306].

Із урахуванням наукових розвідок дослідника В. Легіна [2,с.76] схарактеризуємо першорядні рефлексивні вміння навчальної діяльності молодших школярів:

➤ самоконтроль – передбачає спроможність самостійно відслідковувати власні дії, вчинки, співставляти отримані результати із запланованими цілями та завданнями;

- самоаналіз – передбачає виокремлення власних здобутків на основі порівняння того, що напрацьовано, з тим, що було заплановано;
- самокорекції – передбачає здатність до уточнення власних результатів та самостійного пошуку шляхів підвищення успішності та якості результатів майбутньої навчальної діяльності;
- самооцінка – передбачає спроможність самостійно оцінити власні здобутки.

Отже, формування рефлексивних навичок у здобувачів початкової ланки освіти має на меті набуття особистого досвіду реалізації самоаналізу, самоконтролю, самооцінки та самокорекції здобутків та результатів навчальної діяльності, що в майбутньому стане підґрунтям для формування здатності до навчання протягом життя.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Желанова, В. В. (2007). Генезис розвитку рефлексії та засоби її формування у молодших школярів. У В. І. Сипченка (ред.), *Гуманізація навчально-виховного процесу: Збірник наукових праць (спецвипуск): Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Реалізація принципу наступності дошкільної та початкової ланок у контексті суб'єктної парадигми освіти» (17–18 травня 2007 р.)* (с. 299–303). Слов'янськ: Видавничий центр СДПУ.
2. Легін, В. Б. (2016). *Формування рефлексивних умінь молодших школярів у навчальній діяльності* (Автореф. дис. канд. пед. наук, Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка). Тернопіль.
3. Легін, В. Б. (2018). Рефлексивні вміння у навчальній діяльності молодших школярів. *Молодий вчений*, 10(62), 73–77.
4. Семенова, А. В. (Ред.). (2006). *Словник-довідник з професійної педагогіки*. Одеса: Пальміра.
5. Шиловська, О. М. (2022). Розвиток рефлексії як чинник формування інтерпретаційних процесів у дитини молодшого шкільного віку. У *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України: Матеріали IV Всеукраїнського круглого столу з міжнародною участю (17 листопада 2021 року) до 75-річчя з дня створення ЮНЕСКО* (с. 306–310). Київ: Київський національний університет будівництва і архітектури.

Таргоній Наталія Олександрівна,
учителька початкових класів,
Роменський ліцей № 4
імені Героя України Тетяни Маркус
Роменської міської ради

ІГРОВІ МЕТОДИ ЯК ЗАСІБ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДО НОВИХ РЕАЛІЙ НАВЧАННЯ

Сучасний освітній простір характеризується динамічними трансформаціями, що вимагають від педагогічної спільноти пошуку інноваційних підходів до навчання та виховання молодших школярів. Особливої актуальності набуває проблема адаптації дітей до нових реалій навчання в контексті воєнного стану, цифровізації освітнього процесу та впровадження інклюзивних практик [1, с.16]. Ігрові методи навчання виступають потужним інструментом подолання адаптаційних труднощів, оскільки забезпечують природний для дітей спосіб пізнання світу через діяльнісний підхід.

Фундаментальне дослідження «Ефективність впровадження діяльнісних та ігрових методів навчання в освітній процес Нової української школи», проведене упродовж 2019-2024 рр. за участі понад 1500 учнів початкових шкіл у п'яти областях України переконливо доводить, що ігрове навчання слугує захисним фактором для дітей, сприяючи підвищенню грамотності та розвитку соціально-емоційних навичок навіть у кризові часи [2, с.198]. Результати дослідження засвідчили статистично значуще зростання показників академічної успішності в експериментальній групі порівняно з контрольною, що підтверджує ефективність ігрових методів як педагогічного інструменту.

Концептуальні основи ігрової педагогіки ґрунтуються на фундаментальних положеннях діялісного підходу та теорії розвитку особистості в онтогенезі. Ігрова діяльність у молодшому шкільному віці виконує поліфункціональну роль, поєднуючи освітню, розвивальну та виховну функції в єдиному педагогічному процесі. Психологічні дослідження переконливо доводять, що гра забезпечує оптимальні умови для розвитку пізнавальних процесів дитини, формування вольових якостей та соціальних навичок взаємодії з однолітками.

Особливого значення набуває здатність ігрових методів створювати емоційно-позитивне навчальне середовище, що є критично важливим для успішної адаптації дітей до шкільного

навчання. Дослідження нейропедагогіки свідчать, що позитивні емоції активізують процеси запам'ятовування та сприяють формуванню стійкої мотивації до навчальної діяльності [3]. Ігрова форма подачі навчального матеріалу знижує рівень тривожності учнів, що особливо актуально в умовах психологічного навантаження, спричиненого воєнними подіями та нестабільністю соціального середовища.

Методологічний аналіз ігрових технологій дозволяє виділити їхні ключові характеристики: змістовність, ітеративність, радісність, соціальну інтерактивність та активність. Ефективне навчання через гру характеризується як цілісний навчальний досвід, який інтегрує когнітивний, емоційний та соціальний компоненти розвитку особистості дитини. Початкова школа становить критичний період для формування ставлення дитини до навчання та розвитку базових академічних навичок. Особливості психофізіологічного розвитку молодших школярів зумовлюють необхідність використання методів навчання, що враховують провідну роль ігрової діяльності в житті дитини. Перехідний період від дошкільного до шкільного віку потребує поступової трансформації ігрової діяльності в навчальну за умови збереження ігрових елементів у педагогічному процесі.

Дидактичні ігри в початковій школі виконують роль специфічного засобу навчання, що дозволяє моделювати реальні ситуації та створювати умови для активного засвоєння навчального матеріалу. Особливої ефективності набувають ігрові методи при вивченні таких предметів, як «Я досліджую світ», математика та українська мова, оскільки дозволяють інтегрувати теоретичні знання з практичною діяльністю дитини.

Сучасні тенденції розвитку початкової освіти в Україні характеризуються посиленням уваги до індивідуалізації навчального процесу та впровадження інклюзивних практик. Ігрові методи виявляються особливо ефективними для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, оскільки забезпечують можливість адаптації навчального змісту та форм роботи відповідно до індивідуальних особливостей кожної дитини [1].

Адаптація дітей до нових реалій навчання в сучасних умовах ускладнюється низкою факторів: необхідністю опанування цифрових технологій, змішаними формами навчання, психологічним впливом воєнних подій. Ігрові методи демонструють високу ефективність у подоланні адаптаційних труднощів завдяки своїй здатності знижувати рівень стресу та створювати підтримуюче навчальне середовище.

Результати лонгітюдинального дослідження засвідчили, що учні експериментальної групи, які навчалися з використанням ігрових методів, демонстрували вище зростання показників читацької грамотності та соціально-емоційних навичок порівняно з контрольною групою. Середнє зростання балів у експериментальній групі склало 12,26 проти 10,72 у контрольній групі, що свідчить про статистично значущий позитивний ефект ігрових методів навчання [2].

Особливого значення набуває роль ігрових методів у формуванні стресостійкості дітей та їхньої здатності адаптуватися до мінливих умов навчального середовища. Ігрова діяльність сприяє розвитку когнітивної гнучкості, креативного мислення та навичок співпраці, які є критично важливими для успішного функціонування в сучасному світі. Ефективне впровадження ігрових методів у навчальний процес початкової школи потребує системного підходу та ретельної методичної підготовки педагогів. Аналіз відеозаписів уроків у межах дослідження ACER показав значущі зміни в практиці викладання вчителів, які пройшли дворічну програму професійного навчання з ігрових методів.

Ключовими принципами організації ігрової діяльності на уроках є: доступність навчального матеріалу; новизна ігрових завдань; поступове зростання складності; урахування індивідуальних особливостей учнів; органічний зв'язок ігрової діяльності з іншими формами роботи на уроці. Дотримання зазначених принципів забезпечує оптимальні умови для реалізації освітнього потенціалу ігрових методів.

Особливої уваги потребує питання інтеграції ігрових елементів у структуру уроку. Ігрові методи можуть застосовуватися на різних етапах навчального заняття: актуалізації опорних знань; засвоєнні нового матеріалу; закріпленні вивченого; контролі та оцінюванні навчальних досягнень. Варіативність використання ігрових прийомів дозволяє підтримувати високий рівень мотивації учнів упродовж усього уроку. Результати сучасних педагогічних досліджень переконливо доводять ефективність ігрових методів як засобу адаптації дітей до нових реалій навчання в початковій школі. Ігрова діяльність забезпечує оптимальні умови для інтеграції когнітивного, емоційного та соціального розвитку молодших школярів, сприяючи формуванню ключових компетентностей, необхідних для успішного функціонування в сучасному суспільстві. Практичне значення дослідження полягає в обґрунтуванні методичних рекомендацій щодо впровадження ігрових технологій у навчальний процес початкової

школи. Перспективи подальших наукових розвідок пов'язані з дослідженням специфіки застосування ігрових методів в умовах цифрового навчального середовища та розробкою інноваційних ігрових технологій для інклюзивної освіти.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Аханова, А. (2018). Ігрова діяльність як засіб успішної адаптації першокласників до умов навчання у початковій школі. *Педагогічний часопис Волині*, (2), 16–21. http://nbuv.gov.ua/UJRN/pchv_2018_2_
2. Бібік, Н. (2023). Гра в навчанні молодших школярів: варіативність підходів до застосування. *Український педагогічний журнал*, (3), 197–204.
3. Кривонос, О., & Котенко, О. (2023). Використання цифрових технологій в освітньому процесі. *Наука і техніка сьогодні*, 1(15), 161–175. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-1\(15\)-161-175](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-1(15)-161-175)

Світлана Тітаренко,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Сучасне суспільство переживає глибокі соціальні трансформації, що безпосередньо впливають на розвиток і благополуччя найуразливішої категорії населення – дітей дошкільного віку. Воєнні дії, економічна нестабільність, вимушене переселення, пандемії та інші соціальні потрясіння значно підвищують рівень тривожності, нестабільності та стресу в повсякденному житті. Особливої ваги в цих умовах набуває проблема забезпечення психологічного благополуччя дошкільників. Порушення почуття безпеки, дестабілізація звичного середовища, невизначеність майбутнього – все це може спричинити виникнення тривожності, емоційної нестійкості, дезадаптації, порушення поведінки. Саме тому на перший план виходить необхідність організації системної психологічної підтримки, яка б відповідала індивідуальним потребам кожної дитини та сприяла збереженню її психічного здоров'я.

Психологічна підтримка в умовах соціальних викликів виконує як компенсаторну, так і превентивну функції, допомагає дитині зберігати емоційний баланс, формувати стійкість до стресу, налагоджувати стосунки з дорослими та однолітками, адаптуватися до змін.

Проблематику психологічної підтримки учасників освітнього процесу висвітлювали у своїх наукових працях Л. Анищенко, І. Булах, Л. Григоровська, Е. Зеєр, Я. Камбалова, Л. Міхеєва, Пуховський, М. Слюсаревський, В. Федько, Я. Цехмістер, М. Шерман та інші дослідники. Серед українських науковців, які зробили вагомий внесок у вивчення психоемоційної підтримки дітей дошкільного віку, варто відзначити також О. Безпалько, Н. Гавриш, І. Єрмакова, С. Максименко, О. Кононко, О. Костюк, Н. Лисенко, Л. Прокопенко, С. Тітаренко.

Сучасні українські науковці активно досліджують аспекти психоемоційної підтримки учасників освітнього процесу в закладах дошкільної освіти. У дослідженнях акцентується увага на необхідності формування безпечного, стабільного та емоційно сприятливого середовища для дітей, особливо в умовах соціальних потрясінь і криз [2; 3; 4].

Міністерство освіти і науки України також підкреслює важливість психоемоційної підтримки, передбачаючи підготовку педагогів до опанування технік подолання стресових станів у дітей та формування в них відчуття безпеки. У межах відповідних програм організуються тренінги, консультації, інформаційні кампанії, що сприяють зниженню емоційного напруження та страхів у дітей. Особливе значення надається застосуванню адаптованих психологічних практик і залученню батьків до освітнього процесу, що посилює атмосферу довіри та емоційної стабільності серед вихованців [1].

Діти дошкільного віку є надзвичайно чутливою до змін соціального середовища категорією. Вони ще не володіють сформованими механізмами саморегуляції, критичного мислення та усвідомлення подій. Частими психологічними проявами у відповідь на соціальні виклики є підвищена тривожність, емоційна нестабільність, агресивна або регресивна поведінка, труднощі з концентрацією уваги, розлади сну, страхи та психосоматичні прояви.

Психологічна підтримка дітей у складних соціальних умовах передбачає створення безпечного середовища, стабільної структури дня, емоційної підтримки, а також розвиток навичок саморегуляції, комунікації та адаптації до нових умов [3].

Саме в дошкільному віці формуються основи емоційного реагування, адаптивної поведінки та здатності долати труднощі. Тому

важливо не лише усвідомлювати значення психологічного супроводу, а й обґрунтовано добирати дієві підходи до його реалізації. У цьому контексті доцільно розглянути форми та методи психологічної підтримки, які спрямовані на збереження емоційного благополуччя, розвиток резильєнтності та підтримку адаптаційних механізмів у дітей дошкільного віку.

До ефективних методів психологічної підтримки дошкільників в умовах соціальних викликів належать:

- ігрова терапія – як спосіб вираження емоцій, переживань, відтворення травматичного досвіду у безпечному форматі;
- арт-терапія (малювання, ліплення, музикотерапія) – сприяє зниженню емоційної напруги, розвитку самосвідомості та внутрішніх ресурсів;
- тілесно-орієнтовані практики – спрямовані на зняття психоемоційного напруження та відновлення відчуття безпеки;
- групові тренінги емоційного розвитку – допомагають розвивати емоційний інтелект, навички спілкування та співпереживання.

Психологічна підтримка дітей дошкільного віку неможлива без активної та усвідомленої роботи з їхніми родинами. Родина є першим та найважливішим середовищем розвитку дитини, і саме в ній формуються первинні емоційні зв'язки, базова довіра до світу, стиль реагування на труднощі, моделі поведінки. У період соціальних викликів – таких як війна, переміщення, економічна нестабільність, руйнування традиційних структур безпеки – роль батьківського впливу значно зростає.

Найчастіше саме дорослі в родині першими помічають у дітей прояви тривожності, страхів, агресивності або емоційного виснаження. Проте батьки не завжди мають достатні знання та ресурси для адекватного реагування. Тому завдання психолога полягає не лише в підтримці самої дитини, а й у супроводі та просвіті батьків, формуванні у них емоційної компетентності, навичок конструктивної взаємодії, саморегуляції та позитивної комунікації з дитиною.

Психологічна робота з родинами може охоплювати:

- індивідуальні та сімейні консультації (з метою розуміння психоемоційного стану дитини і підвищення обізнаності батьків);
- групові заняття або тренінги для батьків (з розвитком навичок спілкування, подолання стресу, виховання в умовах кризи);
- інформаційно-просвітницьку роботу (розповсюдження матеріалів про вікові особливості дітей, ознаки психологічного неблагополуччя, методи емоційної підтримки вдома);

➤ психоемоційну підтримку самих батьків, адже виснажений емоційно дорослий не може бути джерелом стабільності для дитини.

Таким чином, робота з родинами є невід'ємною частиною системи психологічної підтримки в дошкільному віці. Вона сприяє створенню єдиного виховного простору, у якому дитина отримує узгоджені, передбачувані та доброзичливі реакції як у закладі дошкільної освіти, так і вдома. Це відповідно забезпечує стабільність, психологічну безпеку та розвиток адаптивного потенціалу дитини.

Ефективна психологічна допомога має включати: своєчасну діагностику психоемоційного стану дітей; профілактику тривожних, агресивних та замкнутих форм поведінки; корекційно-розвивальні заходи (через ігрову терапію, арт-техніки, казкотерапію, психогімнастику); підтримку батьків як ключових учасників емоційного середовища дитини; створення у ЗДО безпечного, приймаючого, емпатійного простору.

Належне психологічне забезпечення у дошкільному віці є основою стресостійкості дитини, її здатності до саморегуляції, адаптації та успішної соціалізації. Особливо важливою є підтримка дітей, які проживають у кризових умовах або мають досвід травматичних подій. У цьому контексті практичний психолог виконує не лише консультативну чи діагностичну функцію, але й виступає як медіатор між потребами дитини, вимогами середовища та можливостями родини.

Таким чином, психологічна підтримка дітей дошкільного віку в умовах соціальних викликів є запорукою формування внутрішньої стійкості дитини, її психічного здоров'я та успішного розвитку, що вимагає системного, комплексного та гуманного підходу з боку всіх учасників освітнього процесу.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Пріоритети МОН: психологічна підтримка учасників освітнього процесу на всіх рівнях <https://mon.gov.ua/news/prioriteti-mon-psikhologichna-pidtrimka-uchasnikiv-osvitnogo-protsesu-na-vsikh-rivnyakh> (Дата звернення: 07.05.2025).
2. Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу. Навчально-методичний посібник. / Андрєєнкова В. Л., Войцях Т. В., Гриців І. П., Мельничук В. О., Сабліна Н. О., Флярковська О. В., Харківська Т. А. Київ, 2023. 149 с.
3. Тітаренко С.А. Психологічна підтримка та її значення для учасників освітнього процесу закладу дошкільної освіти. *Заклад*

освіти – територія здоров'я, безпеки, підтримки : збірник матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (21 листопада 2024 р.) / за заг. ред. В. М. Успенської. Суми : ФОП Цьома С.П., 2024. С. 289-294.

4. Черушева Г.Б., Плазова Т.І., Андрущенко Н.В. Психологічна підтримка учасників освітнього процесу: аналіз викликів воєнного часу. *Психологія праці*. С. 153-157. <http://habitus.od.ua/journals/2023/47-2023/27.pdf> (Дата звернення: 07.05.2025).

Заглада Моніка Миколаївна,

психолог, КУ «Центр професійного розвитку педагогічних працівників»

Роменської міської ради Сумської області

НЕЙРОБІКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ СТРЕСУ ТА СТАБІЛІЗАЦІЇ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ

Військова агресія рф проти України зумовила появу нових викликів для українського суспільства, зокрема для педагогічних працівників. Саме вчителі, які проводять із дитиною значну частину дня у закладі освіти, найчастіше першими помічають зміни в її поведінці, емоційному стані та взаєминах з однолітками. Часто саме до педагогічного працівника, якщо дитина йому довіряє, вона готова звернутися за допомогою зі своїми «страхами», сумом, тривогою тощо.

Ми, дорослі, часто реагуємо саме на поведінку дитини, а не на те, що її викликало. За такою поведінкою дорослого часто стоять емоції, незадоволена потреба, тривога, стрес. І ми маємо пам'ятати про це! Ситуація, яка сьогодні виникла в Україні, виснажує дорослих. Стрес призводить до погіршення пам'яті, уваги, мислення, зниження розумових здібностей.

Для посилення психоемоційного ресурсу, зниження стресу та тривоги, педагогічним працівникам закладів освіти варто знати і застосовувати ефективні практичні інструменти (техніки, вправи, методи). Одним із таких інструментів є нейробіка.

Нейробіка – це розумова гімнастика, аеробіка для мозку, спрямована на покращення розумової діяльності. Це комплекс простих вправ, які сприяють поліпшенню пам'яті, дають додаткову енергію, знижують рівень стресу та тривоги, підвищують здатність мозку до будь-якої роботи в будь-якому віці [1]. Термін «нейробіка» походить від поєднання слів «нейрон» та «аеробіка». Нейрон – електрично

збудлива клітина, що обробляє та передає інформацію у вигляді електричного або хімічного сигналу. Аеробіка (англ. aerobics), або ритмічна гімнастика – комплекс фізичних вправ, які виконують під музику. Нейробіка – це зарядка для мозку, яка активізує всі п'ять органів відчуттів людини (нюх, зір, слух, смак, дотик).

Нейробіка була розроблена американськими вченими Лоуренсом Катцем та Меннінгом Рубіном. Вона полягає в тому, щоб робити звичайні справи, незвичайним, оригінальним способом. Методика ґрунтується на відкритті американських вчених, що було зроблене у 1998 році. Дослідники заявили, що нервові клітини все ж таки відновлюються, причому не тільки у дітей, а й у людей старшого віку. Причиною погіршення мозкової діяльності в ході старіння організму є не відмирання нервових клітин, а виснаження дендритів – відростків нейронів, за якими сигнали від різних органів передаються в органи вищої регуляції ЦНС. Вони поводять себе подібно до м'язів: відсутність тренувань, провокує атрофію. У результаті нервові імпульси не передаються, а реакції сповільнюються. До кінця ХХ століття існувала думка, що новоутворення дендритів можливе виключно в дитячому віці. Проте результати досліджень, опубліковані у 1998 році, довели хибність цього уявлення [2].

Вправи з нейробіки сприяють поліпшенню пам'яті, уваги, мислення, тренують мозок, дають додаткову енергію, стабілізують психоемоційний стан, знижують рівень стресу та тривоги, допомагають швидше адаптуватися до змін.

Як нейробіка допомагає знижувати рівень стресу та тривоги? Виконання нейробічних вправ допомагає перемикає увагу із стресора на нові відчуття та завдання. Вправи з нейробіки сприяють утворенню нових нейронних зв'язків, що допомагає краще адаптуватися до стресових ситуацій. Нейробіка покращує пам'ять, увагу, мислення, що допомагає долати стрес і формує навички стресостійкості. Виконання вправ з нейробіки має розслаблюючий ефект. Це сприяє зниженню рівня тривожності та емоційної напруги. Нейробічні вправи покращують настрій, приносять почуття задоволення, що допомагає знизити рівень стресу та тривоги.

Вправи з нейробіки не потребують додаткового часу чи оснащення. Вони легко вписуються у повсякденний режим людини і поєднуються з буденними справами. Вправи за цією методикою можна робити будь-де. Секрет успіху – регулярність їх виконання. Виконувати вправи весело і корисно! Приклад вправ з нейробіки: «Міняємо руку», «Рухаємося на дотик», «Постійно змінюємося», «Відхилення від

звичного маршруту», «Поміняємо все місцями», «Вживання їжі із заплющеними очима», «Розпізнавання речей на дотик», «Переверніть з ніг на голову», «Нове оточення», «Нестандартні відповіді», «Нова інформація», «Кросворди та головоломки», «Телевізор без звуку», «Новий темп», «Нове хобі» та інші.

Вправи з нейробіки можна придумувати самостійно. Головне – це різноманітність! Основа цього методу – дивувати свідомість та змушувати клітини мозку працювати з новою, незвичною для нього схемою. Нейробіку можна поєднувати з іншими методами зниження стресу та тривоги. Це фізична активність, здорове харчування, достатній сон, прогулянки на свіжому повітрі, спілкування. Усе це разом допоможе відчувати себе в ресурсі, бути стійким до стресу та тривоги.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Вебсайт «Волинський обласний центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства», «Нейробіка – аеробіка для мозку» <https://surl.lu/vdpyzu>
2. Веб-платформа «Проект «Простір Психологів», «Нейробіка» <https://psychology.space/psypedia-post/nejrobika/>

Зубко Наталія Миколаївна,

практичний психолог,

Роменська ЗОШ I-II ступенів № 6

Роменської міської ради Сумської області

ПСИХОЛОГІЧНА САМОПІДТРИМКА МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ВЧИТЕЛІВ

Професійна діяльність учителя часто супроводжується високим рівнем стресу, який може спричиняти зниження задоволення від роботи, розвиток вигорання та погіршення продуктивності. Стрес є природною реакцією організму на тривожні або загрозливі ситуації, проте він набуває патологічного характеру, коли стає хронічним. Тривалий стрес негативно впливає на повсякденне функціонування і емоційний стан людини, а також підвищує ризик виникнення психічних розладів, зокрема тривожних станів і депресії [2, с.3].

За словами самих педагогів, високі професійні вимоги та специфіка їхньої роботи змушують їх відповідати певним стандартам поведінки, спілкування та володіння високим рівнем компетентності. Постійний внутрішній стрес, який виникає через велику

відповідальність перед учнями та суспільством, негативно впливає на фізичне здоров'я і може спричиняти порушення в емоційно-особистісній сфері, а також у мотивації та самоконтролі [5, с.75]. Саме тому педагоги потребують системної психологічної підтримки для збереження ментального здоров'я та підвищення ефективності своєї професійної діяльності.

Згідно з дослідженням, проведеним компанією Gradus Research у грудні 2023 року, понад 60% педагогів в Україні відзначають високий рівень стресу та емоційного вигорання, що негативно впливає на їхнє ментальне здоров'я. Ці дані підкреслюють необхідність впровадження ефективних програм підтримки психічного здоров'я в освітньому середовищі [4, с. 6-7].

У глобальному звіті Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) 2021 року наголошується, що професійний стрес і синдром емоційного вигорання є одними з найпоширеніших проблем серед педагогів у всьому світі. Через високі вимоги професії, емоційну залученість та значну відповідальність учителі часто перебувають у стані хронічного стресу, що негативно впливає на їхнє ментальне здоров'я.

За даними звіту, вчителі, які відчувають високий рівень стресу, мають у двічі більший ризик розвитку депресії порівняно з тими, хто не стикається з подібними навантаженнями. ВООЗ підкреслює, що для збереження психічного здоров'я педагогів необхідне впровадження комплексних програм підтримки, які включають профілактику стресу, регулярні психологічні консультації та розвиток навичок стресостійкості [3, с. 45-50].

Отже, для збереження психологічного благополуччя в умовах професійного навантаження вчителям варто застосовувати ефективні практичні інструменти для зниження стресу та підтримки ментального здоров'я.

Одним із науково обґрунтованих методів підтримки ментального та фізичного здоров'я педагогів є впровадження «Booster Breaks» – коротких перерв тривалістю 5-15 хвилин, які доцільно проводити 2-3 рази на день: зранку між заняттями, в обідній період та наприкінці робочого блоку. Такі перерви мають чітку структуру й можуть включати легку фізичну активність (розтяжка, зарядка, коротка прогулянка), дихальні вправи (наприклад, техніка «4-7-8») або коротку майндфулнес-практику (2-5 хвилин на усвідомлене дихання чи зосередження уваги). Для організованого впровадження рекомендується заздалегідь вносити «Booster Breaks» у щоденний

графік, створити список вправ або використовувати відеоінструкції, доступні в онлайн-ресурсах. Важливо, щоб ці перерви були регулярними, а не спонтанними, адже саме системність забезпечує стійкий відновлювальний ефект [6, с. 70-84].

Значну роль у таких паузах відіграють техніки усвідомленості (майндфулнес) – система психоемоційних практик, спрямована на розвиток здатності свідомо зосереджувати увагу на поточному досвіді без оцінювання. Застосування майндфулнесу у професійній діяльності педагогів сприяє зниженню рівня стресу, підвищенню емоційної регуляції, покращенню концентрації уваги та загального психоемоційного стану. До ефективних прикладів таких практик належать: короткотривалі дихальні вправи (наприклад, трьоххвилинна вправа на свідоме дихання перед початком робочого дня); вправи на зосереджене спостереження (наприклад, уважне сприймання предмета впродовж однієї хвилини); використання мобільних застосунків для щоденної практики усвідомленості (Insight Timer, Smiling Mind, Medito) [7].

Окрім тілесно-орієнтованих та дихальних технік, ефективним інструментом підтримки психоемоційної стабільності є метод автоматичного письмового вираження (journaling), який набуває все більшої популярності в системах психологічної самодопомоги.

Journaling – це практика регулярного вільного записування думок, емоцій і переживань, яка допомагає усвідомити внутрішній стан, знизити рівень стресу та покращити емоційну регуляцію. Під час journaling людина не обмежує себе у змісті чи формі, що дозволяє вивільнити накопичені напруження, краще розібратися у власних переживаннях і знайти нові способи подолання труднощів.

Для педагогів ця практика є корисним інструментом рефлексії, що сприяє розвантаженню після напруженого робочого дня, підвищенню усвідомленості та збереженню психоемоційного балансу.

Дослідження доводять, що регулярне ведення щоденника сприяє зниженню симптомів тривоги і депресії, а також покращує загальне психічне здоров'я [1, с. 174-184].

У контексті зростаючих психоемоційних навантажень на педагогів особливої актуальності набуває впровадження ефективних підходів до підтримки ментального здоров'я. Аналіз сучасних практик свідчить про доцільність використання структурованих коротко-тривалих перерв, технік усвідомленості та автоматичного письмового вираження як інструментів зниження рівня стресу та підвищення емоційної саморегуляції. Застосування цих методів у щоденній професійній

діяльності педагогів сприяє формуванню адаптивних копінг-стратегій, профілактиці емоційного вигорання та покращенню якості освітнього процесу в цілому.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Smyth, J. M. Written emotional expression: effect sizes, outcome types, and moderating variables. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66(1), 174-184.
2. Stress, Burnout, Anxiety and Depression among Teachers: A Scoping Review. База даних: *International Journal of Environmental Research and Public Health*. URL: <https://www.mdpi.com/1660-4601/19/17/10706>
3. World Health Organization. Mental Health and Well-being in the Workplace: WHO Guidelines. 2021.
4. Коли світ на межі змін: впровадження моделі школи, чутливої до психічного здоров'я. База даних: ГО «Глобал». URL: <https://surl.lu/pjqnkh>
5. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. Херсон: [б. в.], 2021.
6. Перерви для відпочинку: проста у впровадженні політика на робочому місці, розроблена для покращення здоров'я працівників, підвищення продуктивності та зниження витрат на охорону здоров'я. База даних: Taylor & Francis. URL: <https://surl.li/otcmzc>
7. Усвідомленість для вчителів: найновіші стратегії для зняття стресу та благополуччя. База даних: Teach Educator. URL: <https://surl.li/mqyhjn>

Ількаєв Олександр Валерійович,
аспірант кафедри педагогіки,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ МУЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Війна створює нові виклики й водночас актуалізує інноваційні та креативні психологічні практики, серед яких особливе місце належить музичній арт-терапії. У цьому контексті виникає питання: чи є музична освіта обов'язковою умовою для терапевта, чи достатньо ґрунтовних знань у галузі психології? В умовах воєнного стану, коли центри

психологічної допомоги ще перебувають на етапі становлення, а фахівці вже активно залучають мистецтво як інструмент підтримки, не завжди маючи музичну освіту, це питання стає критично важливим.

В. Девіс (W. Davis) зі співаторами наводить історію, де С. Вілсон відвідала конференцію для викладачів музики США. Їй було важливо обмінятися професійним досвідом з Д. Родрігес, музичним терапевтом, яка, як і вона, працює в шкільній системі. Однак пані Вілсон була здивована, коли її колега описала свої посадові обов'язки, адже між ними виявилися суттєві відмінності. Так, пані Родрігес мала лише сертифікат музичного терапевта, тоді як пані Вілсон – з музичної освіти та музичної терапії. У штаті, де працює С. Вілсон, сертифікат вчителя є обов'язковою умовою для музичного терапевта у школі, тоді як у штаті Д. Родрігес такої вимоги не існує. На відміну від С. Вілсон, Д. Родрігес не проводить звичайні уроки музики – її роботу обмежено індивідуальними заняттями та терапевтичними сесіями. Крім того, вона щотижня консультує вчителів музики у п'ятьох школах округу.

Обов'язки С. Вілсон ілюструють типовий спектр послуг, які музичний терапевт може надавати у шкільній системі. Водночас на прикладі Д. Родрігес, не всі фахівці з музичної терапії зобов'язані виконувати увесь цей перелік завдань. Обсяг функціональних обов'язків може варіюватися залежно від закладу освіти та штату. Незалежно від характеру послуг, які надає шкільний музичний терапевт, надзвичайно важливо, щоб фахівець мав глибокі знання з питань інклюзивності та розуміння впливу різних станів на освітній процес.

Наприклад, у межах великої шкільної системи музичний терапевт може працювати з дітьми, які мають різні порушення, зокрема розумову відсталість, фізичні вади, емоційні розлади, сліпоту, глухоту та аутизм. Тож музичний терапевт має знати про порушення розвитку чи функціонування й планувати терапевтичні та освітні заходи. Крім того, музичний терапевт має бути готовим адаптувати підхід до надання послуг відповідно до змін у навчальних та терапевтичних потребах дитини.

Зокрема іноді діти з порушенням розвитку або певними медичними станами потребують інтенсивного лікування в умовах медичних закладів. Після стабілізації або покращення їхнього стану вони, як правило, повертаються до навчання та соціальної взаємодії у своїх закладах освіти. У такому контексті музичний терапевт відіграє важливу роль у задоволенні індивідуальних потреб дітей у галузі охорони здоров'я та освіти, водночас сприяючи створенню

інклюзивного освітнього середовища, максимально наближеного до умов звичайного освітнього процесу [2, с. 270].

На нашу думку, фахові музичні знання радше розширюють професійні можливості терапевта, аніж є визначальними чинниками ефективності терапії. Суттєвішим може виявитися життєвий досвід як самого клієнта, так і терапевта у взаємодії з музикою. Так, першочергове значення має не стільки терапевтичний засіб, скільки здатність усвідомлювати емоційні стани та переживання клієнта, що виникають у процесі музичної взаємодії, а також ефективна робота з цим емоційним зв'язком.

К. Бруша (K. Bruscia) зауважує, що розширення поняття терапевтичного засобу від простої музики до музичного досвіду дає змогу чіткіше усвідомити, чому різні визначення музичної терапії охоплюють всі аспекти та складові цього досвіду, що використовують у клінічній практиці – від шуму до тиші, від звуків до жестів, від рухів до окремих мелодій, від текстів пісень до образів, історій тощо. Досвід клієнта може бути премузичним, музичним, екстрамузичним або немузичним, залежно від ступеня залучення «музики» до цього досвіду. Кожен з цих видів досвіду потенційно може мати терапевтичне значення. Відтак твердження про те, що музична терапія передбачає лише використання музики, ігнорує складність та багатогранність музичного досвіду і його численні терапевтичні можливості.

Визначення музичного досвіду, а не самої музики як терапевтичного засобу, передбачає, що методи музичної терапії ґрунтуються передусім на переживаннях клієнта, а не на діях терапевта, спрямованих на формування цього досвіду. Наприклад, якщо терапевт імпровізує, а клієнт лише слухає, такий метод є рецептивним, а не імпровізаційним. Для того, щоб метод вважали імпровізаційним, саме клієнт повинен імпровізувати, незалежно від того, чим у цей момент займається терапевт: імпровізує, слухає чи виконує музичний твір. Інакше кажучи, у центрі музичної терапії знаходиться досвід клієнта, а не дії терапевта, тож всі методологічні рішення мають базуватися на тому, який досвід через музику отримає клієнт.

Це свідчить про концептуальну засаду: музична терапія визначається та обмежується ступенем залучення музики в досвід клієнта, а не активною участю терапевта у створенні музики або наявністю у нього відповідних музичних компетентностей. Якщо клієнт слухає заздалегідь записану музику, а терапевт лише добирає відповідний матеріал і структурує досвід прослуховування, це все одно

є музичною терапією. Це твердження є справедливим незалежно від того, чи створив терапевт музику, чи має фахову музичну освіту або кваліфікацію музичного терапевта. Аналогічно, коли клієнт самотійно створює музику, а терапевт є слухачем, такий процес розглядають як музичну терапію, незалежно від залучення та професійної підготовки терапевта. Музична терапія відбувається, коли клієнт переживає музику як терапевтичний досвід у межах взаємодії з терапевтом; її визначальним чинником є саме переживання клієнта, а не обсяг знань чи дій терапевта [1, с. 119].

У практиці музичної терапії пріоритетним є психотерапевтичні навички та здатність до роботи з емоціями, а не поглиблені знань про музику. Це має особливе значення під час індивідуальних занять або сеансів, де ключовими є дотримання професійної субординації, уважності та прояву високого рівня професіоналізму.

У таких взаємодіях можуть проявитися перенесення та контрперенесення – особливо у стосунках з особами, які не мають достатньої соціально-емоційної компетентності. Це зумовлено тим, що як клієнти, так і фахівці іноді мають нерозпізнані емоційні потреби, що можуть сприяти формуванню подібних типів взаємодії.

Перенесення відбувається тоді, коли особа, яка проходить терапію, несвідомо проєктує моделі стосунків із минулого досвіду безпосередньо на терапевта. У випадку контрперенесення відбувається несвідома проєкція почуттів і моделей поведінки терапевта, сформованих у попередніх взаєминах, на клієнта. Обидва явища можуть виникати у процесі терапевтичної взаємодії – це свідчить про порушення професійних меж, що не відповідає принципам конструктивних терапевтичних відносин. За відсутності своєчасного усвідомлення та опрацювання таких проєкцій відбувається ускладнення динаміки терапевтичного процесу та прогресу. З огляду на це, необхідною умовою ефективної роботи є постійний моніторинг характеру взаємодії, що формується в межах індивідуального терапевтичного процесу [3, с. 149].

Отже, у музичній терапії першочергове значення мають психотерапевтичні навички, а не музична освіта – особливо в умовах війни, коли необхідність надання допомоги є нагальною.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Bruscia K. E. Defining Music Therapy. 3rd Edition. University Park : Barcelona Publishers, 2014. 387 p.

2. Davis W. B., Gfeller K. E., Thaut M. H. An Introduction to Music Therapy : Theory and Practice. 2nd Edition. Boston : McGraw-Hill, 1999. 370 p.
3. Michel D. E., Pinson J. Music Therapy in Principle and Practice. 2nd Edition. Springfield : Charles C Thomas Publisher, 2012. 223 p.

Малімон Віталій Іванович,

кандидат наук з державного управління, доцент
докторант кафедри соціальної психології
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника

САМОТНІСТЬ ЛЮДЕЙ ПІЗЬНОГО ДОРОСЛОГО ВІКУ В КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Центрально-Східна Європа (ЦСЕ) характеризується пришвидшеним старінням, хвилями трудової/освітньої міграції та незавершеною інституціоналізацією тривалого догляду. Ці макропроцеси накладаються на універсальні вікові ризики (зниження мобільності, звуження мережі друзів) і породжують підвищену вразливість до суб'єктивної самотності у пізньому дорослому віці. Порівняльні європейські дані фіксують, що в частині країн ЦСЕ рівні самотності серед 65+ є вищими, ніж у Північно-Західній Європі, навіть за контролю стану здоров'я та доходів [1; 3; 4; 9]. Після пандемії COVID-19 частина людей старшого віку втратила «щоденні маршрути» (клуби, парафіяльні зустрічі, бібліотеки), що зменшило частоту змістовних контактів і посилило відчуття ізольованості [2, с. 23–25]. Отож, мета тез – систематизувати чинники ризику самотності у пізньому дорослому віці в ЦСЕ та запропонувати практичні орієнтири для політики на місцевому рівні.

Самотність визначаємо як суб'єктивну невідповідність між бажаною і реальною якістю/кількістю соціальних зв'язків; це відрізняється від соціальної ізоляції, що має об'єктивний вимір (число контактів, участь) [7]. У порівняльних дослідженнях ЦСЕ широко застосовують шкали De Jong Gierveld (6–11 пунктів), що розрізняють емоційну і соціальну самотність; валідаційні роботи підтверджують конструктивну валідність і двокомпонентну структуру, проте застерігають від прямої міжкраїнової екстраполяції без урахування культурних відмінностей у відповідях [6].

Найвищі рівні самотності демонструють люди, що проживають наодинці (особливо вдови/вдівці), особи з обмеженою мобільністю, мультиморбідністю і хронічним боєм, а також ті, чия мережа контактів має низьку частоту змістовних взаємодій (підтримка, обмін послугами, спільні практики) [4, с. 452–455; 5]. Ризик зростає, коли немає близьких у «радіусі 15 хвилин», тобто коли побутова допомога і короткі зустрічі логістично недосяжні.

Гендерний вимір вказує на вищу поширеність самотності серед старших жінок через більшу тривалість життя і вищу ймовірність вдівства; водночас старші чоловіки, які втратили партнера, часто мають менш розгалужені «слабкі зв'язки», що також підвищує ризик самотності. Крос-культурно значення має норма звернення за допомогою: стигма «не турбувати інших» у частині суспільств ЦСЄ збільшує приховану самотність.

Депопуляційні сільські території та монофункціональні «спальні» райони міст ЦСЄ часто демонструють дефіцит «третіх місць» (клуби, громадські хаби, бібліотеки) і обмежену транспортну доступність, що підвищує повсякденну ізоляцію; натомість міські агломерації з розвиненими послугами, мережами громадської участі та «просторами низького порогу» мають нижчі показники самотності, за інших рівних умов [1]. Важливу роль відіграє щільність «слабких зв'язків»: короткі сусідські вітання, участь у місцевих ініціативах, «клубні» рутини.

Цифровий розрив у старшому віці обмежує доступ до телемедицини, онлайн-клубів, груп взаємодопомоги та сервісів громадської участі, зменшуючи різноманітність і частоту контактів. Програми «цифрового наставництва» (peer-to-peer 50+) та публічний доступ до інтернету через бібліотеки/хаби демонструють позитивний вплив на відчуття залученості [2, с. 31; 9]. Водночас цифрова комунікація не є заміною офлайн-взаємодій, а радше мостиком до них.

Метааналітичні огляди демонструють зв'язок самотності/соціальної ізоляції з підвищеними ризиками передчасної смертності, серцево-судинних ускладнень і гіршими психічними показниками (депресія, тривога). Це обґрунтовує пріоритетність проблеми для громадського здоров'я і потребу у «соціальному рецептуванні» (скеровуванні до місцевих активностей) [8, с. 229–233; 7].

Дані EU-LS 2022 та порівняльні панелі (GGS/ESS/SHARE) вказують на градієнт: нижчі рівні самотності в країнах із ширшою мережею соціальних послуг і вищою громадською участю; однак на індивідуальному рівні ключовими залишаються здоров'я, сімейний статус і локальна мережа підтримки [1; 5]. Різниці всередині даного регіону доволі значні, що вказує на важливість місцевих політик.

Практичні підходи для політики і громад

Ефективними в ЦСЄ виявляються недорогі, але регулярні втручання: сусідські клуби 60+, «бібліотеки як хаби» з кавою та гуртками, програми «квиток до громади» (транспортні ваучери для участі у подіях), міжпоколінні ініціативи (читальні, ремісничі та садові клуби), цифрові наставники 50+. Важливо вмонтувати комунікацію з первинною медичною ланкою для «соціального рецептування», щоб сімейні лікарі скеровували до безпечних груп активності [7; 9].

Самотність людей пізнього дорослого віку в ЦСЄ – це не «нестача розмов», а збій мережевої екології щоденних контактів: коли звужуються маршрути дня, зникають «треті місця» і слабшають «слабкі зв'язки», навіть наявність родини не гарантує відчуття належності й підтримки.

Для регіону визначальним є не лише добробут, а й повсякденна досяжність: транспорт і мікроінфраструктури низького порогу (лавки, хаби біля зупинок, теплі фойє) – соціальні детермінанти здоров'я. Там, де людина може «вийти й зустрітись дорогою», самотність знижується без великих бюджетів.

Політика на місцевому рівні має бути територіально чутливою: для сільських громад – мобільні сервіси, клуби на базі бібліотек і парафій; для міст – редизайн дворів і під'їздів як «теплих коридорів» спілкування.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. European Commission, Joint Research Centre. Loneliness prevalence in the EU (EU-LS 2022). Luxembourg : Publications Office of the European Union. 2023. URL: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/projects-and-activities/survey-methods-and-analysis-centre/loneliness/loneliness-prevalence-eu_en.
2. Eurofound. COVID-19 and older people : Impact on their lives, support and care. Luxembourg : Publications Office of the European Union. 2022. URL: <https://www.eurofound.europa.eu/en/publications/2022/covid-19-and-older-people-impact-their-lives-support-and-care>.
3. Yang K., Victor C. Age and loneliness in 25 European nations. *Ageing & Society*. 2011. № 31 (8). P. 1368–1388. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0144686X1000139X>.
4. Hansen T., Slagsvold B. Late-life loneliness in 11 European countries : Results from the Generations and Gender Survey. *Social Indicators*

- Research*. 2016. № 129 (1). P. 445–464. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11205-015-1111-6>.
5. Nyqvist F., Nygård M., Scharf T., Koster A. Loneliness among older people in Europe : A comparative study of welfare regimes. *European Journal of Ageing*. 2019. № 16. P. 133–143. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10433-018-0487-y>.
 6. De Jong Gierveld J., Van Tilburg T. A 6-item scale for overall, emotional, and social loneliness : Confirmatory tests on construct validity. *Research on Aging*. 2006. № 28 (5). P. 582–598. DOI: <https://doi.org/10.1177/0164027506289723>.
 7. Courtin E., Knapp M. Social isolation, loneliness and health in old age : A scoping review. *Health & Social Care in the Community*. 2017. № 25 (3). P. 799–812. DOI: <https://doi.org/10.1111/hsc.12311>.
 8. Holt-Lunstad J., Smith T. B., Baker M., Harris T., Stephenson D. Loneliness and social isolation as risk factors for mortality : A meta-analytic review. *Perspectives on Psychological Science*. 2015. № 10 (2). P. 227–237. DOI: <https://doi.org/10.1177/1745691614568352>.
 9. WHO Regional Office for Europe. Social isolation and loneliness among older people : A brief. Copenhagen : WHO Europe, 2021. URL: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/343206/9789240030749-eng.pdf>.

Сохранич Анна Володимирівна,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Науковий керівник: Олена ІЛЬІНА, кандидат педагогічних наук, доцент, старший викладач кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту, КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ ООНОВЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Сучасний етап трансформації освітньої системи України відзначається глибокими змінами, що зумовлені євроінтеграційними прагненнями, реформуванням змісту освіти відповідно до європейських

стандартів, запровадженням компетентнісного підходу та реалізацією принципів інклюзії. Інклюзивна освіта як ключовий компонент нової освітньої парадигми набуває стратегічного значення в контексті забезпечення рівного доступу до якісної освіти для кожної дитини, зокрема з особливими освітніми потребами.

Законодавча база України, зокрема Закони України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», а також Концепція «Нова українська школа», визначають інклюзивність як базовий принцип функціонування освітнього середовища. Наголошується на необхідності формування у педагогів професійної компетентності до роботи в умовах різноманіття, що охоплює не лише фахову обізнаність, а й психологічну гнучкість, емоційний інтелект, комунікативну культуру та здатність до педагогічної взаємодії в умовах інклюзії. У 2009 році Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю, тим самим взявши на себе зобов'язання щодо реалізації інклюзивного навчання на всіх рівнях освітньої системи.

Науковий інтерес до проблем інклюзивної освіти значно посилюється упродовж останніх років, що відображається в розширенні спектра досліджень у галузі психології, соціальної, корекційної та інклюзивної педагогіки. Серед провідних напрямів наукових пошуків можна виокремити: дослідження готовності педагогів до корекційно-педагогічної діяльності (І. Бех, В. Бондар, Г. Бондаренко, Т. Данилова, А. Кігічак та ін.); проблеми залучення дітей з ООП до освітнього процесу, їхньої реабілітації та соціальної адаптації (А. Колупаєва, В. Ляшенко, О. Савченко та ін.); питання розвитку особистісної готовності педагога до інклюзивної діяльності (О. Акімова, В. Андрущенко, Л. Савчук, Т. Шульга та ін.); аналіз сучасного стану професійної підготовки майбутніх учителів (Є. Белозерцев, А. Вербицький, В. Краєвський та ін.).

Розглядаючи інклюзивну освіту в ширшому філософсько-освітньому контексті, В. Андрущенко визначає її як вияв гуманістичної парадигми сучасної освіти та виклик, що вимагає глибокої ціннісної переорієнтації педагогів [1].

У контексті реформування професійної педагогічної освіти особливого значення набуває завдання підготовки вчителя нової формації, здатного ефективно діяти в інклюзивному середовищі. Зокрема, дослідниця А. Колупаєва акцентує на важливості системного впровадження інклюзивної освіти в закладах загальної середньої освіти, підкреслюючи потребу у зміні підходів до професійної підготовки вчителів, які мають не лише володіти спеціальними

методиками, а й виявляти толерантність, гнучкість і готовність до педагогічної взаємодії в умовах різноманіття. Це зумовлює необхідність пошуку та наукового обґрунтування педагогічних умов, що сприяють формуванню професійної готовності майбутніх учителів до інклюзивного навчання [3].

Детально аналізує питання формування інклюзивної компетентності у майбутніх учителів початкової школи Т. Шульга, наголошуючи на необхідності інтеграції теоретичних знань і практичного досвіду під час здобуття фаху [5, с. 107].

Підготовка фахівців має здійснюватися не лише на рівні засвоєння спеціальних знань і методик, а й на рівні світоглядної орієнтації особистості педагога, який має бути відкритим до соціального різноманіття, орієнтованим на цінності гуманізму, емпатії та толерантності. На думку В. Бондаря, ефективна інклюзивна педагогіка потребує педагогів, які мають глибоку методичну і психологічну підготовку, здатні організовувати навчання з урахуванням індивідуальних освітніх потреб учнів. Він розглядає інклюзію як соціокультурне явище, що трансформує не лише школу, а й саму сутність педагогічної професії. Такий вчитель – це не лише фахівець, який володіє методичним інструментарієм, а й особистість з високим рівнем професійно-педагогічної культури, яка усвідомлює свою соціальну місію у служінні дитині та суспільству [2].

Однак аналіз практики підготовки педагогічних кадрів засвідчує низку викликів: фрагментарність включення інклюзивної тематики в навчальні плани, обмежена практика безпосередньої взаємодії з дітьми з ООП, недостатній рівень психолого-педагогічної підготовки до роботи в інклюзивному середовищі. У контексті реалізації Концепції Нової української школи О. Савченко підкреслює, що вчитель має бути не просто виконавцем освітніх програм, а активним суб'єктом трансформації, здатним створювати комфортне освітнє середовище для всіх учнів, зокрема дітей з особливими освітніми потребами [4].

Отже, інклюзивна освіта в Україні стає не лише соціальною необхідністю, а й важливим елементом реалізації гуманістичних принципів у сфері освіти. Успішне впровадження інклюзії значною мірою залежить від рівня професійної готовності педагогів, сформованої ще на етапі фахової підготовки у закладах вищої педагогічної освіти. Сучасний учитель має бути не просто носієм знань, а активним учасником змін, здатним забезпечити кожній дитині умови для розвитку та самореалізації. У зв'язку з цим особливого значення

набуває наукове обґрунтування педагогічних умов формування інклюзивної компетентності, що відповідає вимогам Нової української школи та викликам часу.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Андрущенко В.П. Філософія освіти для Нової української школи: виклики сучасності. Київ : Наукова думка, 2017. 212 с.
2. Бондар В. І. Педагогіка інклюзії: методологія, теорія і практика. Вінниця : Нова Книга, 2021. 320 с.
3. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: розвиток, проблеми, перспективи : навч.-метод. посіб. Київ : ІЗМО, 2020.192 с.
4. Савченко О.Я. Нова українська школа: теоретико-методичні засади реалізації. Київ : Освіта України, 2019. 144 с.
5. Шульга Т.Л. Формування інклюзивної компетентності майбутнього вчителя початкової школи. Педагогічні науки. 2018. № 83. С. 107–111.

Гончарук Валентина Анатоліївна,

доцент кафедри української літератури,
українознавства та методик їх навчання,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

Лівітчук Ірина Федорівна,

здобувачка ОПП «Середня освіта
(Українська мова і література.
Мова і література (англійська))», 251-м група,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

ХУДОЖНЄ ВИРАЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЗМУ У ТВОРЧОСТІ МАРІЇ МАТІОС ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ВИВЧЕННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Марія Матіос – одна з найпопулярніших письменниць, постать якої вважають харизматичною в сучасній українській літературі. Дослідники творчості письменниці часто зосереджуються на історичних, етнографічних і соціальних темах, а також на мовно-стильових, жанрових особливостях її творів. Однак, психологічний аспект у її творчості залишається маловивченим. Комплексний аналіз

психологізму в творах М. Матіос допоможе нам краще зрозуміти мотивацію персонажів та ідейний задум авторки. Власне це і зумовлює необхідність нового наукового погляду на її твори та виявлення в них глибинних смислів.

Мета нашого дослідження – розкрити своєрідність художнього вираження психологізму у творчості Марії Матіос і надати методичні настанови щодо вивчення його у закладах загальної середньої освіти.

У творах Марії Матіос домінує психологізм, який реалізується через глибоке занурення у внутрішній світ персонажів, поєднання індивідуального та колективного досвіду, а також використання етнографічних деталей і символіки. Сама письменниця зізнається, що не любить тривіального читива, тому й пише інакше: «У мене багато книжок, вони всі різні, але їх об'єднує те, що я люблю історію в людині й людину в історії. Мене цікавить, як людина поводить себе у пастці, як обирає свою дорогу, цікавить мотивація вчинків, поведінки» [1].

У творі письменниці «Армагедон уже відбувся» [2] виразно простежується тонкий психологізм, за допомогою якого вона розкриває життєву трагедію головного героя – селянина Івана Олексюка, яка поширюється на всю його родину. Сюжет розкриває складні взаємини між батьком та його дітьми, включаючи синів і доньку, яка працює за кордоном і чий єдиний лист старий Олексюк береже, наче найцінніший скарб [3].

Дослідження творчості Марії Матіос у цьому контексті дозволяє виділити ключовий ідейний конфлікт: духовні цінності проти матеріального збагачення. Письменниця порушує питання про те, чи не втрачає сучасна людина у гонитві за матеріальними статками щось значно важливіше: взаєморозуміння, любов, повагу до старших та особистий духовний розвиток. Це спонукає до глибокого аналізу мотивації вчинків персонажів та ідейного задуму твору. Головна героїня розривається між обов'язком піклуватися про свого старого батька та прагненням забезпечити собі краще майбутнє в чужій країні. Цей конфлікт висвітлює трагедію сімей, розділених економічними обставинами, та показує, як матеріальні прагнення можуть руйнувати родинні зв'язки. Порушена у творі проблема актуальна й зараз.

Названа повість порушує питання про те, чи не є повсякденні події «кінцем світу, про який ніхто не сповіщає», не дає однозначної відповіді на це запитання, адже категоричність Судного дня, заявлена в назві, відсутня в тексті. Навпаки, М. Матіос стверджує, що «остаточного кінця світу не буде, поки бодай одна жива душа чинить опір» [3]. Ця думка свідчить про те, що навіть у найскладніших обставинах залишається місце для надії та протистояння [4].

У своїх творах М. Матіос експериментує з жанрами (дає їм свої назви), напр., «рецептами на всі випадки життя» вона назвала книгу «Фуршет від Марії Матіос» [5] і еротичний «Бульварний роман» [6]. Письменниця класифікує «Щоденник страченої» [7] як психологічну розвідку. Використання жанру щоденника дозволило їй глибоко розкрити внутрішній світ, думки та переживання головної героїні, вона говорить, що «це не просто так званий зошит для таких записів, а «літопис» – послідовний запис подій із «внутрішнього життя героїні, ціла її історія. Правдива історія людини – історія її приватного життя» [8, с. 228]. Твір можна розглядати як «жіночий літопис», оскільки він зосереджений на житті та внутрішніх переживаннях жінки. Головна героїня Лариса Ковальчук не просто розповідає свою історію, а й глибоко аналізує її, щоб краще зрозуміти себе та віднайти власну ідентичність.

У своїй творчості М. Матіос застосовує різноманітні художні прийоми, щоб якнайповніше передати свій задум та розкрити психологічні феномени. Яскравим прикладом є роман «Черевички Божої Матері» [9], де внутрішній світ дівчинки Іванки розкривається через символічне зображення лісу. Її шлях крізь ліс стає метафорою занурення в спогади. Авторка використовує численні зорові та слухові образи для створення багатовимірного художнього світу.

Повісті Марії Матіос «Москалиця» [10] та «Мама Маріца – дружина Христофора Колумба» [10] є яскравим зразком заглиблення у межовий психологізм героїнь, чиї долі формуються під впливом історичного «фатуму» та соціокультурного контексту буковинської землі. Художній світ творів позначений глибоким символізмом та багатою мовою. У повісті «Москалиця» [10] сюжетний розвиток визначається трагічним втручанням історії в індивідуальну долю. Життя головної героїні Северини є побічним наслідком війни, оскільки вона народилася після зґвалтування її матері. Цей травматичний досвід з самого початку визначає її життєвий шлях, повний поневірянь, сирітства та вимушеної боротьби за виживання. Після арешту її опікунів Северина змушена жити на відлюдді, займаючись знахарством. Її втеча від червоного терору стає можливою лише ціною зради. Відсутність емоційної прив'язаності та раціоналізм, який переважає над емоціями, є захисною реакцією на жорстокі суспільно-історичні умови, що не залишили в її душі місця для любові. Повість порушує важливі філософські питання про народну мудрість, жорстокість людського світу та про неминучу відповідальність за свої вчинки.

Повість «Мама Маріца – дружина Христофора Колумба» [10] є дослідженням навіженої материнської любові, що межує з божевільям. Молода дівчина Маріца з Молдови, овдовівши, дізнається, що її син народився з хворобою Дауна. Її життя перетворюється на самовіддану, жертвну боротьбу за сина, що сприймається нею як хрест. М. Матіос майстерно показує, як суспільний осуд і нерозуміння стають для Маріци ще більшою трагедією, ніж сама хвороба дитини. На відміну від повсякденного життя «звичайних» людей, її існування наповнене невідомим болем і стражданнями. Фінальний образ Маріци, яка бачить у мареннях музику та танок своєї батьківщини, символізує її остаточний відхід від безжального світу. Таким чином, обидві повісті є глибоким психологічним аналізом жіночих долі, що демонструють, як історичні події та соціальне середовище формують психологію героїв.

За програмою з української літератури (профільний рівень) в 11 класі у темі «Постмодернізм» і «Постпостмодернізм» вивчається твір Марії Матіос «Майже ніколи не навпаки» (сімейна сага в новелах. Міфологічні витоки в романі. Біблійні алюзії та їхня роль. Особливості оповіді і характеротворення) [11, с. 47]. У списку творів для самостійного прочитання пропонуються твори М. Матіос «Солодка Даруся» і «Нація» [11, с. 55].

Зі здобувачами ЗЗСО, опрацьовуючи твір «Майже ніколи не навпаки», звертаємо увагу на активне використання Марією Матіос міфологічних і біблійних мотивів, які пов'язані з природою, родинними обрядами та традиціями, що надає повісті архаїчного, позачасового звучання. Розуміючи, що біблійні алюзії у творі виконують роль морального та етичного орієнтиру, акцентуємо увагу на темах гріха, покарання, спокути та прощення. Говоримо зі здобувачами про багатовимірні характери, створені авторкою, й обов'язково аналізуємо їхні внутрішні мотиви та психологічні травми.

Після самостійного прочитання творів М. Матіос «Солодка Даруся» [12] і «Нація» [12] обговорюємо зі здобувачами, як письменниця висвітлює трагічні сторінки історії, доповнюючи попередні сімейні саги. Отже, вивчення цих творів Марії Матіос у ЗЗСО дозволяє старшокласникам формувати критичне мислення, емоційну чутливість та здатність до інтерпретації складних художніх образів, усвідомлення внутрішнього світу персонажів та соціального контексту їхньої поведінки.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. «Феномен Марії Матіос». URL: https://libgonchar.org/index.php?option=com_content&view=article&id=189%3Aq--q&catid=152&lang=uk (дата звернення: 24.08.2025)

2. Матіос М. Армагедон уже відбувся : повість. Львів : Піраміда, 2011. 109 с.
3. Марія Матіос «Армагедон уже відбувся». URL: <https://chytay-ua.com/blog.php?id=1028> (дата звернення: 24.08.2025)
4. «Армагедон уже відбувся». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24363062.html> (дата звернення: 25.08.2025).
5. Фуршет від Марії Матіос: сердечні сп(т)рави. Рецепти на всі випадки життя : роман. Львів : Кальварія, 2002. 338 с.
6. Матіос М. Бульварний роман. Львів : Піраміда, 2003. 188 с.
7. Матіос М. Щоденник страченої : психол. розвідка. Львів : Піраміда, 2005. 186 с.
8. Матіос М. «Письменникові конче бути совісним у творчості» : [розмова Людмили Таран з Марією Матіос]. *Кур'єр Кривбасу*. 2006. № 196. С. 223–231.
9. Матіос М. Черевички Божої Матері : (уривок) / Україна – Європа : антологія / упоряд. та вступ. ст. О. В. Красовицького ; худож.-оформ. Л. П. Вировець. Харків : Фоліо, 2014. С. 331–349.
10. Матіос М. Москалиця : повісті ; худож. С. Іванов. Мама Маріца – дружина Христофора Колумба. Вид. 2-ге. Львів : Піраміда, 2011. 63, 47 с.
11. Програма. Українська література 10–11 класи. Профільний рівень. 2017. URL: <https://surli.cc/gvcoru> (дата звернення: 26.08.2025)
12. Матіос М. Вибране ; [авт. передм. І. Набитович] ; худож. С. Іванов. Львів : Піраміда, 2010. 423 с.

РОЗДІЛ 3

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА: ІНТЕГРАЦІЯ ТРАДИЦІЙ ТА ІННОВАЦІЙ

Удовиченко Тетяна Василівна,
вихователь-методист
Липоводолинського ЗДО «Веселка»
Липоводолинської селищної ради,
Роменського району

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ОНЛАЙН

Коронавірусна пандемія COVID-19 та введення в Україні воєнного стану внесли корективи в усі сфери суспільного життя. Особливих змін зазнає освітня галузь, зокрема дошкільна, чимало закладів дошкільної освіти не працюють, деякі працюють у звичному режимі або ж із застосуванням форм змішаної форми навчання. Війна в країні призвела до виникнення серйозних освітніх втрат, які треба надолужувати. Така ситуація зумовила пошук нових наукових підходів до здійснення організації освітнього процесу, що мають відповідати сучасним викликам сьогодення. Виходячи зі стану безпекових ситуацій в тому чи іншому регіоні вихователі закладів дошкільної освіти повинні повсякчас бути готовими до переведення своєї роботи з вихованцями в дистанційному форматі активної взаємодії. Для того, щоб даний процес взаємодії був цікавим, дієвим та результативним, педагог повинен володіти необхідними інформаційно-комунікаційними технологіями, бути медіа грамотним та компетентним у різноманітті цифрового освітнього простору, адже все це є ключовою ознакою його професійної майстерності. Тому, щоб «іти у ногу з часом» сучасному вихователю потрібно постійно підвищувати свою цифрову компетентність і застосувати спеціальні дієві інструменти для організації дистанційної комунікації з вихованцями та їх батьками.

Вихователь закладу дошкільної освіти на період запровадження дистанційного навчання повинен застосувати усі можливі засоби та способи комунікації з батьками та вихованцями з використанням технологій дистанційного навчання для забезпечення навчання в різних формах. Відповідно педагоги дошкільних установ повинні бути забезпечені спеціалізованим програмним оснащенням та засобами

інформаційно-комунікаційного зв'язку, у тому числі й мережею Інтернет. У свою чергу діти також за допомогою батьків повинні мати доступ до відповідних пристроїв та інтернет-ресурсів.

Основними особливостями дистанційного навчання є одночасна інтерактивна взаємодія педагога з дітьми та їх батьками, виокремлення часу в усіх партнерів освітньої взаємодії для освоєння дитиною пізнавального матеріалу, консультативного супроводу, тощо. Позитивними сторонами дистанційного навчання в дошкільному закладі є надання освітніх послуг на відстані, легке залучення додаткових інформаційних джерел, що поглиблюють, унаочнюють, збагачують тему заняття або вид діяльності.

Основні недоліки:

- ненадійне або відсутнє технічне оснащення в умовах воєнного стану;
- недостатня інформаційно-технічна грамотність педагогів ЗДО;
- спонтанне або ж самостійне перенавчання педагогічних працівників, оволодіння ними новими компетентностями, що необхідні для спілкування в режимі відеозв'язку.

Сутність дистанційного навчання в закладі дошкільної освіти полягає в тому, щоб забезпечити продуктивну взаємодію між учасниками освітнього процесу, зокрема, комунікацію між вихователем, дітьми, батьками та дітей між собою. Кожен педагог, маючи право на академічну свободу, творчо підходить до цієї роботи відповідно до вимог освітньої програми розвитку дітей своєї вікової групи, їхніх вікових та індивідуальних особливостей, сформованих міжособистісних взаємин як із дітьми, так і їхніми батьками.

Під час дистанційного навчання вихователь залучає батьків до освітнього процесу, надає їм педагогічну підтримку, допомагає в пошуку актуальної інформації, можливостей продуктивно проводити дозвілля з дітьми. Для роботи у віддаленому режимі багато хто з педагогів створює закриту спільноту в Messenger, WhatsApp, Viber, Facebook – це найбільш зручний спосіб онлайн-взаємодії з батьками. Такі чати можуть бути створені в усіх без винятку вікових групах. Щодо використання Інтернет ресурсів у роботі з батьками, педагог визначає час і платформу (Viber, Skype, Zoom, Google Meet та ін.) для подальшого онлайн-спілкування, а також дбає про забезпечення зворотного зв'язку з іншими фахівцями, які працюватимуть із дітьми (інструктором з фізкультури, музичним керівником, асистентом вихователя, практичним психологом, учителем-логопедом та ін.).

Для оцінки рівня навченості та розвитку дітей, здійснення моніторингу їх знань, умінь та навичок педагог створює електронну пошту або ж використовує різні соціальні мережі, де забезпечує у вигляді порт фоліо накопичення фото- та відеозвітів виконаних завдань та робіт дітей.

Під час організації в закладі дошкільної освіти змішаного формату роботи вихователь використовує синхронний та асинхронний формат роботи. За синхронного формату батьки отримують інформацію від педагога або інших фахівців, діти виконують завдання вдома, а на заняттях у приміщенні дитсадка здійснюється вдосконалення вмінь і навичок дітей. Асинхронний онлайн-формат передбачає онлайн-роботу вихователя, інших фахівців і дитини, батьків у різний час. Інформація передається із використанням електронної пошти, заздалегідь підготовлених і розміщених аудіо- та відеозаписів тощо. Педагоги або інші фахівці викладають у мережу навчальний матеріал, доступ до нього батьки мають у будь-який зручний час (робота онлайн без спілкування в режимі реального часу). Це може бути запис відеозанять, вебсторінка, вебсайт, блоги, форуми, освітні платформи, опитування.

Для зручності дітей та батьків вихователі можуть розміщувати контенти навчальних і розвивальних матеріалів вміщеним на одній онлайн-платформі. Зокрема, це може бути власно створений веб-сайт, який містить різні рубрики, окремі для дітей, батьків, педагогів з використанням різних онлайн-платформ. Вихователі використовують і безкоштовні доступні хмарні сервіси, зокрема, Google Suite for Education Dropbox Microsoft OneDrive та ін., що дає змогу реалізовувати методичні задуми, гнучко розподіляючи контент між онлайн-та офлайн-частинами, диференціювати навчальні завдання, проводити онлайн – заняття, оперативно надавати зворотний зв'язок, відстежувати динаміку розвитку кожної дитини, створювати та наповнювати особистісно-професійне портфоліо.

Отже, зважаючи на потребу організації дистанційного формату навчання в закладі дошкільної освіти (відповідно до безпекової ситуації), вихователі повинні зважити на чіткі організаційні моменти і моменти безпосередньої активної взаємодії з відповідним контингентом батьків та вихованців. Якщо така співпраця буде налагоджена, то діти матимуть змогу повноцінно отримувати послуги дошкільної освіти та повноцінно розвиватися, – це надасть змогу запобігти виникненню освітніх втрат. А для цього педагог повинен максимально володіти всіма необхідними інформаційно-комунікативними компетентностями,

мати системні знання щодо можливостей та способів використання цифрових інструментів в освітньому просторі.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Про схвалення концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-p#Text>.
2. Закон України «Про дошкільну освіту». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text>.
3. Наказ Міністерства Економіки від 19.10.2021 р. № 755 – 21 «Про затвердження Професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти». Режим доступу: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti>.
4. Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466 (із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства освіти і науки України від 01.06.2013 № 660, від 14.07.2015 № 761, від 08.09.2020 № 1115) «Про затвердження Положення про дистанційне навчання».

Павленко Валентина Миколаївна,

вихователь,

Роменський дошкільний заклад

(ясла-садок) №1 «Чайка»

Роменської міської ради Сумської області

ПІДГОТОВКА ДИТИНИ ДО ШКОЛИ: КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ВСЕБІЧНОГО РОЗВИТКУ

Сучасна школа ставить перед дитиною високі вимоги. Часто батьки і педагоги зосереджуються лише на формуванні базових знань, ігноруючи важливість соціальних, емоційних і фізичних компетентностей. Це ускладнює процес адаптації до нових умов, знижує мотивацію до навчання та може спричинити емоційні труднощі [1, с. 202].

Дошкільний період є визначальним у становленні особистості. У цей час закладаються основи пізнавальної діяльності, формується емоційна сфера, комунікативні здібності та базові навички самостійності. Як підкреслюють дослідники, готовність до школи має

багатокомпонентний характер, що охоплює не лише знання, а й здатність взаємодіяти з іншими, регулювати власну поведінку та емоції [2, с. 50]. Роль вихователя і батьків полягає у створенні середовища, де дитина через гру та позитивний досвід засвоює навички, необхідні для успішного навчання [3, с. 181].

Дошкільний вік є унікальним періодом, коли формуються базові навички необхідні для успішної адаптації до шкільного середовища. У даній статті я хочу розглянути ключові аспекти підготовки до школи, а саме: когнітивні, соціальні, емоційні та фізичні навички, які варто розвинути до початку навчання.

Розглянемо основні когнітивні навички: основа для навчання:

1. Когнітивний розвиток як основа підготовки. Базові знання з читання, письма та математики полегшують адаптацію дитини до навчання. Йдеться не про вільне володіння цими вміннями, а про сформованість елементарних навичок:

- читання – знання букв, уміння складати прості слова;
- письмо – уміння тримати олівець, писати власне ім'я, малювати елементарні графічні фігури;
- математика – розуміння чисел до 10, уміння рахувати предмети, порівнювати розміри, розпізнавати геометричні фігури [2, с. 52].

Ефективним засобом розвитку цих навичок є гра. Використання карток, лічильних паличок, інтерактивних книжок чи настільних ігор формує позитивне ставлення до навчання [3, с. 107].

2. Розвиток логічного мислення, уваги та пам'яті. Логічне мислення сприяє вмінню аналізувати й робити висновки. Ігри на сортування, завдання на пошук закономірностей чи головоломки стимулюють розвиток аналітичних здібностей. Концентрація уваги формується поступово і у дошкільників становить 10–15 хвилин, але її можна тренувати за допомогою ігор «Знайди відмінності», «Повтори за мною» тощо [3, с. 182].

3. Соціальні навички та адаптація до колективу. Школа – це соціальне середовище, у якому дитина повинна навчитися взаємодіяти. Основними аспектами є:

- уміння висловлювати власні думки;
- слухати інших і поважати їхню точку зору;
- працювати в команді;
- дотримуватися правил і дисципліни.

Важливим інструментом розвитку соціальних навичок є рольові ігри («Магазин», «Лікарня»), які допомагають засвоїти соціальні ролі та норми поведінки [1, с. 203].

4. Емоційний розвиток. Шкільне середовище часто стає джерелом стресу для дитини. Тому необхідно навчати її впізнавати та контролювати власні емоції. Техніки «глибокого дихання», метод «2-3-4», бесіди з батьками про почуття сприяють формуванню емоційної стійкості [3, с. 181].

5. Формування самостійності та впевненості у собі. Самостійність включає здатність обслуговувати себе (одягатися, їсти, відвідувати туалет), а також виконувати нескладні завдання – зібрати портфель, приготувати матеріали для творчості. Це формує впевненість у власних силах, що є передумовою мотивації до навчання [3, с. 54].

6. Фізичний розвиток та здоров'я. Фізичний розвиток охоплює:

- дрібну моторику – ліплення, вирізання, складання конструктора;
- загальну фізичну підготовку – рухливі ігри, танці, спорт;
- режим дня – збалансоване харчування, сон не менше 10–11 годин [4, с. 108].

7. Роль батьків і вихователів у підготовці до школи. Батьки та педагоги є провідними партнерами у процесі підготовки. Важливо формувати позитивне ставлення до школи використовувати ігрові методи, уникати перевантаження, співпрацювати з вихователями, враховувати індивідуальний темп розвитку дитини [1, с. 204].

Отже, підготовка дитини до школи є багатогранним процесом, що охоплює когнітивний, соціальний, емоційний та фізичний розвиток. Ключову роль відіграють батьки та вихователі, які через спільні дії сприяють становленню впевненості у собі, самостійності та любові до навчання. Завдання дорослих полягає не лише у підготовці до уроків, а й у формуванні гармонійної, готової до нових викликів особистості.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Косенко Ю. М. Взаємодія вихователів і батьків у забезпеченні соціально особистісного розвитку дитини дошкільного віку. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи, 2013. 46 с., 199-204 с.
2. Стасюк, Л., & Добринюк, Л. Готовність дитини до школи. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Педагогічні науки, 2017. 49–55 с.

3. Шульга Л. Методологічне підґрунтя технології розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях із малювання. Психологія та педагогіка: сучасні методики та інновації, досвід практичного застосування. Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2017. 106–108 с.
4. Шульга, Л. Упровадження технології розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях із малювання. Запоріжжя, 2019. 179–182 с.

Яковлєва Валентина Григорівна,
вихователь-методист,
Роменський ЗДО (ясла-садка) №6 «Зірочка»
Роменської міської ради Сумської області

РОЛЬ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Формування ідентичності як складного особистісного утворення відбувається протягом життя і під впливом різних чинників (Петровська, 2017). Саме тому проблема формування національної ідентичності громадян в умовах війни досягла максимальної гостроти. Її розв'язання задля збереження цілісності держави неможливе без швидких і ефективних кроків у цьому напрямі в різних сферах, насамперед в освіті, що засвідчує і прийняття у січні 2023 р. Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (Закон України, 2023). Саме закладам дошкільної освіти відводиться ведуча роль формування ціннісного і соціокультурного стану нації.

Проблема формування громадянської ідентичності вихованців усіх освітніх закладів була актуальною завжди. Питаннями щодо її вирішення займалися як владні інституції (відповідні нормативні та концептуальні документи Президента, Верховної Ради, уряду, міністерств), так і вітчизняні педагоги, громадські та літературні діячі. Проблематикою української громадянської ідентичності цікавилися такі українські вчені, як О. Пометун, М. Боришевський, В. Степаненко, Л. Снігур, О. Стегній, В. Васютинський, Л. Сокур'янська, Н. Савелюк, О. Ровенчак, В. Т. Бевз та інші. З педагогічної спадщини минулого збереглися й не втратили актуальності погляди на цю проблему Г. Ващенко, І. Огієнка, К. Ушинського, В. Сухомлинського.

Сьогодні, в закладі дошкільної освіти педагоги розв'язують широке коло завдань з національно-патріотичного виховання малюків, а саме :

- формування любові до рідного краю, причетності до рідного дому, сім'ї, дитячого садка, міста);
- формування духовно-моральних взаємин, виховання правової культури, поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки – Герба, Прапора, Гімну України та історичних святинь;
- формування духовних цінностей українського патріота: почуття патріотизму, національної свідомості, любові до українського народу, його історії, Української Держави, рідної землі, родини, гордості за минуле і сучасне на прикладах героїчної історії українського народу та кращих зразків культурної спадщини.

Проводиться робота по роз'ясненню ідейної суті державних символів, правил їх використання, ритуалів, традицій, виховується у малят почуття поваги до них, формуються стійкі навички свідомого дотримання пошестей та правил поведінки щодо державних символів в повсякденному житті та під час урочистих заходів.

Виховуючи маленьких патріотів України, педагогічний колектив Роменського закладу дошкільної освіти №6 «Зірочка» створив відповідну матеріальну та навчально-методичну базу, зокрема:

- міні-музеї народного побуту («Народної іграшки», Українська кераміка», «Світ писанки», «Оберегів», «Української ляльки») для ознайомлення дітей з народними промислами, виробами українських умільців та інше;
- оздобили інтер'єр закладу дошкільної освіти з використанням національної символіки та народної колористики для проведення свят та розваг національно-патріотичного спрямування як в приміщенні так і на вулиці;
- оформили добірки дидактичних ігор, розроблено серію конспектів занять, сценаріїв заходів з національно-патріотичного виховання;
- створена картинна галерея роменської художниці Надії Полуян-Внукової.

Яскраві, змістовні та привабливі етнографічні осередки привертають увагу дітей до вивчення традицій своєї країни, її минулого та сучасності. В них представлено багато яскравого народознавчого матеріалу. Це і державна та народна символіка, зразки предметів побуту в натуральну величину, декоративно-прикладного мистецтва: іграшки з текстилю, глини, глиняний посуд, вироби з дерева

та лози, різні альбоми для знайомства з різновидами мистецтва, історією України, рідного краю, макети інтер'єру української хати і подвір'я, лепбуки «Україна», «Сім чудес України» і т.д. На видному місці розміщені мапа України та «Україна єдина». Представлений різноманітний демонстраційний матеріал: «Українські народні казки», «Моя Україна», «Колядки, щедрівки, засіванки».

Не залишилися поза увагою педагогів і робота з батьками. До їхньої уваги папки-пересувки «Наша мова солов'їна», «Моя родина – скарб України». З вихованцями організовуються різні форми роботи, пов'язані з вивченням історії рідного краю і народу: екскурсії до місць історичних подій (музею та пам'ятного знаку козацької слави П.І. Калнишевського, пам'ятного знаку на честь перебування у місті гетьмана України Івана Мазепи та короля Швеції Карла XII у 1708 році), Роменського краєзнавчого музею, фотографування історично цінних об'єктів (пам'ятник Т.Г. Шевченка, Б.Хмельницькому), до алеї Героїв українсько-російської війни, влаштування виставок, подорожі цікавими місцями рідного міста, віртуальні екскурсії Україною.

Народні свята вносять особливий колорит в життя дитячого садка, вони приносять масу позитивних емоцій, виховують естетичні смаки, знайомлять з певними явищами.

Малюки залучаються до підготовки й відзначення різних свят, а це в свою чергу пробуджує в них любов до рідної землі, повагу до людей праці, формує вміння плідно працювати, шанувати історію та збагачувати культуру свого народу. Участь дошкільників у святах «Щедрий вечір», «Родинне свято», «Стрітіння», «Свято Миколая» тощо сприяє тому, що вони глибше відчують нерозривність з рідною природою, прагнутимуть зберігати і розвивати трудові і святкові традиції.

У повсякденному житті вихованців закладу важливе місце посідають державні свята й урочистості, в яких втілюється душа народу, національні особливості і традиції українців. Вони урізноманітнюють і поживляють будні, дають можливість відпочити, набратися духовної та творчої наснаги. Це – День Конституції, День Незалежності, День Єднання, День Захисника України, День Збройних Сил, День Соборності, День Гімну, День Прапора, День Гідності і Свободи.

Громадянська ідентичність – це фундамент суспільства й держави, духовно-моральна основа їх життєдіяльності та ефективного функціонування. Тож нині, як ніколи, потрібні нові підходи й шляхи до формування громадянської ідентичності. Тож важливо, щоб кожен освітній заклад став для дитини осередком становлення громадянина-

патріота України, готового брати на себе відповідальність, сприяти єдності української нації та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Гавриш, Н., & Косенчук, О. Г. (2023). *Парціальна програма з національно-патріотичного виховання дошкільників «Моя країна – Україна»*. Ранок.
2. Каплуновська, О. (2018). *Парціальна програма «Україна – моя Батьківщина»*. Мандрівець.
3. Никитюк, Г. (2018). Механізми регуляторного впливу держави на формування ідентичностей. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*, (1), 253–264.
4. Особливості соціально-культурної і громадянської ідентичності домінуючих. *Національна безпека і оборона*. 2018. (10).
5. Петровська, І. Р. (2017). Громадянська ідентичність: Теоретико-методологічні основи соціально-психологічного аналізу. *Психологія і особистість*, 1(11), 53–63. <https://doi.org/10.5281/zenodo.260176>
6. Тищенко, Ю., & Горобчишина, С. (2010). *Громадянське суспільство в Україні та «політика ідентичності»*. Київ: Агентство «Україна».

Грона Тетяна Володимирівна,

викладач,

КЗ «Прилуцький гуманітарно-педагогічний
фаховий коледж імені Івана Франка»

Чернігівської обласної ради

ВИХОВАННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ВІДПОВІДАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАСОБАМИ КАЗКИ

Формування у дошкільників екологічної відповідальності є важливим складником розвитку моральної та природоохоронної свідомості, що сприяє розумінню потреби дбати про навколишнє середовище. У сучасних умовах екологічної кризи та байдужого ставлення людини до природи питання організації екологічного виховання дітей набуває особливої актуальності. Значний внесок

у розробку теоретичних і практичних засад цієї проблеми зробили О. Духнович, К. Ушинський, В. Сухомлинський. Питання екологічного виховання також досліджували Н. Лисенко, Н. Яришева, В. Скребець, В. Фокіна, С. Ніколаєва, З. Плохій.

Дошкільний вік є оптимальним періодом для залучення дитини до світу природи, формування любові, турботливого й відповідального ставлення до навколишнього середовища. Г. Ващенко стверджував, що діти повинні якомога більше перебувати на свіжому повітрі, спостерігати красу неба, рослин і тварин. Це формує у них позитивні емоції, залишає глибокий слід у душі та стає основою любові до природи [2, с.313]. В. Сухомлинський наголошував, що саме природа формує основу дитячого мислення, почуттів і творчості. Він підкреслював необхідність виховання любові до рідного краю з наймолодших років. У своїй Павлівській школі, заснованій у 1948 році, педагог реалізував ідею «школи під голубим небом», де природа виступала головним вихователем [1, с.133].

З. Плохій довела, що екологічні уявлення формуються на основі систематизованих знань про взаємозв'язки в природі та вплив людської діяльності. Такі знання допомагають дітям формувати світогляд і ціннісне ставлення до навколишнього середовища [4, с.46]. Л. Хафизова підкреслювала, що виховання відповідального ставлення до довкілля є тривалим процесом, результатом якого має бути не лише засвоєння знань, а й розвиток чуйності, здатності активно захищати та примножувати природні багатства [3, с.40].

Доробок науковців і педагогів переконливо свідчить, що екологічне виховання є невід'ємним складником гармонійного розвитку дитини. Воно поєднує пізнавальний, емоційний та практичний аспекти й забезпечує формування у дошкільників відповідального ставлення до природи.

Мета статті – теоретично обґрунтувати особливості формування екологічної відповідальності у дітей дошкільного віку засобами казки, визначити організаційно-педагогічні умови цього процесу та проаналізувати ефективність використання казкових форм у практиці екологічного виховання.

Організація екологічного виховання дітей дошкільного віку вимагає створення педагогічних умов, які забезпечують гармонійне поєднання знань, емоцій та практичної діяльності. У цьому процесі важливо враховувати вікові особливості дітей, їхню чутливість до художнього слова, а також потребу у яскравих образах і прикладах. Саме тому казка виступає ефективним засобом формування відповідального ставлення до природи.

Важливим елементом є й усвідомлення дитиною моральних правил поведінки в природі, розуміння значення власних вчинків для інших. Це сприяє становленню активної життєвої позиції та прагненню самостійно піклуватися про живі істоти.

Організація виховання екологічної відповідальності у дітей через казку передбачає дотримання низки принципів:

- цілеспрямованості педагогічного впливу;
- урахування багатфакторності виховного процесу;
- систематичності та послідовності роботи;
- особистісного прикладу вихователя;
- єдності моральних та освітніх впливів [6, с.210].

Казка є одним із найефективніших засобів виховання. Вона допомагає дитині зрозуміти різницю між добром і злом, розвиває співчуття, доброту й людяність. Завдяки сюжетам дошкільники вчаться кмітливості, винахідливості й умінню знаходити вихід із труднощів [7, с.121].

Г. Беленька підкреслювала, що природничі казки мають особливий виховний потенціал. Вони дозволяють побачити знайомий світ у новому, емоційно забарвленому вимірі, де художнє слово органічно поєднується з науковим змістом. Це формує у дітей любов до природи й розвиває спостережливість. М. Лещенко визначала «виховання казкою» як процес осмислення знань про світ, засвоєння взаємозв'язків між явищами та розвиток творчих здібностей [7, с.125].

В. Сухомлинський наголошував, що дитяче мислення неможливе без казки, адже вона формує уяву й мову. Він радив не лише слухати казки, а й створювати їх самостійно, що сприяє розвитку творчості й духовному збагаченню дітей [8, с.43]. Педагог також підкреслював значення природного середовища як джерела духовного розвитку дитини.

Серед важливих умов виховання бережливого ставлення до природи можна виділити:

- пізнання рідного краю;
- практичну діяльність у природі;
- розвиток емоційного ставлення до навколишнього світу.

Не менш важливим є виховання нетерпимості до безвідповідальної поведінки людей у природі (ламання дерев, засмічення території, пошкодження зелених насаджень). Для цього ефективно використовувати проблемні ситуації, обговорення з дітьми та протиставлення правильних і неправильних прикладів поведінки [9, с.34].

Отже, екологічне виховання дошкільників – це необхідна складова сучасної системи освіти, спрямована на формування екологічної

свідомості та моральних цінностей. Дослідження науковців і педагогічний досвід доводять, що ця проблема має давні традиції й актуальна сьогодні. Злагоджена робота педагогів і батьків дозволяє створити оптимальні умови для формування у дітей любові до природи, відповідальності та готовності берегти довкілля.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Сухомлинський, В. О. (2003). Народження громадянина. *Вибрані твори: У 5-ти т.* (Т. 3, с. 303).
2. Беленька, Г. В., Науменко, Т. С., & Половіна, О. А. (2013). *Дошкільнятам про світ природи: Настільна книжка вихователя*. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка.
3. Хафизова, Л. М. (1988). Як знайомити дітей із правилами поведінки в природі. *Початкова школа*, (8), 40–46.
4. Плохій, З. П. (2002). *Виховання екологічної культури дошкільників*. Київ: Редакція журналу *Дошкільне виховання*.
5. Беленька, Г. В., & Конюхова, Т. С. (2009). *Казки про природу. Чарівний промінь*. Київ: Слово.
6. Дяченко, Т. В. (2002). *Народно-педагогічні уявлення східних слов'ян у галузі екологічного виховання*. Кіровоград: Імекс ДТД.
7. Бихалова, О. В. (2014). Роль казки в екологічному вихованні дітей дошкільного віку. *Таврійський вісник освіти*, (3(27)).

Беркут Олена Вікторівна,

вихователь,
Роменський ДНЗ (ясла-садок) № 5 «Веселка»
Роменської міської ради

КАЗКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНЯТ

Формування екологічної культури особистості бере свій початок ще в ранньому дитинстві, коли дитина починає пізнавати навколишній світ і відкривати для себе взаємозв'язок з природою. Для збереження довкілля майбутнім поколінням, необхідно, щоб людина відчувала себе його невід'ємною частиною. Завдання дорослих – виховати особистість, що поважає природу, має відповідні знання й вміння дбайливо ставитися до її ресурсів. Дитина відкрита до пізнання, вона сприймає світ серцем. Яким буде її ставлення до цього світу, чи навчиться вона бути господарем, який

любить і розуміє природу – залежить від її виховання в сім'ї і дитячому садку [3, ст. 207].

Актуальність екологічного виховання пояснюється глобальною екологічною кризою, витoki якої – у людській діяльності, що базується на антропоцентричному світогляді. Початки екологічної свідомості та ставлення до природи формуються саме в дошкільні роки. Це і є підставою для використання даного вікового періоду як найсприятливішого для виховання екологічно свідомої особистості.

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні спрямовує педагогів на розвиток особистості дитини, формування в неї відповідального ставлення до власної поведінки, творчого мислення та здатності жити у гармонії з природою. До завершення дошкільного періоду у дітей повинні бути сформовані базові знання про навколишній світ, навички екологічно грамотної поведінки та позитивне емоційне ставлення до природи.

Вплив казкових образів на розвиток дитини досліджували такі вчені, як Л. Баженова, Л. Самошкіна, О. Шупик, В. Яковенко та інші. Екологічне виховання дошкільнят було у центрі уваги В. Грецової, Г. Немцової, Н. Лисенко, Н. Кот, З. Плохій. Їхні дослідження свідчать, що отримання знань про природу сприяє розвитку позитивного ставлення до довкілля.

Казка, як вказують А. Михайлов, І. Вачков, А. Короткова, має потужний виховний потенціал. Зокрема, Г. Беленька та С. Білоус зазначають, що авторська казка відіграє важливу роль у формуванні екологічної свідомості дошкільників. Діти здатні проектувати казкові ситуації на реальне життя, встановлюючи паралелі між вигаданим світом та поведінкою в повсякденності.

Педагоги, психологи й мовознавці розглядають казку як ефективний інструмент виховної роботи, що охоплює всі аспекти розвитку дитини: інтелектуального, емоційного, естетичного. Василь Сухомлинський підкреслював, що казка – то активне естетичне мистецтво, яке захоплює усі сфери духовного життя дитини: розум, почуття, уяву, волю. Через казку діти пізнають світ не тільки розумом, а й серцем [5]. Його твори, як-от «Заєць і Місяць», «Метелик і вогонь», «Їжачок і світлячок» навчають дітей чуйності, спів-переживанню, повазі до природи та її мешканців.

Казка – це доступний та дієвий засіб впливу, яким може скористатися кожен педагог. Через слухання та обговорення казкових історій діти вчаться помічати взаємозв'язки у природі: між тваринами та середовищем існування, між сезонними змінами й життям рослин, між явищами природи та поведінкою живих істот.

Екологічна казка – універсальний інструмент розв’язання складних ситуацій, що можуть виникати під час обговорення природоохоронних тем. Діти охоче складають власні історії, в яких рослини і тварини виступають героями, що виявляють співчуття, дружбу, турботу. У результаті змінюється ставлення дитини до природи: воно стає більш уважним, гуманним, дбайливим [1, ст.17].

Такі казки можна ефективно поєднувати з іншими видами діяльності: творчими іграми, малюванням, аплікацією. Навчальний зміст, закладений у сюжетах, сприяє емоційній стабільності дітей, формуванню внутрішнього спокою та любові до природи. Показовими в цьому плані є авторські казки С. Білоус та Н. Лябік [2, ст.50].

Серед форм роботи, що дають гарні результати:

- читання казки після спостереження за природою,
- дидактичні ігри на тему казки,
- театралізація сюжетів,
- психогімнастика,
- фантастичне переосмислення подій казки з погляду різних персонажів,
- бесіда за мотивами казки з метою поглиблення знань.

Казка дозволяє дитині «оживити» природу. Рослини, тварини, навіть неживі об’єкти сприймаються як рівні співрозмовники, здатні думати й відчувати. Це відкриває шлях до формування емпатії, співпереживання, дбайливого ставлення до навколишнього світу.

Театралізовані екологічні казки допомагають дітям побачити цілісність природи, взаємозалежність усіх її елементів. Театралізація казок екологічного змісту дає дітям змогу побачити неповторність і цілісність не лише певного живого організму, а й екосистеми; усвідомити неможливість порушення цілісної екосистеми; зрозуміти, що безрозсудливе втручання в природу може призвести до істотних змін як усередині самої екосистеми, так і за її межами [4, ст.27].

Формування любові до природи починається з емоцій – подиву, захоплення, радості від спілкування з живим.

Для ефективної роботи з екологічною казкою важливо:

- системно використовувати її у різних видах діяльності,
- залучати наочність,
- дотримуватися послідовності в подачі матеріалу,
- забезпечити єдність підходів з боку педагогів і батьків.

Під час знайомства з природою слід поєднувати художні твори з реальними спостереженнями. Наприклад, перед читанням казки про птахів або комах важливо відвідати природне середовище, поспостерігати за поведінкою живих істот.

У сучасній практиці часто використовуються казки Ушинського, Біанкі, Сухомлинського, але не менш важливо знайомити дітей і з сучасними авторами. Їх твори містять багато актуальних тем і легко сприймаються дошкільнятами.

Казка – це не лише захопливий сюжет, а й потужний виховний засіб. Через неї дитина отримує знання про природу, формує особисте ставлення до навколишнього світу. Казкові історії сприяють розвитку екологічного мислення, емоційної чуйності, відповідального ставлення до природи. Завдяки казкам, діти не лише краще розуміють екологічні проблеми, а й набувають бажання бути захисниками природи, діяти на її благо.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Беленька, Г. (2012). Екологічна казка у житті сучасної дитини. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, (7).
2. Білоус, С. (2013). Авторська казка як інструмент успішної адаптації дітей раннього віку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, (6).
3. Ніколаєнко, В. М. (2010). *Екологічне виховання в ДНЗ. 2–6 років*. Харків: Видавнича група «Основа».
4. Пасічник, Н. (2014). Екологічна освіта дошкільників засобами театральної діяльності. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, (4).
5. Сухомлинський, В. О. (б.р.). *Вибрані твори* (у 5-ти томах). Взято з https://pedagogy.lnu.edu.ua/departments/pedagogika/library/xrestomatiya/sukhoml_100porad.pdf (дата звернення: 01.08.2025).

Борган Тетяна Михайлівна,

завідувачка,

Роменський ДНЗ (ясла-садок) № 2 «Журавка»

Роменської міської ради Сумської області

ФОЛЬКЛОР У ВІЗЕРУНКАХ УКРАЇНСЬКОГО РУШНИКА

Кожний український рушник складається з безлічі ниток, які переплітаються, створюючи унікальний візерунок. Фольклор – це ті різнокольорові нитки (казки, пісні, ігри, обряди), які, переплітаючись у свідомості дитини, формують цілісний, красивий візерунок її національної ідентичності. Кожна ниточка важлива, а разом вони створюють неповторний український образ.

Базовий компонент дошкільної освіти (БКДО) в Україні визначає державні вимоги до рівня розвиненості, освіченості та вихованості дитини дошкільного віку [1]. Одною з них є формування національної ідентичності дітей дошкільного віку.

Питання формування національної ідентичності, патріотизму та національної свідомості у дітей дошкільного віку є надзвичайно актуальним в Україні, особливо в контексті сучасних подій [2]. Ця тема досліджувалася та висвітлювалася багатьма українськими вченими, педагогами та психологами. Софія Русова, фундаторка національного дошкільного виховання в Україні, наголошувала на значущості української мови, народних традицій та культури у вихованні дітей. Її праці є основоположними для розуміння національного виховання дошкільників.

Алла Богуш – одна з провідних сучасних дослідниць у галузі дошкільної лінгводидактики та національного виховання. Її праці присвячені формуванню мовної культури, що є невід’ємною частиною національної ідентичності. Олена Білан, авторка популярної освітньої програми для дошкільної освіти «Українське дошкілля», висвітлює національно-патріотичний компонент як один з ключових.

У технології «Художнє слово і дитяче мовлення», представлений Н.Гавриш, запропоновано знайомити дітей з малими фольклорними формами, представляти ці твори дітям як витвори мистецтва слова, коротко і доступно розповідати про історію їх виникнення [3, с. 105]. У процесі використання цієї технології діти знайомляться з художніми творами, казками, народними приказками, що безпосередньо впливає на ознайомлення з культурними здобутками власного народу.

Таким чином, педагоги закладу дошкільної освіти зосереджуються на створенні умов для того, щоб дитина дошкільного віку усвідомлювала себе як частину українського народу, шанувала його традиції та культуру, розвивала почуття гордості за свою Батьківщину та була готовою до подальшого громадянського становлення. Формування ідентичності відбувається через активну участь дитини в повсякденних іграх, заняттях, спілкуванні, що має національне забарвлення і є пріоритетом повноцінного проживання дитиною сьогодення.

Саме фольклор є невичерпним джерелом народної мудрості, традицій і цінностей та відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні патріотичних почуттів у дітей. Його вплив багатогранний і відбувається через рідну мову, образи та символи, музику та рух, побутову культуру, моральні бесіди, героїзм і патріотизм, гордість за свій народ, збереження культурної спадщини.

Формуванню емоційного зв'язку з Батьківщиною сприяють народні казки, пісні, забавлянки, потішки, прислів'я, приказки, що є першим і найдоступнішим для дитини матеріалом, який знайомить її з багатством рідної мови. Чуючи і відтворюючи ці твори, дитина не лише опановує мову, а й проникається її мелодійністю, образністю, красою. Рідна мова стає фундаментом національної ідентичності та любові до свого народу [4].

У фольклорі широко представлені образи рідної природи (верба, калина, соловейко), домашніх тварин та елементи побуту, які є близькими та зрозумілими дитині. Вони, інтегровані в сюжет, викликають позитивні емоції, формують естетичні уявлення про красу рідного краю та почуття прив'язаності до нього.

Особливий виховний потенціал має музичний фольклор (народні пісні, колискові, ігри-хороводи, танці). Мелодійність, ритм і рухи сприяють розвитку естетичних почуттів, створюють атмосферу радості, формують відчуття приналежності до спільної діяльності. Музичні твори пробуджують глибинні емоції, пов'язані з історією та духовними цінностями народу.

Засвоєння національних традицій відбувається також через казки й легенди, які містять моральний підтекст і навчають розрізняти добро і зло, виховують чесність, сміливість, працелюбність, взаємодопомогу, повагу до старших. Позитивні герої стають зразками для наслідування, а негативні персонажі виконують застережну функцію.

Фольклорні твори відображають побут, звичаї та обряди українського народу, завдяки чому діти ознайомлюються з національним одягом, традиційними ремеслами, календарними святами (колядки, щедрівки, веснянки, свято Івана Купала). Народні ігри допомагають усвідомити себе частиною культурної спадщини.

Героїчні пісні, думи й легенди оспівують мужність, відвагу, любов до Батьківщини, боротьбу за її свободу. Хоча дошкільники ще не можуть повною мірою усвідомити ці поняття, подібні твори закладають підґрунтя для формування патріотичних почуттів.

Важливу роль у вихованні відіграє спільна діяльність: співи, ігри, інсценізація фольклорних сюжетів. Вона сприяє розвитку почуття єдності, усвідомленню власної приналежності до історії, культури та традицій українського народу.

Ознайомлення з культурним надбанням формує у дітей почуття гордості за свій народ, його таланти й історію, розвиває творчу уяву та фантазію, сприяє психологічному розвитку й самореалізації. Через спів, танець і розповідь вихованці вчаться виражати власні емоції та почуття. Вихователі та батьки мають створити сприятливу атмосферу, де дитина почувається захищеною й шанованою, а також

заохочується її пізнавальна активність. Такі умови забезпечують усвідомлення свого місця в соціальному середовищі й розвиток навичок взаємодії з іншими.

Отже, фольклор виступає дієвим засобом передачі культурного досвіду між поколіннями. Залучення дошкільників до народних традицій сприяє формуванню національної ідентичності, закладає фундамент для виховання свідомого громадянина та патріота своєї країни.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Базовий компонент дошкільної освіти / під наук. кер. Т. О. Піроженко. (2025). Міністерство освіти і науки України. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Волошина, Н. (2020, 12 травня). Інноваційні технології в організації краєзнавчої роботи дітей середнього дошкільного віку. У *Науковий простір студента: пошуки і знахідки* (ч. 2, с. 363). Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної студентської інтернет-конференції. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова.
3. Гавриш, Н., Богущ, А., & Котик, Т. (2010). *Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних закладах: Підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти*. Київ: Видавничий дім «Слово».
4. Гавриш, Н. В. (2021). Різновиди мовленнєвої комунікації з дітьми. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, (1). <https://emetodyst.expertus.com.ua/865967>
5. Формування національної свідомості дошкільників засобами народознавства. (2025, 27 червня). *Всеосвіта*. <https://vseosvita.ua/library/formuvanna-patriotichnoi-svidomosti-doskilnikiv-zasobami-narodoznnavstva-481725.html>

Черненко Тетяна Петрівна,

вихователька,

Роменський ДНЗ (ясла-садок) № 2 «Журавка»

Роменської міської ради Сумської області

ХУДОЖНЬО-ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ У РОЗВИТКУ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Для гармонійного розвитку дитини дошкільного віку важливу роль відіграє художньо-творча діяльність. Вона формує емоційний інтелект, розвиває уяву, естетичний смак та дрібну моторику, сприяє

соціалізації й самовираженню. Через творчість дитина пізнає себе і світ навколо, вчиться співпереживати, аналізувати та вільно висловлювати свої думки. Особливо цінним є те, що художня діяльність стимулює не лише пізнавальні процеси (увагу, пам'ять, мислення), а й сприяє розвитку мовлення, здатності до саморефлексії та ініціативності. Вона створює умови для прояву індивідуальності кожної дитини, розкриває її внутрішній світ.

Базовий компонент дошкільної освіти приділяє художньо-творчій діяльності значну увагу, розглядаючи її як невід'ємну складову гармонійного розвитку дитини [1]. Цей аспект висвітлений в освітньому напрямі «Дитина у світі мистецтва».

За словами Т.Дмитрієвої, одним із найефективніших чинників розвитку креативності дітей 5–7 років є художня діяльність. Це унікальна поведінка творчого плану, під час якої дитина проявляє власні здібності та використовує набутий досвід у вигляді уявлень про навколишній світ. За допомогою різних виражальних засобів вона передає своє ставлення до явищ дійсності, створюючи художні образи [2].

У сучасних умовах це питання вивчають багато українських психологів, серед яких Світлана Ройз, Наталія Гладких та інші. Вони активно розробляють методики та рекомендації для психологічної підтримки дітей під час війни. Фахівці наголошують на важливості творчості (малювання, ліплення, казки, ігри) як засобу вираження емоцій, опрацювання травматичного досвіду та стабілізації психоемоційного стану.

ЮНІСЕФ та інші міжнародні гуманітарні організації також підтримують програми допомоги дітям в Україні, приділяючи значну увагу художній творчості як інструменту розвитку та зцілення.

Особливої уваги під час воєнного стану потребують дошкільнята, адже вони є найменшими та найбільш емоційно вразливими. Дорослим у роботі з дітьми допомагають різні види художньо-творчої діяльності: малювання, аплікація, ліплення, театралізовані ігри та інсценування. Такі види діяльності стимулюють фантазію, розвивають дрібну моторику, формують естетичне сприйняття та самовираження. Через кольори, форми та рольові ігри діти передають свої емоції, навіть ті, які не можуть висловити словами. Малюнок стає «вікном» у внутрішній світ дитини, допомагає знизити рівень тривожності та відновити відчуття контролю.

Театралізовані ігри та інсценування розвивають мовлення, емоційний інтелект і вміння працювати в команді. Дитина навчається розуміти ролі, почуття та ситуації, проживає складні емоції, вчиться співпереживати, долати страхи та відновлювати довіру до світу.

Ефективними є й музичні заняття, які впливають на розвиток слуху, пам'яті та ритмічного відчуття. Прослуховування спокійної музики або співання знайомих пісень стабілізує емоційний стан, знижує напругу та сприяє формуванню позитивного світосприйняття.

Важливу роль у розвитку дошкільника відіграє й конструювання з природних або побутових матеріалів, що сприяє розвитку просторового мислення, терплячості та навичок вирішення завдань. Цікавими для дітей є й ігри з фарбами, піском, водою. Вони забезпечують релаксацію, знижують тривожність, стимулюють тактильні відчуття та спонукають до експериментування, розвиваючи сенсорні здібності. Тактильні відчуття заспокоюють нервову систему, допомагають зосередитися на «тут і зараз» і зменшити відчуття хаосу навколо.

Сучасні вихователі та психологи підкреслюють, що художня творчість має велике значення для розвитку особистості дитини. Робота з незвичайними матеріалами дозволяє пережити емоції, розвинути творчі здібності та креативність, що сприяє загальному інтелектуальному та особистісному розвитку. Більшість сучасних технік відносяться до спонтанного малювання, коли зображення створюється не за спеціальними прийомами, а через ігрові маніпуляції [4].

Художньо-творча діяльність стає способом збереження внутрішньої рівноваги та відчуття безпеки. Через гру, казку та творчість дошкільнята пізнають світ і проявляють себе. Малюючи, ліплячи або аплікуючи, танцюючи, діти вивільняють емоції, які не можуть висловити словами.

Через творчу діяльність знижується рівень тривоги, створюється простір для довіри, любові та симпатії. Постійні творчі заняття в групових кімнатах або укриттях із знайомими матеріалами (олівці, папір, пластилін) створюють відчуття передбачуваності, заспокоюють та асоціюються з домашнім затишком.

Під час повітряних тривог символічні ігри з художньо-творчої діяльності допомагають дітям адаптуватися. Вони малюють «будиночки для друзів», створюють із пластиліну «добрих героїв» або «казкові дерева». Такі образи допомагають упорядкувати враження від навколишнього світу, трансформувати страх у казку зі щасливим кінцем. Колективна творчість відновлює відчуття приналежності до спільноти.

Художня діяльність підсилює внутрішні ресурси, які допомагають дитині впоратися з труднощами. Формування мистецько-творчої компетентності у дітей дошкільного віку сприяє розвитку творчих здібностей, естетичного сприйняття та уяви [3]. Спільне малювання чи виготовлення поробок розвиває комунікацію, навіть якщо діти мають

різний рівень тривожності чи замкнутості. Через творчість діти будують власні позитивні образи майбутнього: малюнки з миром, теплом і добром стають внутрішнім опором руйнівному.

Спостереження показують, що діти інтуїтивно малюють те, чого їм не вистачає: сонце, веселку, пташку, маму поруч. Це візуальні прояви потреби в теплі, затишку й мирі. У світі, порушеному сиренами та невизначеністю завтрашнього дня, мистецтво стає тихою гаванню, де дитина може зцілюватися, розвиватися й відчувати себе в безпеці.

Отже, навіть найпростіші художньо-творчі активності набувають особливої терапевтичної сили для дошкільнят. Вони є не лише засобом розвитку, а й емоційною опорою, що допомагає дитині впоратися зі страхами, тривогою та нестабільністю.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Базовий компонент дошкільної освіти/ під науковим керівництвом Піроженко Т.О.: веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini> (дата звернення 29.06.2025)
2. Дмитрієва Т.О. Розвиток креативності дітей дошкільного віку у художній діяльності: веб-сайт. URL: <https://salo.li/9F878d4> (дата звернення 9.07.2025)
3. Гужанова Т.С., Ковальчук А.С. Формування мистецько-творчої компетентності дітей старшого дошкільного віку: веб-сайт. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/42568/1/1.pdf> (дата звернення 29.06.2025)
4. Крижевська І.С. Педагогічні умови художньо-творчого розвитку дітей дошкільного віку засобами образотворчої діяльності: веб-сайт. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/4988>– (дата звернення 29.06.2025)

Топчій Світлана Миколаївна,

вихователь,

Великобубнівський ЗДО

(Центр розвитку дитини) «Берізка»

Роменської міської ради

ЧАРІВНЕ ПЕРЕПЛЕТІННЯ: ТВОРЧІСТЬ КРІЗЬ НИТКУ ТРАДИЦІЙ

Одним із найцікавіших і доступних видів художньої та ручної праці для дошкільнят є ткацтво – древнє мистецтво, що має глибокі корені в українській культурі. Це одне з найдавніших ремесел людства, яке відіграло важливу роль в історії і культурі багатьох народів,

зокрема українців [3]. З давніх-давен ткані речі мали не лише побутове, а й символічне значення: рушники, пояси, килими слугували оберегами, прикрасами та носіями народної пам'яті. Сьогодні ж ткацтво оживає в дитячих руках, які із захопленням відкривають для себе цей магічний процес: як з простих ниток народжується візерунок, як кольори переплітаються між собою, утворюючи теплі, живі речі [4].

Сучасні діти не витрачають багато часу на традиційні різновиди творчості, оскільки більшість їх захоплень пов'язані з цифровими технологіями. Нас же зацікавило стародавнє ремесло та концепція, що лежить в основі – по суті, будь-що можна використати повторно та так чи інакше перетворити на щось нове. Особливо, якщо поєднати це з природними знахідками.

Чому варто навчати дітей ткацтву? Це: розвиток дрібної моторики, формування естетичного смаку, занурення в традиції, розвиток посидючості й уваги, вираження себе: найпростіші роботи дають дитині відчуття творця, радості від створеного власноруч виробу.

Навіть без справжнього ткацького верстата вихователь може організувати захопливе заняття. Найбільш доступні техніки:

- ткацтво на картонній рамці або дерев'яній – діти вплітають нитки в натягнуту основу;
- ткацтво з паперових смужок – створення кольорових візерунків за схемами;
- виготовлення пояса, килимка або закладки – практичні міні-проекти;
- створення спільного панно – кожна дитина вплітає частинку у загальну картину. [6]

Залежно від товщини ниток отримуємо різної товщини килимки, доріжки, серветки тощо. Для роботи ми спочатку використовували рамки із картону, вдосконалювали навички натягування нитки та спосіб переплетіння. Потім освоювали ремесло вже на дерев'яному верстаті. Починати варто з простого: 5–10 хвилин ткацтва – цілком достатньо для дошкільнят, заохочуйте дітей до самовираження: нехай обирають кольори самостійно. Також доцільно тематичне поєднання з народними святами, використання художньої літератури, емоційний супровід, співпраця з родинами: запрошення родин на майстер-клас, виставки родинних робіт. Форми використання ткацтва в ЗДО:

- заняття з художньої праці;
- інтегровані заняття;
- індивідуальна робота або гурткова діяльність,

➤ проєктна діяльність, наприклад, створення «рушничка групи» – де кожна дитина виткала свій фрагмент – може стати спільною творчою справою.

Дитяча робота – не просто виріб. Це маленький витвір мистецтва, де відображається настрій, фантазія та індивідуальність автора. Навіть якщо візерунок не зовсім рівний, а нитки трохи неслухняні – у цьому є своя неповторна краса. Адже в ткацтві головне – не досконалість, а душа. Особливо важливо, що через такі заняття дитина вчиться цінувати працю своїх предків, відчуває повагу до народного мистецтва. Це формує національну свідомість, гордість за свою культуру та історію. Вироби виходять яскравими, красивими, використовуються для оздоблення ігрової зони, групової кімнати. [2]

Ткацтво в ЗДО – це не лише нитки й кольори. Така діяльність розкриває потенціал дитини, допомагає створити атмосферу підтримки, єдності та натхнення. Діти, які власноруч створюють маленькі витвори, зростають уважними до деталей, естетично сприйнятливими та духовно багатшими та водночас – відкриваємо простір для креативного мислення та індивідуального стилю. Також важливий емоційний ефект. Творчість приносить задоволення, а результат – гордість за власну працю. Вони із захопленням дарують свої вироби батькам, готують виставки, беруть участь у майстер-класах. Такі заняття зміцнюють зв'язок дитини з родиною, народною традицією та національною ідентичністю.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Базовий компонент дошкільної освіти (БКДО) (нова редакція). (2021). Під науковим керівництвом доктора психологічних наук, професора, член-кореспондента НАПН України Піроженко Т. О.
2. Богуш, А. М., & Лисенко, Н. В. (2002). *Українське народознавство в дошкільному закладі: Навч. посіб.* Київ: Вища школа.
3. Воропай, О. (2005). *Звичайі нашого народу: Етнографічний нарис.* Харків: Фоліо.
4. Лозинська, Є. (2008). *Українське народознавство дітям дошкільного віку: Метод. посібн. для дошкільн. закл.* Львів: Оріяна-Нова.
5. Степанюк, Ю. А. *Навчаємося ткацького ремесла. Практичний посібник.* URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/0100cdcq-90ce.doc.html> (дата звернення 18.07.2025).

Король Анжела Олександрівна,
вихователь,

ВИКОРИСТАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ ВПРАВ ТА ЗАВДАНЬ ДЛЯ РОЗВИТКУ НАВИЧОК ПИСЬМА З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сучасна дошкільна освіта орієнтована на всебічний розвиток дитини та її підготовку до шкільного навчання. Одним із ключових напрямів є формування навичок письма, що передбачає не лише навчання елементам графіки, а й попередній розвиток дрібної моторики руки [2, с. 37]. Встановлено, що моторний розвиток тісно пов'язаний із мовною та когнітивною діяльністю. У цьому контексті математичні вправи можуть стати не лише засобом пізнавального розвитку, а й дієвим інструментом підготовки руки до письма [3, с. 21].

Розвиток дрібної моторики є основою для опанування навичок письма, а також забезпечує ефективне функціонування пізнавальних процесів: уваги, пам'яті, просторового мислення [1, с. 42]. Згідно з дослідженнями сучасних педагогів і психологів, вправи, які поєднують рухову активність із розумовою діяльністю, є найбільш ефективними для дітей дошкільного віку [5, с. 16].

Математичні завдання з графічним елементом дозволяють поєднувати логічне мислення, просторове орієнтування та дрібну моторику. Особливо корисними є вправи на штрихування, обведення, з'єднання точок, продовження орнаменту [6, с. 9]. Наприклад, вправа «Полічи крапки та з'єднай» або «Знайди відповідну фігуру і заштрихуй» поєднують рухові дії (штрихування, з'єднання) з розумовими операціями [2, с. 59].

Дослідники вказують на тісний взаємозв'язок між розвитком просторового орієнтування та навичками написання. Такі поняття, як «вище – нижче», «праворуч – ліворуч», важливі для письма і водночас формуються через математичні ігри [7, с. 41].

У своїй роботі використовую такі види роботи з дітьми, як вправи на штрихування геометричних фігур; завдання з математичних розмальовок; графічні диктанти; вправи на малювання чисел за зразком.

Для того, щоб у дитини розвивалися навички письма доцільно ще використовувати такі приклади вправ, як:

1. З'єднання чисел – дитина поєднує точки відповідно до числової послідовності, утворюючи фігуру. Це сприяє розвитку послідовності, уваги, моторики [8, с. 33].

2. Графічні диктанти – виконуються за словесною інструкцією (наприклад: «дві клітинки вгору, одна праворуч...»), розвивають просторове орієнтування та зорово-моторну координацію [4, с. 12].

3. Продовження рядка – дитина домальовує орнамент із геометричних фігур. Завдання поєднує розвиток закономірностей і рухової точності [6, с. 11].

4. Штрихування фігур – різні напрямки штрихів допомагають формувати навички письма (напрямок руху, силу натиску тощо) [5, с. 25].

5. Математичний лабіринт – пройти шлях через потрібні числа або результати обчислень. Розвиває обчислювальні навички, моторику, просторове мислення [3, с. 23].

У роботі з дошкільниками також необхідно дотримуватися таких принципів, які сприяють ефективному розвитку дрібної моторики руки та підготовці до письма:

Ігрова форма навчання. Дошкільний вік є сенситивним до гри як основного виду діяльності, тому навчальний процес повинен бути організований у вигляді сюжетно-рольових, дидактичних чи рухливих ігор. Саме гра забезпечує емоційне включення, підвищення пізнавальної мотивації та активності дитини [2, с. 45].

Системність та поступовість. Усі вправи повинні мати логічну послідовність: від простих до складніших, від конкретного до абстрактного. Наприклад, спочатку дитині пропонуються дії з великими предметами (перекладання, сортування), а згодом – завдання з дрібними елементами (мозаїка, шнурівки, цифри з гудзиків тощо) [5, с. 66].

Індивідуальний підхід. Важливо враховувати темп розвитку кожної дитини, її рівень сформованості дрібної моторики, просторового орієнтування та мовленнєвої активності. Одні діти можуть легко виконувати завдання з координацією рук, інші – потребують додаткової підтримки, наочного прикладу, багаторазового повторення [3, с. 29].

Поєднання рухової та мовленнєвої активності. Коментування дитиною власних дій або прослуховування вказівок педагога під час виконання завдань позитивно впливає на розвиток зв'язного мовлення, уваги та логіко-мовленнєвого мислення. Таке поєднання підсилює сенсорне та когнітивне засвоєння нового матеріалу [1, с. 40]. Наприклад, виконуючи вправу «Складемо візерунок з намистинок», дитина може описувати, що і як вона викладає: «Спочатку червона, потім синя...».

Математичні вправи та завдання з графічними елементами є ефективним засобом підготовки руки до письма у дітей дошкільного віку. Вони сприяють розвитку дрібної моторики, просторового мислення, уваги та логіки.

Практика показує, що такі завдання можна ефективно впроваджувати в освітній процес через ігрову діяльність. Застосування комплексного підходу дозволяє гармонізувати пізнавальний і моторний розвиток, що є необхідною умовою успішного навчання дитини у школі.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Богуш А М Дошкільна педагогіка. Київ : Слово, 2016. 312 с.
2. Крутій К Л Розвиток мовлення дітей дошкільного віку. Харків : Ранок, 2015. 144 с.
3. Тимофєєва О Л Готуємо руку до письма: практичні вправи для дошкільнят. Харків : Основа, 2018. 96 с.
4. Губанова Л І Графічні диктанти як засіб розвитку просторового мислення у дітей дошкільного віку. Львів : Підручники і посібники, 2020. 64 с.
5. Синиця А Л Математичні прописи для дошкільнят. Тернопіль : Навчальна книга, 2017. 72 с.
6. Богданець-Білокаленко Н І Математична підготовка дошкільників. Київ : Генеза, 2019. 128 с.
7. Осадчий В В Ігрові методики розвитку моторики дітей дошкільного віку. Дніпро : Ліра, 2021. 88 с.
8. Монтессорі М Допоможи мені це зробити самому. Харків : Ранок, 2020. 160 с.

Кисленко Альона Василівна,

вихователь,

Роменський ДНЗ (ясла-садок) №1 «Чайка»

Роменської міської ради Сумської області

МАТЕМАТИКА ГРАЮЧИСЬ: ІНТЕГРАЦІЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ ІГОР У ЗАНЯТТЯ З ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОГО РОЗВИТКУ

Сучасна дошкільна освіта перебуває в постійному розвитку, відповідаючи на виклики часу та потреби дитини як активного учасника освітнього процесу. Одним із пріоритетних завдань є забезпечення всебічного розвитку дитини, зокрема формування логіко-

математичної компетентності, яка є базою для подальшого успішного навчання у школі та здатності орієнтуватися в життєвих ситуаціях [3, с. 12].

Формування математичних уявлень – це не лише засвоєння понять кількості, простору, форми чи величини. Це насамперед розвиток уміння міркувати, аналізувати, порівнювати, класифікувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки [4, с. 34].

Гра як провідна діяльність у дошкільному віці здатна перетворити процес навчання на захопливу подорож. Саме в грі дитина розкривається найбільше: мислить, діє, експериментує, фантазує. Відомий психолог Жан Піаже підкреслював, що пізнання світу дитиною відбувається через активну діяльність [2, с. 45], а Лев Виготський називав гру простором для розвитку в «зоні найближчого розвитку» [1, с. 78]. Сучасні українські науковці Т. Поніманська, Н. Лисенко, Г. Швайка також наголошують на грі як найприроднішому та найефективнішому способі розвитку мислення й мовлення у дітей.

Особливої уваги заслуговують нетрадиційні ігри, які відрізняються від класичних або стандартних форм ігрової діяльності, прийнятих у традиційній педагогіці. Вони можуть включати: ігри з нестандартними матеріалами (каштани, прищіпки, палички, геометричні фігури тощо), рухливі та інтелектуальні ігри з незвичними правилами, сюжетно-рольові ігри з елементами логіко-математичного мислення, ігри-дослідження, ігри завдання, головоломки, математичні квести [5, с. 54]. Саме інтеграція нетрадиційних ігор у освітній процес є ключем до того, щоб зробити математику для дошкільнят живою, цікавою та осмисленою [6, с. 54].

Нетрадиційні ігри мають потужний розвивальний і навчальний потенціал, оскільки поєднують пізнавальну, дослідницьку, соціальну та емоційну складові:

1. Інтелектуальний потенціал полягає у створенні умов для розвитку логічного мислення, аналізу, узагальнення, вміння порівнювати, класифікувати та робити висновки.

2. Емоційно-мотиваційний потенціал проявляється у підвищенні інтересу до навчання, задоволенні від успішного виконання завдань, формування впевненості у власних силах.

3. Творчий потенціал реалізується через ігрові ситуації з елементами уяви, творчого підходу, фантазування.

4. Соціальний потенціал розвивається у групових іграх, де діти вчаться домовлятися, дотримуватись правил, працювати в парі чи команді [3, с.31].

Нетрадиційні ігри ефективно поєднують логіко-математичний зміст із захопливою формою, що дозволяє вихователям природно інтегрувати заняття в гру. Замість механічного повторення матеріалу дитина переживає ситуацію, в якій математичні поняття набувають практичного сенсу: вона грає, але водночас лічить, порівнює, класифікує, моделює. Таким чином, формуються не лише знання, а й пізнавальні стратегії, здатність до самостійного мислення [4, с.41].

Щоб оцінити ефективність такого підходу, важливо звернути увагу на ключеві переваги використання нетрадиційних ігор у роботі з дітьми дошкільного віку: підвищення інтересу до математики, зменшення навчального навантаження, розвиток самостійності та відповідальності, удосконалення комунікативних навичок. У колективній грі діти вчаться висловлювати думку, слухати інших, аргументувати свою точку зору, індивідуальний підхід [4, с.22].

Щоб ефективно реалізувати потенціал нетрадиційних ігор у логіко-математичному розвитку дітей, важливо не лише усвідомлювати їхні переваги, а й мати приклади конкретних ігрових ситуацій, які можна легко інтегрувати у заняття [6 с.62]. Такий підхід дозволяє вихователю зробити освітній процес не лише цікавим, а й цілеспрямованим. Пропоную розглянути ігри, які сприяють розвитку логічного мислення, просторової уяви, уміння рахувати, порівнювати, класифікувати, а також підтримувати емоційну залученість дитини.

Приклади використання нетрадиційних ігор:

1. «Математичне доміно з картинками». Замість цифр – зображення предметів. Діти поєднують плитки, співвідносячи кількість предметів. Розвиває навички лічби, просторове мислення, спостережливість.

2. «Математичне кафе» (рольова гра). Діти виконують роль офіціанта, кухаря, покупця. Працюють із цінами, грошима, кількістю інгредієнтів. Розвивається вміння рахувати, класифікувати, порівнювати [3, с.48].

3. «Математичний лабіринт». Ігрове поле з маршрутами та завданнями (порахувати, вибрати більший предмет, порівняти фігури). Допомагає формувати просторову орієнтацію, логічне мислення, пам'ять.

4. «Конструктор з геометричних форм». З різних форм і кольорів діти складають зображення або викладають задані схеми. Гра сприяє розвитку уявлення про форму, симетрію, складові частини цілого.

5. «Збери послідовність». Діти отримують набір предметів/ карток і мають скласти правильну послідовність (за розміром, кольором, числовим рядом). Розвиває навички серіації та узагальнення.

6. «Хто швидше?». Гра на швидкість виконання математичних дій (наприклад, знайти всі предмети, де більше ніж 3 елементи; хто перший викладе число 5 з паличок). Використовується на етапі закріплення знань.

7. «Математичний детектив». Дітям пропонується розв'язати загадку або логічну ситуацію (хто з друзів з'їв більше, яка форма була зайвою, у кого найменше предметів тощо). Стимулює мислення, мовлення, вміння аналізувати [4, с.35].

Ефективність нетрадиційних ігор великою мірою залежить від професійної позиції педагога. Вихователь повинен: планувати ігри відповідно до освітніх цілей, добирати якісний ігровий матеріал, бути активним учасником ігрового процесу, створювати доброзичливу атмосферу, аналізувати результати гри [6 с.64].

Отже, інтеграція нетрадиційних ігор у логіко-математичні заняття є ефективним засобом розвитку пізнавальної активності, мислення, уяви та мовлення дітей дошкільного віку. Такі ігри забезпечують цікаве, змістовне та доступне навчання, формують позитивне ставлення до математики, сприяють індивідуальному підходу.

Вихователь вміло поєднує гру з навчанням, формує у дітей не лише знання, а й мотивацію, та здатність мислити самостійно. Саме тому нетрадиційні ігри мають стати невід'ємною складовою освітнього процесу в закладах освіти.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Виготський, Л. С. (2005). *Психологія розвитку дитини*. Київ: Освіта.
2. Піаже, Ж. (2000). *Мова і мислення дитини*. Київ: Основа.
3. Поніманська, Т. І. (2020). *Теорія і методика формування логіко-математичних уявлень у дошкільників*. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан.
4. Лисенко, Н. М. (2018). *Розвиток логіко-математичного мислення дошкільників засобами ігрової діяльності*. Харків: Основа.
5. Шелованова, Н. М. (2018). *Ігрові технології у розвитку математичних здібностей дітей*. Харків: Основа.
6. Швайка, Г. Є. (2017). *Гра у розвитку дитини: психологічний аспект*. Київ: Логос.

Попович Марина Василівна,
вихователь,
Роменський ДНЗ (ясла-садок) № 1 «Чайка»
Роменської міської ради Сумської області

ІГРИ НА ПРИРОДІ ЯК МЕТОД ПІЗНАННЯ НАВКОЛИШНЬОГО СВІТУ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Дошкільний вік є визначальним періодом у розвитку особистості, коли дитина активно пізнає навколишній світ. Природа для малюка стає джерелом нових вражень, знань і досвіду. Саме у цей час важливо створити умови, за яких дитина зможе самостійно досліджувати, аналізувати, ставити питання і шукати на них відповіді.

Ігри на природі – це не просто розвага, а важливий інструмент для всебічного розвитку дітей, формування їхнього ставлення до природи. Це ефективний метод залучення дошкільнят до пізнання навколишнього середовища, адже саме в грі дитина навчається найкраще.

Ігри на природі відкривають перед дитиною нові горизонти пізнання. У процесі таких ігор дитина не лише активно рухається, але й спостерігає, досліджує, взаємодіє з природними об'єктами. Ігрова діяльність на природі стимулює розвиток сприймання, мислення, мовлення, пам'яті та уваги [1].

Власний педагогічний досвід дозволяє мені назвати ефективність ігор на природі.

1. Рухова активність і фізичне здоров'я

Ігри на природі сприяють всебічному фізичному розвитку дитини. Біг по траві, лазіння по деревах чи гра в м'яч на свіжому повітрі зміцнює м'язи, покращує координацію, розвиває витривалість.

Приклад:

На прогулянці пропоную дітям позмагатись, хто швидше добіжить до дерева і назад. Це не просто весело – це природне кардіотренування, яке зміцнює серце та легні.

2. Когнітивний розвиток і навчання через дослідження

У природі діти активно пізнають світ. Вони спостерігають, ставлять питання, аналізують. Усе це розвиває логіку, увагу, пам'ять, мислення.

Приклад:

Під час прогулянки пропоную дітям зібрати «скарби лісу»: шишки, листочки, пір'їнки. Потім у колі вони порівнюють форми,

кольори, рахують, класифікують. Це ефективніше за навчання за столом, бо відбувається через практику і гру.

3. Творчість та уява

У природі звичайна гілка може стати чарівною паличкою, пеньок – будинком для фей. Під самостійної ігрової діяльності діти самі створюють сюжет, ролі, правила.

Приклад:

Мої вихованці на прогулянці люблять створювати «лісову кухню»: використовують жолуді як яйця, листя як тарілки, готують «суп» із трав, а ще бути колористами створювати букети з квітів та листочків.

4. Розвиток допитливості та дослідницьких навичок

Граючи на природі, діти починають ставити безліч запитань:

Чому дерево похилилось?

Хто залишив ці сліди в піску?

Який жук повзе по листку?

Приклад:

Під час прогулянки я показала дітям гусінь на листочку. Вони спостерігали, як вона рухається, шукали схожих – почалося справжнє «наукове дослідження», яке пізніше обговорили в групі.

5. Формування екологічної свідомості

Через прямий контакт із природою у дітей розвивається любов до довкілля. Вони не просто чують про охорону природи – вони її відчують.

Приклад:

Дитина, яка сама посадила насіннячко на клумбі біля дитсадка, надалі буде дбайливо ставитись до рослин, не топтати квітів, не ламати гілок.

Ігри на природі, які я найчастіше використовую у своїй роботі з дітьми.

1. Ігри-спостереження: «Знайди зміни у природі» – діти щодня спостерігають, що змінилося в природі: який колір мають листочки, які квіти розквітли, чи з'явилися нові комахи; «Порахуй, кого бачиш» – підрахунок кількості дерев, птахів, квітів навколо.

Питання до обговорення: Чому листя змінює колір?, Чому одні квіти розквітають рано, а інші пізно?, Як змінюється небо залежно від пори року?, Як виглядає трава раніше вранці та ввечері?

2. Дослідницькі ігри: «Хто залишив слід?» – діти шукають сліди на ґрунті, в піску, снігу і припускають, хто їх залишив; «Чому плаває?» – випробування, які предмети тримаються на воді, а які – тонуть.

Питання до обговорення: Чому одні предмети тонуть, а інші плавають?, Хто із тварин живе в лісі, а хто – у полі?, Чому комахи люблять жити під камінцями та листям?, Що потрібно рослині, щоб вона росла?

3. Рухливі ігри з природним матеріалом: «Збери листочки за кольором» – діти шукають листочки певного кольору, сортують їх за розміром і формою; «Хто швидше знайде?» – пошук шишок, камінців, квітів за вказівкою вихователя.

Питання до обговорення: Чому листя відрізняється за формою?, Для чого рослинам різні насіння?, Чому шишки можуть бути закритими або відкритими?, Який запах мають різні природні об'єкти?

4. Творчі ігри: «Створи картину з природного матеріалу» – використання листя, гілок, жолудів, камінців для створення аплікацій; «Вигадай історію про знайдені предмети» – діти складають казки про знайдені листочки, камінці, комах [2].

Питання до обговорення: Які ще предмети можна використати для картини?, Чи можна допомогти природі, використовуючи знайдене?, Які історії можуть бути про дерева, що ростуть поруч?, Чи можна знайти предмети однакової форми, але з різних матеріалів?

5. Сюжетно-рольові ігри: «Мандрівники у лісі» – діти шукають «скарби» (цікаві листки, шишки, плоди); «Лісова лікарня» – діти «лікують» зламані гілочки, доглядають «поранені» рослини.

Питання до обговорення: Як ми можемо допомогти природі і чому важливо берегти її? Як ми можемо створити зручні умови для тварин? Як зміниться світ, якщо ми не будемо берегти природу?

Практичні поради:

- організовувати ігри на природі регулярно, за будь-якої погоди.
- заохочувати дітей ставити питання і шукати на них відповіді.
- поєднувати активні, спокійні та творчі види ігор.
- після кожної гри підводити підсумки і закріплювати отримані знання.

Ігри на природі є не лише засобом розвитку, а й методом пізнання, який формує у дошкільників цілісну картину світу, розвиває допитливість, критичне мислення, комунікативні навички [3]. Саме через ігри діти навчаються любити природу, розуміти її закономірності та бережливо ставитися до навколишнього середовища. Такий підхід забезпечує емоційно-позитивний досвід, який залишиться з дитиною на все життя.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Бех, І. Д. (2003). *Виховання особистості: навчальний посібник*. Київ: Либідь.
2. Васильєва, М. А., & Мудрик, А. В. (2008). *Психолого-педагогічні основи виховання дітей дошкільного віку*. Київ: Видавничий дім «Слово».
3. Шиян, О. (2019). *Ігрові методи навчання дітей дошкільного віку*. Київ: Освіта України.

РОЗДІЛ 4

КУЛЬТУРА АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

Марина Клешньова,

вчитель початкових класів,
Сумський ЗЗСО I-III ступенів №2
Сумської міської ради

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ: БУДУЄМО КУЛЬТУРУ ЧЕРЕЗ ПРАКТИКУ

У сучасному освітньому середовищі питання академічної доброчесності набуває особливої актуальності. В умовах глобалізації, цифрової доступності інформації та швидких змін у суспільстві надзвичайно важливо формувати не лише освічену, а й морально зрілу особистість. Академічна доброчесність – це не просто набір правил, яких мають дотримуватись учні та педагоги. Це культура поведінки, внутрішня етика та повага до себе й інших. Вона є фундаментом якісної освіти, основою формування довіри в суспільстві та гарантією справедливості й рівності в освітньому процесі.

У широкому розумінні академічна доброчесність охоплює такі принципи, як чесність, прозорість, відповідальність, довіра, повага до інтелектуальної власності та вміння критично мислити. Вона формує у здобувачів освіти відповідальне ставлення до навчання, саморозвитку й чесності у повсякденному житті. Навчальний процес не має зводитися лише до отримання високих балів. Головне – формування вміння самостійно здобувати знання, приймати обґрунтовані рішення та нести відповідальність за власні дії.

Особливу роль у формуванні культури академічної доброчесності відіграє початкова школа. Саме тут дитина робить перші кроки у навчанні, засвоює базові цінності, навички взаємодії та основи соціальної поведінки. У цьому віці важливо зосередити увагу не лише на навчальному матеріалі, а й на моральному вихованні. Учитель початкових класів має унікальну можливість щодня формувати у своїх учнів правильне ставлення до знань, праці, до себе та оточення. Через підтримку, позитивний приклад і системну роботу над створенням довірливого й чесного навчального середовища закладаються міцні підвалини академічної доброчесності на майбутнє [1, с. 17].

Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів, система моральних цінностей та правил поведінки, якою мають керуватися всі учасники освітнього процесу: учні, вчителі, батьки, адміністрація закладів освіти [2, с. 42]. Вона охоплює всі аспекти навчальної та наукової діяльності – від виконання домашніх завдань до написання наукових робіт, участі у проєктах та дослідженнях. Академічна доброчесність передбачає відмову від плагіату, списування, фальсифікації результатів та інших форм нечесної поведінки.

Порушення академічної доброчесності шкодить якості освіти та підриває довіру до освітнього середовища. Особливо небезпечно, коли такі прояви стають звичкою ще в початковій школі, адже згодом вони можуть перерости в системну нечесну поведінку. Ще Василь Сухомлинський зазначав, що у школярів потрібно виховувати почуття правдивості та чесності, а поняття доброчесності ми зустрічаємо з дитинства [3, с. 14].

Учитель початкових класів – не лише провідник у світ знань, а й особистість, яка впливає на формування морального й етичного світогляду дитини. У молодшому шкільному віці учні ще не мають чітко сформованої системи цінностей, тому вчитель стає прикладом для наслідування, авторитетною фігурою. У класі він створює середовище, в якому дитина вчиться відрізняти добре від поганого, розуміти наслідки своїх дій і приймати відповідальність за них.

Практичні кроки впровадження академічної доброчесності в початковій школі включають:

Навчання через казки та історії. Використання художньої літератури, де герої стикаються з моральним вибором, допомагає дітям зрозуміти цінність правди, праці й чесності. Під час читання або інсценізації казок учитель обговорює поведінку персонажів, аналізує, що було чесним, а що – ні.

Проектна діяльність. Мініпроєкти сприяють самостійності та практичному засвоєнню цінностей академічної доброчесності. Робота в групах, дослідження, творчі завдання дозволяють учням діяти активно й усвідомлено. Приклади мініпроєктів: «Книга добрих справ», «Мій автор», «Чесна школа», «Моя правда і неправда», «Вчимося цитувати», «Казка навпаки», «Моя родина – чесна родина».

Власний приклад учителя. Учитель, який визнає власні помилки, дотримується обіцянок і справедливо оцінює учнів, стає взірцем етичної поведінки.

Оцінювання без тиску. Акцент на зусиллях дитини формує внутрішню мотивацію до навчання, допомагає навчатися заради знань, а не оцінки.

Правила класу. Разом із дітьми можна створити Кодекс доброчесності з простими правилами: «Не списую», «Допомагаю, не підказую», «Поважаю працю інших».

Формування культури академічної доброчесності – це процес, що потребує системної роботи, послідовності та власного прикладу вчителя. Саме в початковій школі закладаються основи майбутньої чесної, відповідальної та самостійної особистості. Від того, як організований освітній процес, залежить, чи виросте дитина освіченою, морально зрілою та свідомою особистістю. Впровадження академічної доброчесності в початковій школі є не лише вимогою сучасної освіти, а й інвестицією у майбутнє суспільства, де кожна дитина матиме чіткі моральні орієнтири й розуміння важливості чесності та відповідальності.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Федіна Н.М. Педагогічні умови формування культури академічної доброчесності учнів початкових класів. URI: <https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9872/1/Федіна%20Н.М..pdf>
2. Закон України «Про освіту», стаття 42. URI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Доброчесність у навчанні: дотримуватись/не можна/порушувати: зб. студентських та учнівських есе. Суми, 2024. URI: https://sspu.edu.ua/images/2024/docs/nauka/konf/zbirnik_ese_akademichna_dobrochesnist_1c5da.pdf

Король Ольга Олександрівна,

учитель англійської мови,

Роменська загальноосвітня школа

I-III ступенів № 10

Роменської міської ради Сумської області

КУЛЬТУРА АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

Сучасна освітня система перебуває у фазі суттєвих трансформацій, зумовлених глобальними викликами, зокрема цифровізацією освіти, інтеграцією до Європейського простору вищої освіти, розширенням академічної мобільності та зростанням вимог до якості підготовки педагогів. У цьому контексті особливої актуальності

набуває формування культури академічної доброчесності – не лише на рівні вищої школи, а й у шкільному освітньому середовищі, включно з початковими класами.

Академічна доброчесність, яка в закладах вищої освіти сприймається як набір етичних принципів і правил, у школі – це передусім приклад, який подає вчитель у щоденній роботі: повага до знань, авторства, праці, правдивості. Саме з початкової школи починається шлях дитини в освітній світ, і саме тут формуються первинні уявлення про чесність, відповідальність, справедливість. Формування у дітей мовної компетентності нерозривно пов'язане з формуванням навичок відповідального ставлення до інформації, поваги до праці інших, етичної поведінки у спілкуванні та навчанні.

В умовах реформування української освіти, імплементації Закону України «Про освіту» (2017), який закріпив академічну доброчесність на законодавчому рівні, питання формування та підтримки культури доброчесної поведінки набуває особливої значущості [3].

Водночас досвід багатьох закладів освіти демонструє, що між теоретичним розумінням доброчесності та її реальним втіленням у щоденну освітню практику існує суттєвий розрив. Це вимагає не лише декларування принципів доброчесності, а й створення відповідної культури, у якій академічна етика є природною складовою освітнього процесу.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена необхідністю переходу від декларативного рівня сприйняття академічної доброчесності до практичного втілення її принципів у щоденну освітню діяльність. Це потребує комплексного підходу до формування культури академічної доброчесності, що охоплює нормативні, педагогічні, психологічні та соціальні чинники.

Академічна доброчесність охоплює дотримання принципів чесності, довіри, справедливості, поваги, відповідальності та мужності в навчальному та науковому середовищі. Згідно із Законом України «Про освіту» (ст. 42), академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та правил, якими мають керуватись учасники освітнього процесу для забезпечення довіри до результатів навчання [3].

Науковці (Н. Сорокіна, А. Артюхов, І. Дегтярьова) вказують, що академічна доброчесність – це не лише вимога до здобувачів освіти, а й обов'язок викладачів бути прикладом прозорої наукової та освітньої діяльності [1].

Академічна доброчесність у контексті викладання англійської мови в початковій школі має багатовимірне значення. Вона

передбачає: етичне ставлення до навчального контенту, зокрема уникнення плагіату під час створення дидактичних матеріалів, планування уроків, використання автентичних джерел. Учитель англійської мови повинен не лише сам дотримуватись етичних норм, а й знайомити учнів з поняттями авторства, поваги до інтелектуальної праці через ігрові та інтерактивні методики. Формування навичок самостійного мислення – навіть у молодшому шкільному віці діти мають змогу навчатися самостійно висловлювати свої думки англійською мовою, а не механічно відтворювати заздалегідь завчені фрази чи тексти.

Серед принципів, які мають бути покладені в основу навчання англійської мови з позицій доброчесності: чесність у виконанні завдань; повага до мовної та культурної ідентичності інших народів; справедливість в оцінюванні; відповідальність за власне навчання; доброзичливість у взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу.

Попри зростання уваги до проблеми академічної доброчесності в українській системі освіти, на шляху її впровадження постає низка викликів, що ускладнюють перехід від декларативного рівня до сталих практик. Одним із головних викликів є низька мотивація учасників освітнього процесу дотримуватись норм доброчесності, що часто зумовлено браком належного розуміння її значення. Для багатьох здобувачів освіти поняття академічної доброчесності зводиться виключно до заборони плагіату, не охоплюючи ширший контекст етичної поведінки, наукової чесності та відповідальності [2, с. 19-23].

Для вчителя англійської мови культура академічної доброчесності має два ключові виміри: особистісний приклад і педагогічний вплив.

Учитель має демонструвати чесність у підготовці до уроків, у складанні завдань, у використанні авторських матеріалів, дотримуючись принципів поваги до інтелектуальної власності (наприклад, правильно посилатися на джерела під час створення презентацій або дидактичних ігор). Уникаючи плагіату в особистій педагогічній практиці, учитель прищеплює дітям базову повагу до праці інших. Навіть у початкових класах учнів варто вчити простим формам доброчесності: не списувати, не привласнювати відповіді однокласників, визнавати власні помилки, бути відповідальним за виконання завдань. Під час вивчення англійської мови це можна реалізовувати через інтерактивні ігри, групову роботу, рефлексію та проєктну діяльність.

Учителі часто використовують онлайн-платформи, електронні підручники, відеоуроки. Дотримання авторського права у використанні цифрового контенту є також частиною академічної доброчесності. Важливо навчити дітей користуватися онлайн-ресурсами відповідально й свідомо.

Попри нормативне закріплення академічної доброчесності, існують труднощі її впровадження у практику викладання англійської мови в початкових класах: брак уваги до теми академічної доброчесності в програмі початкової школи, відсутність адаптованих методичних матеріалів для дітей молодшого шкільного віку, перевантаження вчителів, що іноді спонукає до використання «готових» чужих матеріалів без належного цитування.

Перспективним є впровадження тематичних занять з англійської мови, присвячених чесності, дружбі, повазі, справедливості. Це може бути у форматі «value-based lessons», які об'єднують мовний і моральний розвиток. Також важливим є створення шкільної культури довіри та підтримки, де питання доброчесності розглядаються не як покарання, а як розвиток зрілої особистості.

Таким чином, культура академічної доброчесності не може бути сформована одноразово чи ізольовано від інших аспектів освітнього процесу. Вона вимагає системного підходу, що поєднує нормативно-правову базу, освітню діяльність, наставництво, цифрові інструменти та активну участь усіх учасників академічної спільноти. Найбільш ефективним є саме поєднання теоретичних положень із практичним застосуванням, яке дає змогу не лише формально дотримуватися вимог, а й щиро поділяти цінності правдивості, чесності, поваги до інтелектуальної власності. У контексті діяльності вчителя англійської мови в початкових класах культура академічної доброчесності – це не абстрактне поняття, а конкретна педагогічна реальність, що формується щодня. Вона проявляється у ставленні до власної праці, у взаєминах з учнями, у мовленні, у способах пояснення та оцінювання. Якщо вчитель формує у дітей з раннього віку звичку до правдивості, поваги, відповідальності, це буде найефективнішою інвестицією в академічну доброчесність майбутнього покоління.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених / за заг. ред. Н. Г. Сорокіної, А. Є. Артюхова, І. О. Дегтярьової. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. 169 с.

2. Іщенко Т. Д., Шишкіна Г. В., Ніколаєва І. В. Академічна доброчесність як складова забезпечення якості освіти. АгроТерра. 2018. № 2 (5).
3. Про освіту: Закон України від 5 вер. 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 22.07.2025).

Скрипка Катерина Сергіївна,
доктор філософії, ст.викладач КВНЗ "Харківська
академія неперервної освіти"

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

Якість освіти – це відповідальність результатів навчання потребам, визначеним законодавством, відповідним стандартам освіти. Якість освіти можливо виміряти показниками та стандартами, за допомогою котрих перевірити дотримання їх усіма учасниками освітнього процесу. Одним із таких показників є академічна доброчесність, що починається з доброчесної поведінки учасників освітнього процесу.

У Статті 42 Закону України «Про освіту» визначена суть академічної доброчесності – як сукупності етичних принципів та встановлених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової діяльності для забезпечення довіри до результатів навчання та наукових здобутків.

Міжнародний осередок академічної доброчесності (США) визначає напрями, які є основою академічної доброчесності [1]:

- доброчесність є важливою підвалиною викладання та навчання;
- доброчесність – це можливість для співпраці й обміну думками;
- справедливість – прозорі сподівання учасників освітнього процесу та практики закладу;
- повага включає повагу до себе;
- відповідальність – розвиток здатності розпізнавати й протистояти спокусі порушити норми і правила;
- відвага – здатність діяти відповідно до своїх переконань, незважаючи на страх.

Тож закладам освіти важливо ставити перед собою цілі:

- впровадження політики академічної доброчесності як однієї з наскрізних політик у системі забезпечення якості освіти закладу;
- формування толерантності до порушення академічної доброчесності в освітньому середовищі закладу;
- формування спільноти педагогів, котрі у своїй діяльності дотримуються академічної доброчесності.

Щоб розвинути академічну доброчесність в закладі освіти необхідно: визначити проблеми. Якщо є учні чи класи, котрі не дотримуються принципів академічної доброчесності, треба говорити і з учнями, і з класними керівниками; залучити всіх зацікавлених. Це може бути учнівське самоврядування чи батьки, які бажають стати на захист академічної доброчесності. Також це можуть бути всі педагоги, що підтримують ці ідеї; обговорити і створити положення про дотримання академічної доброчесності, затвердити його у школі, аби можна було на нього посилалися; здійснити моніторинг.

Щоб збудувати ефективну систему й механізми забезпечення академічної доброчесності у школі керівникові та вчителям необхідно [2] налагодити співпрацю адміністрації закладу освіти з педагогічними працівниками, учнями та їхніми батьками на засадах педагогіки партнерства; розробити Положення про академічну доброчесність; організувати та провести дії з формування академічної доброчесності; виявити та встановити факти порушення академічної доброчесності.

До порушень академічної доброчесності зараховуються:

- самоплагіат – оприлюднення власних раніше надрукованих наукових результатів як нових наукових результатів;
- фабрикація – вигадкування даних або фактів, що застосовуються в освітньому процесі чи наукових дослідженнях;
- академічне шахрайство – дії учасників освітнього процесу змістом котрих є: використання під час контрольних робіт заборонених додаткових матеріалів;
- списування – використання без дозволу сторонніх джерел інформації під час оцінювання результатів навчання;
- фальсифікація – зміна або модифікація наявних даних, що стосуються освітнього процесу.

Академічний плагіат, згідно з Терезою Фішман, передбачає випадок, коли особа застосовує слова, думки або результати праці, які належать іншому визначеному джерелу; без згадки посилання на джерело, з якого їх було взято; у ситуації, в якій правомірно сподіваються на вказівку джерела оригінального авторства; щоб

отримати певну вигоду, повагу, котра не обов'язково повинна бути фінансовою [3].

Якщо в закладі освіти не реалізується політика академічної доброчесності. До чого це може призвести? Несамостійне здійснення навчальних занять процвітає. Це спричиняє конфлікти та обман між учасниками освітнього процесу, що негативно впливає на процес навчання. Таким чином, відсутність впровадження політики академічної доброчесності в закладах освіти не сприяє покращенню якості освіти. Документи про академічну доброчесність важливі. Це дозволяє систематизувати положення щодо академічної доброчесності та сприяє їх повному ознайомленню.

Однак, наявність внутрішнього документу не означає, що політика академічної доброчесності функціонує. Важливо, щоб правила академічної доброчесності закріплені у внутрішньому документі, дотримувалися і щоб політика працювала автоматично. Внутрішні документи мають бути ефективними, спрямованими на впровадження кращих практик академічної доброчесності.

Отже, створення внутрішнього документа про академічну доброчесність є початковим кроком формування політики академічної доброчесності в закладі освіти. Створення культури чесного навчання є тривалим процесом, який повинен охоплювати розуміння, визнання та підтримку принципів академічної доброчесності як педагогами, так і учнями.

Урвадження політики академічної сумлінності у школі через: дотримання правил посилення на джерела інформації під час використання чужого освітнього контенту (презентацій, відео, відомостей, тверджень, ідей); формування підходів до оцінювання результатів навчання учнів, що братимуть до уваги їхній індивідуальний поступ; оприлюднення зрозумілих критеріїв оцінювання навчальних результатів учнів; підбір та розробку завдань, які унеможливуватимуть процес списування; використання в освітньому процесі достовірних джерел інформації; транслявання педагогами власної сумлінної поведінки під час освітньої діяльності.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Вебінари проєкту. URL: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLZWbvfmp-Z9F8XajOzEGYwE-oHnxxZCZ>.
2. Короткі поради. URL: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLZWbvfmp-Z9Gxz7BEKZKiQFFIsg6EH6vS>.

3. Академічна доброчесність / Газета «Завуч». 2021. № 3–4 (669–670). Спеціальний випуск. URL: <https://academiq.org.ua/novyny/spetsvypusk-shkilnogo-svitu/>.

Запотічна Роксолана Андріївна,
кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри мовної підготовки
Львівського державного університету
внутрішніх справ

ІНТЕГРАЦІЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ

Академічна доброчесність є фундаментальною складовою професійної підготовки майбутніх правоохоронців, оскільки формує етичні установки, відповідальність та довіру суспільства до правоохоронних інституцій. У контексті реформ вищої освіти, інтеграції в європейський освітній простір та посилення міжнародної співпраці зростає потреба у фахівцях, які володіють не лише професійними знаннями, а й високими етичними стандартами.

Окрему актуальність тема набуває в умовах воєнного конфлікту: курсанти й студенти стикаються зі складними морально-психологічними викликами, підвищеним ризиком інформаційних маніпуляцій і стресових ситуацій, що підсилює потребу в критичному мисленні, коректній роботі з джерелами та відповідальному академічному поведженні.

Курс англійської мови професійного спрямування (ESP) – сприятлива платформа для інтеграції принципів доброчесності, оскільки дозволяє працювати з автентичними професійними текстами, моделювати етичні ситуації та формувати навички коректного цитування й академічного письма в міжнародному контексті. Водночас у практиці підготовки правоохоронців бракує адаптованих методик та навчальних матеріалів, які поєднують академічну доброчесність і професійно-орієнтоване вивчення англійської мови – ця прогалина і обґрунтовує доцільність дослідження.

Мета – проаналізувати можливості та розробити методичні підходи інтеграції принципів академічної доброчесності у викладання англійської мови для майбутніх правоохоронців, а також запропонувати

практичні рекомендації та приклади завдань для використання в навчальному процесі.

Інтеграція принципів академічної доброчесності у викладання англійської мови для майбутніх правоохоронців передбачає ретельний добір навчальних матеріалів. Доцільним є використання автентичних джерел – законів, кодексів, поліцейських звітів, судових рішень та офіційних інструкцій англійською мовою. Такі матеріали не лише сприяють формуванню професійної лексичної компетенції, а й розвивають уміння працювати з першоджерелами, оцінювати достовірність та коректно оформлювати посилання. Окрему цінність мають тексти та завдання, що висвітлюють етичні дилеми в роботі правоохоронців: наприклад, баланс між дотриманням закону та гуманним ставленням, дії у випадку конфлікту інтересів чи застосування сили. Робота з такими матеріалами спонукає студентів до критичного мислення, формує навички аргументації та етичного аналізу.

Ефективне впровадження принципів академічної доброчесності у процес підготовки майбутніх правоохоронців вимагає використання інтерактивних методів навчання, які одночасно розвивають мовні навички, критичне мислення та етичну свідомість. Нижче наведено приклади таких методів та їхній потенціал у формуванні культури доброчесності [1].

1. Метод кейсів (Case-study). Аналіз реальних або змодельованих ситуацій з правоохоронної практики дає можливість студентам зіткнутися з реальними етичними дилемами та практичними завданнями. Наприклад, розгляд справи про неправомірне затримання чи обробку конфіденційної інформації іноземною мовою стимулює до пошуку правомірних і морально виважених рішень. У процесі обговорення кейсів студенти вчаться знаходити, перевіряти та цитувати нормативно-правові акти англійською мовою, що напряму пов'язано з дотриманням принципів академічної доброчесності (уникнення недостовірних джерел, коректне використання цитат).

2. Рольові ігри. Моделювання професійних ситуацій (допит свідка, спілкування з громадськістю, проведення прес-конференції) дозволяє відпрацьовувати комунікативні стратегії у правовому контексті англійською мовою. У процесі рольових ігор можна відпрацьовувати й принципи чесності у комунікації: уникнення маніпуляцій, перекручування фактів чи подання неперевіреної інформації.

3. Дебати. Дебатні формати на етичні теми (наприклад, «Чи виправдане застосування сили у випадку загрози громадському порядку?» або «Чи можна використовувати дані із соціальних мереж у

розслідуванні?») допомагають студентам структурувати аргументацію, перевіряти факти, підбирати достовірні джерела та оформлювати їх згідно з академічними стандартами. Дебати виховують культуру толерантності до альтернативних точок зору, що є важливою складовою професійної етики правоохоронця.

4. Проектне навчання. Виконання індивідуальних або групових дослідницьких завдань вимагає від студентів самостійного збору та аналізу інформації з авторитетних джерел англійською мовою (міжнародні конвенції, правові акти, звіти поліції інших країн). Обов'язковою умовою є перевірка достовірності матеріалів, правильне оформлення посилань і бібліографії. Такий підхід не лише формує вміння працювати з інформацією, а й закріплює навички, що запобігають академічним порушенням, зокрема плагіату.

5. Ситуаційні завдання. Цей метод передбачає створення сценаріїв, які поєднують професійну і мовну складові, а також етичні та правові аспекти. Наприклад, студенту пропонується написати англійською службовий звіт про затримання, у якому важливо не розкрити персональні дані, дотриматися нейтральності та фактичної точності.

Система оцінювання має бути спрямована не лише на перевірку мовної компетентності, а й на формування навичок академічної доброчесності. Для цього рекомендується:

- впроваджувати інструменти запобігання плагіату (перевірка через спеціальні сервіси, аналіз оригінальності письмових робіт);
- навчати студентів технік коректного цитування, парافразування та створення бібліографічних списків за міжнародними стандартами;
- оцінювати не лише кінцевий результат, але й процес роботи над завданням – зокрема, правильність оформлення джерел і використання перевірених матеріалів [2].

У результаті проведеного дослідження було з'ясовано, що інтеграція принципів академічної доброчесності у викладання англійської мови професійного спрямування (ESP) для майбутніх правоохоронців є не лише етичним обов'язком викладача, але й дієвим інструментом формування професійної компетентності. Виконання завдань, орієнтованих на самостійний пошук інформації, критичний аналіз джерел та добросовісне оформлення результатів сприяє розвитку у студентів уміння працювати з автентичними матеріалами, аргументувати власну позицію та дотримуватися правових норм.

Рекомендації: розробити методичні матеріали, що поєднують завдання з англійської мови з прикладами академічно доброчесної поведінки (цитування, оформлення посилань, робота з відкритими джерелами); використовувати рольові ігри та кейс-методи, де студенти аналізують порушення академічної доброчесності у гіпотетичних навчальних та професійних ситуаціях; інтегрувати цифрові інструменти перевірки текстів на плагіат у процес навчання для формування звички до самоперевірки; організовувати міждисциплінарні семінари, де викладачі іноземних мов та фахових дисциплін обговорюють підходи до формування академічної культури; проводити оцінювання, орієнтоване на процес, а не лише на результат, щоб зменшити спокус академічно недоброчесних практик.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Шинкарук, О. (2023). Політика впровадження академічної доброчесності у закладах вищої освіти Великої Британії. *Comparative Professional Pedagogy*, 13(1), 93–100. [https://doi.org/10.31891/2308-4081/2023-13\(1\)-12](https://doi.org/10.31891/2308-4081/2023-13(1)-12)
2. Овчаренко О., Васильєва Н., Дрозд Л., Ілюха Л. Особливості дотримання принципів академічної доброчесності в освітньо-науковому просторі. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка»*. 2025. № 1(47).

Логвиненко Вікторія Михайлівна,

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи,
управління та суспільних наук,
Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності

ФІЛОСОФІЯ НАУКИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ТРЕТЬОГО РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У процесі підготовки здобувачів третього освітньо-наукового рівня – майбутніх докторів філософії – особливе значення набуває формування академічної доброчесності, адже саме на цьому етапі відбувається становлення дослідника як самостійного суб'єкта наукової діяльності. Освітньо-наукові програми підготовки здобувачів

передбачають не лише засвоєння знань, а й активне продукування нових ідей, проведення оригінальних досліджень, публікацію результатів, участь у наукових дискусіях тощо. Наукова діяльність вимагає високого ступеня індивідуалізації, що зумовлює розширене трактування поняття доброчесності.

Недопустимість плагіату є фундаментальним елементом наукової культури, адже справжня самостійність передбачає осмислену інтерпретацію та чесне цитування. Втім, не менш важливою складовою наукової доброчесності є усвідомлення моральної відповідальності за наслідки власних досліджень.

Пошук істини потребує глибокої зосередженості, інтелектуальної мобілізації, методологічної культури тощо. Крім того, скромність, внутрішній моральний контроль та наполегливість у науковому пошуку визначають якість становлення особистості вченого. Почуття сорому як етичний маркер допомагає утримувати професійну гідність, стримує прояви марнославства та сприяє розвитку відповідального і шанобливого ставлення до наукової спільноти. Формування цих рис є важливим завданням у становленні справжнього дослідника, здатного діяти не лише професійно, а й етично [1, с. 54-55].

Т. Конівіцька та М. Кусій, провівши аналіз освітніх програм у низці закладів вищої освіти, дійшли висновку, що питання академічної доброчесності активно порушуються та опрацьовуються. Для здобувачів різних рівнів здобуття освіти розроблено й інтегровано в навчальні плани відповідні дисципліни з академічної доброчесності [3].

Стосовно підготовки майбутніх докторів філософії, на нашу думку, цей процес має бути тісно пов'язаний із вивченням філософії науки, адже вона не лише окреслює епістемологічні засади наукового пізнання, а й формує етичні орієнтири дослідницької діяльності та відіграє важливу роль у становленні доброчесного науковця, здатного до рефлексії, критичного мислення та відповідального ставлення до знання. Філософія науки розглядає науку як духовно-практичний феномен, що розвивається у межах культурних, соціальних та етичних контекстів. Вона осмислює логіку формування наукового знання, його методологічні рівні – загальнофілософський, загальнонауковий, конкретно-науковий – та їхню взаємодію. Такий підхід дозволяє здобувачам не лише оволодіти технікою дослідження, а й усвідомити відповідальність за достовірність, прозорість і обґрунтованість наукових результатів [4].

Вивчення філософії науки, як зазначає Г. Васянович, передбачає усвідомлення онтологічних, гносеологічних і аксіологічних засад, які лежать в основі наукового пізнання та розвитку досліджуваної проблематики. Окрім цього, пізнання законів і закономірностей світу стимулює здобувачів до глибокого осмислення світоглядних основ науки; методологія філософії науки надає інструменти для розуміння взаємозв'язку між безперервністю та дискретністю у сприйнятті реальності, сприяючи глибшому зануренню в процес пізнання; забезпечує логічність і послідовність у побудові дослідницьких стратегій та об'єктивність наукових висновків.

Крім того, філософія науки навчає розглядати унікальність людських ситуацій і внутрішні суперечності, що виникають у реальному житті, допомагаючи формувати етичний підхід до їх вирішення. Важливо здійснювати реконструкцію людського досвіду через призму верифікації та інтерпретації наукових знань. Дотримання принципу об'єктивності в дослідженнях є основою академічної доброчесності, а використання сучасної наукової мови сприяє точності в аналізі та адаптації теоретичних положень. Нарешті, аналіз людських цінностей і усвідомлення можливих трансформацій їх векторів дозволяють здобувачу сформулювати відповідальне і морально обгрунтоване ставлення до науки [2, с. 44-45].

Отже, викладене підтверджує тезу, що вивчення філософії науки відіграє важливу роль у формуванні академічної доброчесності, оскільки сприяє глибшому розумінню природи наукового пізнання, етичних засад дослідницької діяльності та критичного ставлення до знання як такого.

Як навчальна дисципліна філософія науки не лише ознайомлює із концептуальними рамками, в межах яких функціонує наука, а й спонукає до рефлексії щодо методів, підходів і цінностей, що лежать в основі наукового пошуку. Саме через етичну рефлексію, до якої спонукає філософське осмислення наукової діяльності, здобувачі третього освітньо-наукового рівня можуть усвідомити необхідність дотримання академічної доброчесності не як формальної вимоги, а як внутрішньої потреби і професійної чесноти.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Васянович Г. П., Логвиненко В. М., Костишин Е. І. Етика та академічна доброчесність в освіті й науці: навчальний посібник. Львів: ФОП Корпан Б. І., 2023. 126 с.

2. Васянович Г. П. Філософія науки: навчальний посібник. Львів: ФОП Корпан Б. І., 2024. 196 с.
3. Конівіцька Т. Я., Кусій М. І. Академічна доброчесність в освітньо-науковому просторі: питання реалізації. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 49(2). С. 144-148.
4. Логвиненко В. М. Використання потенціалу філософії в процесі формування методологічної культури здобувачів вищої освіти. *Третій рівень освіти в Україні: особливості підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів у сучасних умовах війни* : матеріали всеук. наук.-пед. підвищення кваліфікації 27 червня – 7 серпня 2022 р. Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 159-161.

Сулов Роман Володимирович,
викладач кафедри тактики,
Київський інститут Національної гвардії України

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СУТНОСТІ ТА СТРУКТУРИ КОМПЕТЕНТНОСТІ «ЗДАТНІСТЬ ЗАСТОСОВУВАТИ ЗАСОБИ РАДІОЕЛЕКТРОННОЇ БОРОТЬБИ» У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

В умовах стрімкої трансформації характеру сучасних збройних конфліктів, система професійної військової освіти постає перед викликом необхідності постійної модернізації. Провідною тенденцією є перехід від традиційної моделі, орієнтованої на передачу знань, до компетентнісного підходу, що фокусується на формуванні у майбутніх офіцерів здатності ефективно діяти в складних та динамічних умовах службово-бойової діяльності. Це вимагає не лише оновлення змісту навчальних дисциплін, а й проведення ґрунтовної науково-педагогічної роботи з ідентифікації, визначення та структурування нових, актуальних для сучасності, професійних компетентностей.

Аналіз бойового досвіду останніх років свідчить про кардинальне зростання ролі радіоелектронної боротьби (РЕБ) у досягненні тактичної переваги. Активне застосування противником безпілотних літальних апаратів, високоточної зброї, сучасних засобів зв'язку та розвідки робить здатність застосовувати засоби РЕБ критично важливою для виживання особового складу та успішного виконання

завдань. Однак, у педагогічній теорії та освітній практиці досі відсутнє цілісне, науково обґрунтоване визначення та структура даної компетентності. Ця прогалина ускладнює розробку ефективних освітніх програм, методик навчання та засобів діагностики, що й зумовлює актуальність даного дослідження.

Обґрунтування визначення будь-якої складної професійної компетентності є комплексним завданням, що вимагає послідовного аналізу кількох рівнів: від виявлення об'єктивної потреби у її формуванні до декомпозиції на складові елементи.

1. Педагогічна необхідність формування компетентності. Потреба у формуванні здатності застосовувати засоби РЕБ у майбутніх офіцерів диктується не лише вузькоспеціалізованими військовими вимогами, а й фундаментальними змінами в характері професійної діяльності командира. Можна виділити три ключові причини, що обґрунтовують цю педагогічну необхідність. Вимоги сучасного операційного середовища, критична важливість для збереження життя, зростання тактичної автономності молодших командирів.

2. Аналіз підходів до визначення та структурування компетентностей. Для коректного формулювання визначення досліджуваної компетентності було проаналізовано праці провідних науковців у галузі військової педагогіки (О. Данильченко, Р. Пристінський, В. Ягупов, Ю. Колодка та ін.). Аналіз дозволив виявити спільні риси у трактуванні поняття «компетентність офіцера». Інтегративний характер – це не окреме знання чи вміння, а інтегральна здатність, що поєднує когнітивні, діяльнісні, ціннісні та особистісні аспекти. Діяльнісна спрямованість – компетентність завжди проявляється в успішній діяльності, у готовності вирішувати професійні завдання. Контекстуальність тісно пов'язана з конкретними умовами професійної діяльності.

Узагальнення підходів до структурування компетентностей дозволило виділити кілька ключових, повторюваних у різних авторів, компонентів: ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-практичний та рефлексивно-аналітичний. Ця узагальнена структура була взята за основу для декомпозиції досліджуваної компетентності.

3. Обґрунтування структури компетентності «здатність застосовувати засоби РЕБ». На основі вищезазначеної моделі, змістове наповнення кожного компоненту для досліджуваної компетентності було визначено наступним чином. Когнітивний компонент (знання), практичний компонент (уміння та навички),

ціннісно-мотиваційний компонент (ставлення та готовність), аналітично-рефлексивний компонент (аналіз та самовдосконалення).

4. Синтез та обґрунтування фінального визначення. Проведений аналіз та структурування дозволяють сформулювати комплексне, науково обґрунтоване визначення: Здатність застосовувати засоби РЕБ майбутніми офіцерами НГУ – це професійна якість, що проявляється у здатності ефективно організовувати, планувати та реалізовувати заходи РЕБ в умовах ведення службово-бойових дій, базуючись на поєднанні спеціальних знань (когнітивний компонент), умінь і навичок (практичний компонент), способів мислення (аналітико-рефлексивний компонент), відповідального ставлення до збереження життя особового складу (ціннісно-мотиваційний компонент), а також готовності до самостійного прийняття рішень у динамічному та складному бойовому середовищі. Це визначення є обґрунтованим, оскільки воно інтегрує всі чотири ключові компоненти, відображає діяльнісний характер компетентності та враховує специфіку професії офіцера.

У результаті проведеного дослідження було теоретично обґрунтовано визначення та структуру нової ключової компетентності для майбутніх офіцерів – «здатність застосовувати засоби радіоелектронної боротьби». Доведено, що компетентність є складною інтегративною якістю, має чотирикомпонентну структуру: когнітивну, практичну, ціннісно-мотиваційну та аналітико-рефлексивну.

Запропоноване визначення та структура можуть слугувати науково-методологічною основою для проєктування змісту освітніх програм, розробки відповідних навчальних модулів, технологій навчання (зокрема, симуляційних) та створення фонду оціночних засобів для діагностики рівня сформованості даної компетентності.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці та експериментальній перевірці педагогічних умов, що забезпечують ефективне та збалансоване формування всіх компонентів визначеної компетентності в освітньому процесі вищого військового навчального закладу.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Данильченко, О. А. (2021). Сутність та структура соціально-правової компетентності майбутніх офіцерів Національної гвардії України. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, (79(1)), 86–91.

2. Ктіторов, М. О., & Пугач, А. В. (2024). Формування і розвиток професійних компетентностей майбутніх офіцерів НГУ: досвід країн-партнерів НАТО і ЄІР для України. *Наукові записки Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*, (215), 196–202.
3. Медвідь, М. М., Криворучко, В. О., Курбатов, А. А., Гаврищук, М. М., Ніконенко, А. М., & Семенов, М. В. (2023). Вивчення та впровадження бойового досвіду як передумова формування готовності майбутніх офіцерів до службово-бойової діяльності. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки»*, (4), 66–74.
4. Медвідь, М. М., Медвідь, Ю. І., & Ктіторов, М. О. (2023). *Система внутрішнього забезпечення якості вищого військового навчального закладу: особливості, умови розвитку* [Монографія]. Київ: Автор.
5. Медвідь, М., Медвідь, Ю., Совінський, С., Суслов, Р., Ніконенко, А., & Пашинський, А. (2025). Формування компетентностей майбутніх офіцерів військових формувань: закономірності змін підходів у професійній підготовці. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки»*, (2), 70–80.
6. Хацаюк, О. В. (2019). Сутність та структура готовності майбутніх офіцерів Національної гвардії України до виконання завдань за призначенням засобами спеціальної фізичної підготовки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, (65(2)), 144–154.

Наукове видання

**МАТЕРІАЛИ
IV ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ**

**«СУЧАСНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР – ДОСВІД, ПОШУК,
РЕЗУЛЬТАТ»**

27 СЕРПНЯ 2025 РОКУ

Відповідальний за випуск: *О.Ю. Кудріна*
Комп'ютерна верстка: *О.Л. Суріна*

Підписано до друку 29.09.2025 р.
Формат 60×84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 12,67.
Ум. фарб.- відб. 12,67. Обл.-вид. арк. 11,47.
Тираж 50 пр. Вид №38.

Видавець і виготовлювач:
Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка
40002. м. Суми, вул. Роменська, 87
Свідоцтво ДК № 231 від 02.11.2000 р.